

Tartu ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

**Osalusajakirjandus ja Eesti maakonnalehtede
toimetajate hinnang selle praktikate kohta**
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Epp Lauk, PhD
Autor: Sigrid Laev

Tartu 2004

SISSEJUHATUS	5
1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Varasemad uurimused.....	7
1.2. Teema käsitlemise probleemid.....	8
1.3. Mõistete seletus.....	10
1.4. OA eeldused.....	11
1.5. USA ja Eesti ühiskonna võrdlus	12
1.6. Nõukogude Liidu aegse toimetamise ja OA võrdlus.....	14
2. METODOLOOGIA	17
2.1. Meetodi kirjeldus	17
2.3. Materjali analüüsimine	18
2.4. Meetodi sobivus.....	19
3. OSALUSAJAKIRJANDUSE KONTSEPTSIOON.....	20
3.1. OA definitsioon.....	20
3.2. OA eesmärgid	22
3.3. Tavaajakirjanduse kriitika	23
3.4. OA allikad.....	24
4.OSALUSAJAKIRJANDUSE SUHE ÜHISKONDA	25
4.1. OA määratlus ühiskonnast	25
4.2. Avaliku debati kvaliteet.....	26
5. OSALUSAJAKIRJANDUS JA AJAKIRJANIK	28
5.1. Ajakirjaniku roll OA järgi.....	28
5.2. Ajakirjaniku rollimuutuse tulemus.....	30
5.2.1. Konflikt ajakirjanduseetikaga	30
5.2.2. Konflikt auditooriumiga.....	30
5.2.3. Konflikt toimetuses	31

5.2.4. Reformi illusioon	32
6. OSALUSAJAKIRJANDUSE PRAKTIKA	34
6.1. Osalusajakirjanduse vormid.....	34
6.2. OA mõju teemade valikule ja käsitusviisile.....	36
6.3. The Charlotte Observeri valimisprojekti analüüs	38
7. OSALUSAJAKIRJANDUSE KESKUSED.....	40
7.1. Pew Center for Civic Journalism	40
7.2. The Kettering Foundation.....	42
8. OSALUSAJAKIRJANDUSE KRIITIKA	43
8.1. Auditoriumi loomuomane passiivsus	44
8.2. Teostamise kulukus.....	45
8.3. Liikumise marginaliseerimine	46
8.4. OA keskendatus teatud võtetele	47
8.5. Avaliku elu edendamise määratlemise suhtelisus	49
9. EESTI MAAKONNALEHTEDE PEATOIMETAJATE HINNANG LUGEJA TAGASISIDELE	50
9.1. Toimetaja ootused kogukonna liikme suhtes	50
9.2. Lugeja pakutavad teemad ja nende kasutatavus.....	52
9.3. Toimetaja roll pakutavate teemade piirajana.....	55
10. EESTI MAAKONNALEHTEDE PEATOIMETAJATE HINNANG OA PRAKTIKATELE	57
10.1. Lugejate grupid.....	58
10.1.1. Positiivne mõtte idee tasandil	58
10.1.2. Gruppide viljatu ja keerukas organiseerimine	60
10.1.3. Osaline grupitöö juba toimib	62
10.2. Ajakirjandus ühiskondlike eesmärkide eest võitlemas	63
10.2.1. Seisukoht lubatud arvamislehel	64
10.3. Tavalugeja suurem kasutamine allikana	66
10.3.1. Tavalugejast allikas seob lugejaid lehega.....	67
10.4. Konfliktisuse vältimine lugudes.....	68

10.4.1. Negatiivse loo müügiedu riskantsus	68
10.4.2. Konflikt ajakirjanduse loomuliku osana	70
10.5. Toimetajate üldinnang osalusajakirjanduse praktikatele	71
10.5.1. Toimetajate hinnangu lähtumine Nõukogude Liidu aegsest ajakirjandusest.....	72
KOKKUVÕTE	74
SUMMARY	77
KASUTATUD KIRJANDUS.....	79
MUUD ALLIKAD	81

Sissejuhatus

Ajakirjanduse usaldatavus on viimaste aastakümnete jooksul tugevalt kahanenud nii Ameerikas kui ka Euroopas. Davis Merritti, üle 40-aastase staažiga ajakirjaniku hinnangul on usalduse languse põhjustanud ajakirjanduse vähene kasutegur: “Küsitlusele vastajad ei saa teada, kas nende loetavad ja vaadatavad uudised on täpsed ja õiged või mitte, kuid nad teavad, et need ei ole kasulikud.”(Merritt 1995: XV)

Trükimeedia tiraažide langemine ja vähenev mõju ühiskonnale on pannud teoretikuid ja praktikuid arutlema selle põhjuste üle ning leidma alternatiivseid viise kriisist üle saamiseks.

Üks võimalikke lahendusi meedia ja ühiskonna lähendamisel on osalusajakirjandus, 1980ndate lõpus Ameerika Ühendriikide lehetoimetustest alguse saanud liikumine. Osalusajakirjandus ongi bakalaureusetöö teoreetiliseks lähtekohaks. Voolu eesmärk on kaasata kogukonna liikmeid meedia tegevusse, selle kaudu aktiveerida ühiskonda ning lõpuks tagada aktiivne kodanikuühiskond.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on ühelt poolt kirjeldada ja koondada osalusajakirjanduse eri praktikaid.

Teiseks eesmärgiks on uurida Eesti maakonnalehtede peatoimetajate hinnanguid kogukonna liikmete praegust valmidust lehes ja aktiivsemalt ühiskonnas osalemiseks, mis omakorda prognoosib osalusajakirjanduse rakendamise võimalikku edu Eestis.

Kolmas eesmärk on saada teada Eesti maakonnalehtede peatoimetajate hinnanguid valiku osalusajakirjanduse praktikate kohta.

Nende eesmärkide täitmiseks on tehtud maakonnalehtede toimetajate seas süvaintervjuud. Süvaintervjuu ongi bakalaureusetöö põhiline meetod.

Maakonnalehed on uurimise aluseks võetud eelkõige seepärast, et nende lugeja on toimetusele üleriigilise lehe lugejast oluliselt lähedasem nii geograafiliselt kui ka

teemade läheduselt ning seepärast on maakonnalehtede toimetuste side lugejatega eeldatavalt tugevam kui üleriigilises lehes.

Bakalaureusetöö teema on oluline seepärast, et püüab koondada osalusajakirjanduse praktikaid, mida Eestis teadaolevalt pole varem käsitletud, välja arvatud autori 2001. aastal tehtud kursusetöö. Teisalt võimaldab Eesti toimetajate hinnang kogukonna liikmete osalusele teha prognoose kodanike osaluse kohta ühiskonnas.

Töö esimene peatükk keskendub teoreetilistele ja empiirilistele lähtekohtadele, tuues muuhulgas põgusa osalusajakirjanduse ja Nõukogude Liidu aegse lugejatega tööd puudutava võrdluse.

Teine peatükk tutvustab metodoloogiat, kolmas osalusajakirjanduse kontseptsiooni, eesmärgid ja allikaid ning neljas peatükk kirjeldab osalusajakirjanduse suhet ühiskonda.

Viies peatükk keskendub ajakirjaniku muutuvale rollile ning sellest tulenevatele konfliktivõimalustele.

Kuues peatükk tutvustab USA osalusajakirjanduse praktikaid, seitsmes liikumise keskusi ja kaheksas kriitikat.

Üheksas ja kümnes peatükk võtavad kokku Eesti maakonnalehtede toimetajate hinnangud lugejaaktiivsusest ja osalusajakirjanduse praktikatest.

1. Töö teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

1.1. Varasemad uurimused

Osalusajakirjandus ei ole lähtunud ühest kindlast allikast või teoreetikust. Tõdemused ajakirjanduse ja rahva võõrandumisest ning lahendused sellele probleemile kasvasid välja ja hakkasid levima ajalehtede toimetustest. Seetõttu on selle termini alla koondunud erinevate rõhuasetustega ideid. Pigem võib osalusajakirjandust nimetada omaette spontaanselt tekkinud liikumiseks, mille eesmärgiks on olnud ümber struktureerida senine ajakirjanduse süsteem. Muutuse sihiks on olnud püüd lähendada auditooriumi meediale ning kaasata meedia tarbijaid avalikku sfääri.

Glasser ja Craft (1997:8) nimetavad osalusajakirjanduse esile kerkimise ühe mõjurina Jürgen Habermasi 1962. aastal Saksamaal kaitstud doktoriväitekirja “Avalikust sfäärist”, mis 1989. aastal inglise keelde tõlgiti. Habermasist inspireerituna tõusis poliitikute, ajakirjanduse ja rahva suhe USAs kriitikute ja ühiskonna uurijate terava tähelepanu alla. See omakorda sundis ajakirjandust taas kord enda rolli ühiskonnas määratlema.

Mc Quaili (2000) hinnangul oli juba 1960ndatel ja 1970ndatel aastatel levinud demokraatiale ja osalusele (democratic-participant) suunatud liikumine, mis keskendus tavainimeste vajaduste väljaselgitamisele ja kajastamisele. Liikumist soosis tehnika areng ning ideaaliks oli suhteliselt väikese ulatusega, mittekommertsiaalne ja põhjusele orienteeritud meedia, mille põhikontseptsioonid olid osalus ja interaktsioon.

Osalusajakirjandus sai ühe esimestest algtoimetest 1988. aasta USA presidendivalimistest. Mitmed meediauurijad ja tulevased osalusajakirjanduse teoreetikud (Merritt, Rosen, Gitlin, Didion, Carey, Jamieson) panid tähele, et presidendivalimiste kampaanias oli valijate osalus muutunud peaaegu olematuks. Valimiste kajastamine ei olnud enam demokraatlik protsess, milles valijad oleks saanud osaleda. Selle asemel olid välja kujunenud kindlad mõjutusgrupid, kellel oli tegelik ligipääs sündmustele ja mõju nende muutmiseks. Tulemusena võis protsessis osalejateks nimetada vaid professionaale: poliitikuid, poliitikaeksperte, ajakirjanikke ja küsitluste korraldajaid. Auditooriumile pakkus meedia vaid sissevaateid nõ lavatagusesse maailma. (Glasser & Craft 1997:5-6).

Davis Merritt väidab, et osalusajakirjanduse tekke on tinginud senise ajakirjanduse kodanikutegevust välistav mõju ühiskonnale. “[Meedias toimuvad] diskussioonid, mis otsivad ühiskonna probleemidele lahendusi, toimuvad poliitikute vaheliste äärmuste pinnal, mida ajakirjandus omakorda süvendab. Selline käsitluste raamistik ei võimalda tavainimestel osaleda probleemide lahendamises. Ja veelgi enam, see süvendab nendes veendumust, et asjad lähevad hullemaks.” (Merritt 1995:3).

Lugejate aktiivsust ning võimelisust lehe juures toimuvates teemades osaleda on uurinud ka Soome Tampere ülikooli professor Risto Kunelius. Soomes, ajaleht Aamulehti toimetajate seas viidi läbi küsitlus (Puranen 2000), mis uuris toimetajate nägemust enda tööst ning rollist auditooriumi suhtes.

Maakonnalehtede toimetuste ja lugejaskonna suhet Eestis on uurinud Marju Lauristin, Peeter Vihalemm, Sulev Uus ja Juhan Peegel. Nende 1987. aastal avaldatud uurimus näitab, et käärid lugejahuvi ja kohalikus lehes kajastatava vahel olid Eesti Nõukogude Liidu perioodil lausa ajaloolised. Autorid viitavad 1960ndatel Ülo Vooglaiu tehtud uuringule, mille järgi mõjus lehetegijatele “jahmatavalt, kui 1960ndate aastate keskpaigas alanud lugejate uurimistest selgus tõsiasi, et lugeja ootab kohalikult lehelt juhtkirjade ja tootmisaruannete asemel hoopis infot kohaliku elu probleemidest ja sündmustest, oma igapäevase elu korraldamisest (teenindusest, kaubandusest, heakorrast), inimestevahelistest suhetest nii tööl kui perekonnas, vabast ajast ja kultuurinähtudest.” (Lauristin jt 1987:80).

Veel 70-ndatel jõudsid selle uuringu järgi osa elulisi teemasid rajoonilehte väga napilt, nende seas perekond ja kodu, looduskaitse, koduasula heakord, teenindus ja kaubandus, lasteasutuste töö, kasvatusprobleemid, vaba aja veetmine.

1.2. Teema käsitlemise probleemid

Osalusajakirjanduse akadeemilist käsitlemist raskendab esmalt asjaolu, et mõtteviis on alguse saanud suuresti protsessina, mis toimub toimetuste sees, mitte niivõrd kirjutatud teadusartiklitest. Seepärast ongi eriti liikumise algusajal osalusajakirjandust puudutav kirjutatu eelkõige väga praktiline, ideed ajakirjanikele tutvustada püüdev ning akadeemilist käsitlust pole nii oluliseks peetud.

Teisalt said osalusajakirjanduse vastased tõsiseks kriitikaks aluse alles siis, kui olid voolu avaldumist praktikas juba näinud. Kriitiline akadeemiline käsitlus eeldas aga ka osalusajakirjanduse idee piisavat levikut ning selle katsetamist.

Kolmandaks, nagu väidavad osalusajakirjanduse kajastamist uurinud Tanni Haas ja Linda Steiner (2002), pole liikumist spetsialiseeritud ajakirjanduses piisavalt ja adekvaatselt käsitletud, vaid pigem on seda püütud siduda kommertshuvidega ja marginaliseerida, kujutades liikumist ebaratsionaalsete fanaatikute ristikäiguna.

Aegamisi paranenud kajastus on jätkunud "konkreetsetele praktilistele võtetele fokuseerimisega, ignoreerides samal ajal osalusajakirjanduse teooriat ja selle seost ühiskondliku kriisiga. Osalusajakirjanduse kui ajakirjandusväljannete kasumite suurendamiseks mõeldud tehniliste võtete kogu ründamine polegi problemaatiline, kuigi peamiselt seepärast, et empiirilist toetust on vähe Haas ja Steiner (2002:337).

Tõsisemaks mureks peavad autorid seda, et erialajakirjandus ei ole tõsise uurimise ja konstruktiivse kriitikaga kaasa aidanud ajakirjanduslikule liikumisele, mis püüab vastata uudisteajakirjanduse kasumile orienteerituse mõningaid kahjulikke mõjusid.

Ka liikumise üks advokaate, Merrit 1996. aastal tunnistas, et osalusajakirjanduse ideoloogiale on liialt vähe tähelepanu pööratud.

Kuna käsitletav teema on siiski arenev ja jätkuv, siis on selle akadeemiline uurimine keerukas, kuid kindlasti perspektiivikas. Ameerikas ja ka Euroopas on nüüdseks empiirilist materjali usutavasti juba palju kogutud ning tõsisemaid akadeemilisi uurimusi võib alles ootama hakata.

Ka käesoleva töö jätkuks tasuks analüüsida nii meedia, poliitiliste survegruppide kui ka auditooriumi potentsiaalset suhtumist osalusajakirjandusse, kuna sellel on ühiskonna aktiveerimisel oluline võimalik roll.

Edasise käsitlusena võiks uurida laiemalt osalusajakirjanduse rakendamise võimalikkust Eestis nii terve toimetuse hinnangute läbi. Oluline oleks vaadelda ka, kuivõrd on Eesti inimesed valmis osalusajakirjanduse protsessides osalema. Kasulik oleks ka uurida osalusajakirjanduse võimalikku kasutegurit Eesti ühiskonnas.

Jay Rosen, New Yorki ülikooli ajakirjandusprofessor ning osalusajakirjanduse teemalise diskussiooni üks põhilisi algatajaid rõhutas 1994. aastal mõiste avarust: "Kõige tähtsam on osalusajakirjanduse osas see, et me ikka veel avastame teda. Ja

seepärast ei tea me ka veel päris täpselt, mis “ta” on.” (Glasser & Craft 1997:7). Loodetavasti aitab käesolev töö Eesti ajakirjandusmaastikul osalusajakirjandust kui võimalust tutvustada ning struktureerida olemasolevate andmete baasil osalusajakirjanduse olemus.

1.3. Mõistete seletus

Üks võimalikke lahendusi meedia ja ühiskonna lähendamisel on alguse saanud 1990ndate alguses Ameerika Ühendriikidest. Seda tuntakse mitmete nimede all: *public journalism*, *civic journalism*, *community journalism*. Nimetusi ei ole kirjanduses sisuliselt eristatud ning neid kasutatakse sünonüümsetena. Nende ingliskeelsete terminite paremaks mõistmiseks on tarvilik seletada põgusalt osalusajakirjanduse erinevust “tavaajakirjandusest”. Esiteks eeldab osalusajakirjandus, et meedia ei eraldaks ennast ühiskonnas toimuvast avalikust arutelust (*public discourse*), vaid pigem aitaks kaasa selle edendamisele. Teiseks kutsub osalusajakirjandus meediat üles avardama oma arusaama demokraatiast nii, et selle all ei mõeldaks vaid valitsusvormi, vaid pigem eluviisi. (Glasser & Craft 1997:9).

Ühe terminina on olnud kasutusel ka rohujuureajakirjandus (*grass-root journalism*), mis kutsub ajakirjandust üles jõudma avalikkuse teenimises võimalikult sügavale ehk rohujuure tasandile (Glasser & Craft 1997:5). Osalusajakirjanduse kõik teadaolevad voolud rõhutavad püüdu suurendada avalikku diskussiooni, kaasates sellesse mitte vaid eksperte, vaid pigem laiemaid ühiskonnakihte, aktiivseid kodanikke. Seetõttu võiks termini eestikeelseks vasteks sobida kodanikuajakirjandus, sest eesmärk on panna inimesi teadvustama oma rolli kodanikuna. Kuna aga sellise eestikeelse termini puhul tekiks ebasoovitav seos kodakondsusega (mis on Eestis veel tundlik teema), siis kasutatakse antud töös terminit osalusajakirjandus. Selline vaste peaks olema seda sobivam, et demokraatlike põhimõtteid aluseks võttes on teoreetikud eriti tähelepanu pööranud just osalusdemokraatiale.

Osalusajakirjanduse mõiste loomise taustaks on kasutatud Websteri sõnaraamatut: *Civic* (omadussõna) seondub peamiselt linnaga, on kodanikule omane või temaga kaasaskäiv; sisaldab tsiviilühiskonnaga arendamist või sellega seotud integratsiooni; on huvitatud ja ühiskonna heaolusse oma panust andev. (1986:412)

Public (omadussõna) on sünonüümne eelmisega, tähendades ja olles seotud inimeste inimeste kui organiseeritud kogukonna mõjutamisega. Samas sisaldub mõistes ka poliitilisus: mõiste esindab valitsuse tegevust, on vastandsõna isiklikule sfäärile; on kättesaadav ja jagatud kogukonna liikmete poolt ning on mõeldud toimima üldsuse huvides (1986:1836).

Community (nimisõna) on Websteri sõnaraamatu (1986:460) järgi inimeste kogum, kes moodustavad mingi terviku, mis põhineb tavaliselt mingil ühisjoonel. Samas on termin seotud ka konkreetse koha või regiooniga. Mõiste tähendab ka interaktiivset populatsiooni, mis moodustab ühiskonna. Eestikeelse vastena olen kasutanud sõna **kogukond**, lähtudes Silveti (1996:265) sõnaraamatust. Sõna sünonüümna on kasutusel ühiskond. Silvet on community vastetena nimetanud ka kommunitēti, ühisomandit; (huvide) ühtsust, kogukonda, ühiskonda ja riiki.

Töös on kasutusel ka **avaliku elu mõiste**, mis seondub osalusega avalikes protsessides. Selle all on mõeldud ühiskondlikku (ja avalikku) sfääri, milles toimub sündmuste, otsuste ja tegevuste analüüs ning otsuste tegemise protsess.

Töös on kasutusel mõiste **kogukonna liige**, mille all mõistetakse antud kogukonnas tegutsevat indiviidi. Kuigi lehe toimetuse raamistikus võiks teda nimetada ka lugejaks, on antud töös osalusajakirjanduse kontekstis kasutatud siiski kogukonna liiget. Selles mõistes peitub aktiivne tegutsemis- ja osalemisalge ühiskonnas, seevastu lugeja seondub pigem passiivse, tarbijaliku vastuvõtja mentaliteediga.

Avalikus elus osalejat on töös sünonüümna nimetatud ka tavainimesteks (versus ametnik või poliitik). Sünonüümna on kasutatud ka kodaniku mõistet. Antud töö puhul ei seostata seda riigi kodakondsusega, vaid ühiskonna liikmeks olemisega ka kuni kõige laiemal ühiskonnakihi tasemel.

1.4. OA eeldused

Kõikidele osalusajakirjanduse nimetustele on omane soov lähendada ühiskonda ja ajakirjandust ning suurendada nende omavahelist mõju. Osalusajakirjanduse mõiste lähtub osalusdemokraatia (*participatory democracy*) põhimõtetest. Terminit aitab lahti mõtestada poliitilise osaluse määramine. "Poliitiline osalus on valitsemises osalemise protsess, mille protsessis on tegev oluline hulk eraisikuid, kes saavad

mõjutada poliitiliste juhtide valimist ja/või nende valitsemispoliitikat ning selle rakendamist.” (Birch 1993:80).

“Osalusdemokraatia näeb kodanikke kui poliitilise süsteemi neksust, telge. Mudel julgustab kodanikke otseselt osalema kogukonna elus ning suhtlema selle liikmetega ühiste huvide nimel. Selles osalemiseks peab kodanikul olema võimed kuulata ja rääkida, avaldada arvamust, rakendada kujutlusvõimet ning omada soovi avalikku huvi puudutavaid teemasid ellu viia.” (Morse 1993).

Ühisele otsustamisele suunatud demokraatia vajab toimimiseks kolme tingimust:

1. jagatud ja asjakohane info
 2. meetod või koht, kus saab arutleda info rakendumist avalikkuses
 3. ühised jagatud väärtused, mille alusel tehakse saadud info kohta otsus.
- (Merritt: 1995:7)

Ajakirjandusel on teiste sotsialiseerivate institutsioonidega võrreldes kõige paremad võimalused selles protsessis osalemiseks ning reaalse tulemuste saavutamiseks.

1.5. USA ja Eesti ühiskonna võrdlus

Nagu mainitud, baseerub osalusajakirjandus suuresti ühiskondlikul aktiivsusel, mis omakorda sõltub ühiskonna demokraatia mudelist. Seepärast on põhjust põgusalt võrrelda USA ja Eesti ühiskonna mudeleid. Seda eelkõige seepärast, et osalusajakirjandus ise pärineb USA-st ning kuna bakalaureusetöö uurib Eesti maakonnalehtede peatoimetajate hinnanguid osalusajakirjanduse praktikate kohta, siis on põhjust just nende maade ühiskondi võrrelda eelkõige selles osalemise aktiivsuse pinnalt. Teisalt saab juba ühiskondliku võrdluse pealt hinnata, kuivõrd lähedane ja loomulik võiks osalusajakirjandus Eesti ühiskonnale olla.

Alan R. Gitelsoni jt (1996) hinnangul on USAle omane elanike kõrge osalemistase ühiskondlikus ja poliitilises tegevuses. Gitelson jt (1996:111) viitavad uurimusele, mille andmetel “osalevad Ameerika Ühendriikide kodanikud aktiivselt peaaegu igasuguses poliitilises tegevuses (annetavad raha poliitilistele organisatsioonidele, suhtelvad riigivõimu esindajatega jne.) ning veelgi aktiivsemalt mittepoliitilises ühiskondlikus tegevuses alates osalemisest mitmesugustes organisatsioonides ning lõpetades heategevuslike annetuste ja vabatahtliku tööga.”

Ta lisab samas, et “1990. aastal tehtud uurimusest selgub, et 44 protsenti ameeriklasi kuulub mõnda poliitilisse organisatsiooni, 36 protsenti on andnud neile organisatsioonidele raha, 25 protsendil on olnud kokkupuuteid riigiametnikega ja 18 protsenti on andnid raha poliitiliste kampaaniate tarvis. Viimased uuringud kinnitavad elanike kõrget osalustaset.” (Gitelson jt 1996:111)

Ameeriklaste osalus poliitilistes kampaaniates ja ühiskondlikus tegevuses on Gitelsoni jt sõnul ajalooline ning kohati suurem kui teistes riikides:

“Viie demokraatliku lääneriigi – USA, Hollandi, Suurbritania, Saksamaa ja Austria – kodanike poliitikas osalemise võrdlevas uuringus selgus, et USA kodanikud olid paljudes poliitilise tegevuse valdkondades esikohal, sealhulgas ajalehtedest poliitikauudiste lugemises, sõpradega poliitika üle arutlemises, petitsioonidele ja läkitustele allakirjutamises, ühiskonna probleemide lahendamisele kaasa aitamises, ametnike ja poliitikutega suhtlemises ning saadikukandidaadi või partei kampaanias osalemises. /.../

Nii oma raha kui ka aja heategevuseks ja ühiskondlike mittepoliitiliste programmide heaks kulutamises edestasid ameeriklased sakslasi ja prantslasi suuresti.” (Gitelson jt. 1996:113)

Eesti poliitilisel kultuuril on tugevaid jälgi Nõukogude Liidu ajast, kus riik sisulist poliitilist osalust kodanikelt ei oodanud. Alaarenenud poliitilise kultuuri üheks põhjuseks võib Vihalemma jt hinnangul olla poliitilise stabiilsuse ja usalduse puudus. “Nõukogude aegne totalitaarne süsteem püüdis ühiskonna eneseorganiseerumist ja demokraatlikku poliitilist kultuuri maha suruda ning selles osas oli riik palju edukam kui rahvuskultuuri hävitamises.” (Vihalemm jt 1997:197)

Nõukogude aja mõjusid eestlastele on märkinud ka Anu Realo (2002:30), kelle sõnul “tulenevad eestlaste kollektivistlikud hoiakud ja väärtused paljude kultuuriuurijate arvates ennekõike Nõukogude okupatsioonist, mis rõhutas kõigis eluvaldkondades kollektiivi ülimust üksikindiviidi ees.” Realo nimetab samas ka Marju Lauristini hinnangut, et eestlaste kollektivistlikud suundumused on välja kujunenud kollektiivsete rahvuslike ja sovjetlike väärtuste koosmõjus.

USAd peetakse individualismi – kollektivismi skaalal individualistlikuks maaks, mis soosib üksikisiku esiletõusu ning edukust (Realo 2002:27), siis Eesti kaldub eri hinnangute järgi pigem kollektivismi poole.

“Uurimuse tulemused näitasid eestlaste vähest usaldust teiste inimeste suhtes, madalat tolerantsust ja subjektiivset heaolu ning kasinat poliitilist aktiivsust, keskkonnateadlikkust ja isiklikku algatust, mis kõik Ingleharti arvates on enamasti pärit saadud kommunistliku režiimi aegadest. Selle mõõtme osas on Eesti kaugel maas mitte üksnes Ameerika Ühendriikidest ja Rootsist, vaid ka sellistest Kolmanda Maa maailma riikidest nagu India, Pakistan ja Nigeeria.” (Realo 2002:36)

USA ühiskonnas on kalduvus suuremale osalusdemokraatiale kui Eestis. Võrdluseks võib tuua kasvõi ameeriklaste osaluse valitsusvälistes organisatsioonides või tavapärase retoorika oma kongressmanile murede kurtmisest. Sellest võib järeldada ka, et kogukonna aktiivset liikmelisust nõudev osalusajakirjandus võib USAs olla enam vastuvõetav kui Eestis.

1.6. Nõukogude Liidu aegse toimetamise ja OA võrdlus

Eesti ajakirjanduse ja ühiskonna arenguga kursis olevatele inimestele võib etteruttavalt märkida, et osalusajakirjanduse puhul võib märgata mitmeid vormilisi sarnasusi Nõukogude Liidu aegse ajakirjandusega, mis pööras samuti palju tähelepanu lugeja kaasamisele nii lehe tegemisse nii kirjutamise kui ka ühiskondliku kontrolli osas.

Nõukogude Liidu (NL) aegset toimetuse süsteemi eelkõige suhetes lugejaga on põhjust antud töös kirjeldada mitmel põhjusel. Eelkõige seepärast, et see loob konteksti peatoimetajate hinnangute ja kogemuse mõistmiseks. Teisalt on nõukogude aegse ajakirjanduse ja osalusajakirjanduse suhe ühiskonna liikmetega mitmes mõttes niivõrd sarnane, et viimast võib mõõndustega nimetada lausa NL aegse ajakirjanduse Ameerika variandiks.

NL aegse ajakirjanduse eelduseks oli parteilisus (Uus 1968:45). Demokraatia aegses osalusajakirjanduses seda nõuet loomulikult polnud, küll aga on teisi sarnaseid jooni.

Toimetuse ülesanne oli kaasata lehe tegemisse välisautoreid. Seda peeti nii oluliseks, et honorarifondist 60 % tuli maksta välisautoritele (Uus 1968:16). Ka osalusajakirjandus peab oluliseks lugejate kaasamist lehe tegemisse. Näiteks Soomes paluti inimestel osalusajakirjanduse raames eri teemadel lehte ise lugu kirjutada.

Lisaks toimetajale oli Nõukogude Liidu aegses lehes toimetuse kolleegium, kus parteiorganite määramisel osales 5-7 kogenud ajakirjanikku, kes kavandasid lõplikult lehe numbri, vaatasid läbi tähtsamad materjalid enne nende üle andmist, arutasid personaaliat, kritiseerisid jm. (Uus 1968:48).

NL aegne lehtoimetuse tegeles lugejaga märksa süstemaatilisemalt kui osalusajakirjandus. Toimetuse töö lugejaga eesmärgiks oli Uusi (1968) sõnul ühiskondliku arvamuse uurimine, elanikkonna (resp. lugejaskonna) eri gruppide soovide-arvamuste väljaselgitamine erinevatel viisidel.

NL aegsel toimetusel oli lugejaga kohtumiseks mitu eri tasandit (Uus 1968:62-64):

- kui põhieesmärgiks on ajakirjanike ja lugejate vastastikune tutvustamine ja sellega käsikäes arvamuste-hinnangute saamine lehe kohta, siis korraldatakse kohtumine klubis või rahvamajas. Tutvutakse kohalike ärksamate inimestega ning palutakse neil ette valmistada ülesastumiseks. Toimub ka “elav ajaleht” ehk inimesed ise kirjutavad ja kannavad ette kohalikul teemal loo.
- Kitsamaringiline kohvi-, tee-, või õllelaud koos ettevõtte või majandi esindajatega. Eesmärk arvamuste avaldamine sundimatus vestluses.
- Ettevõtte või majandiga põhjalikum tutvumine, peamised küsijad ajakirjanikud.
- Lugejate kutsumine toimetusse – lugejate konverentsid, lahtiste uste päevad, palutakse lugejaid lehte analüüsima. Tulemuseks kasvab lehe populaarsus, tugevneb side lugejatega, värvatakse juurde kirjasaatjaid ja autoreid ning kuuldatakse lehe parendamiseks vajalikke soovitusi.
- Ankeedid lehes arvamuste, soovide ja andmete saamiseks.
- Lugejate aktiveerimiseks mõsitatused, võistlused.

Uus märgib (1968:65), et Edasi kasutas asjatundlike inimeste lehetöösse kaasatõmbamise vormiks ka Loominguliste kohtumiste klubi, kus arutati üldhuvitavaid aktuaalseid probleeme.

Osalusajakirjanduse lugejagruppidega sarnaneb toimetuskolleegiumist enam ajalehes Edasi toiminud **ühiskondlik kvaliteedinõukogu** ning ka **ühiskondlikud osakonnad** (Uus 1968). Esimesse kuulus õppejõude, insenere, poemüüjaid, kunstnikke ja töölisi, kes tegutsesid eri toimetuse osakondade juures ning käisid näiteks mingis ettevõttes kvaliteeti kontrollimas.

Ühiskondlikud osakonnad abistasid toimetuse koosseisulisi osakondi mõne eluala valgustamisel. “Ühiskondlikud osakonnad annavad nõu tööplaanide koostamisel, kirjutavad ja organiseerivad kaastööd, mõnel pool seavad ka kirjutisi trükivalmis ning koostavad erirubriike ja –lehekülgi.” (Uus 1968:69)

Lisaks oli NL aegsel toimetusel veel **ühiskondlikud korrespondendipunktid**, kust ajalehe mõjupiirkonna teisest keskusest läkitati toimetusele kaastöid ning **kontrollpost**, kelle ülesandeks oli hoida toimetust ja lugejaid pidevalt kursis asjade käiguga mõnel tähtsal ehitus- või muul objektil.

NL toimetusele tegid kaastööd ka **mittekoosseisulised korrespondendid ja mittekoosseisulised instruktorigid**.

Osalusajakirjanduse ja NL aegse ajakirjanduse põhierinevused on ühelt poolt NL ajakirjanduse ideoloogilisus. Teisalt on oluliseks erinevuseks ka ideede ja rakenduste alge. Kui osalusajakirjandus tekkis spontaanselt toimetuste seest väljapoole, siis NL aegse toimetuse töö oli normatiivne, ülevalt poolt ette määratud – näiteks kasvõi nõue, et 60 protsenti honoraridest läheks välisautoritele.s

2. Metodoloogia

2.1. Meetodi kirjeldus

Bakalaureusetöö esimene osa on püüdnud koondada osalusajakirjanduse põhimõtteid tutvustavaid mõtteviise ning neid kategoriseerida. Samuti on töösse kaasatud osalusajakirjanduse kriitikute arvamused, et saavutada erinevates keskustes esile kerkinud liikumisest mingi terviklik pilt koos kriitikaga. Seda võib pidada oluliseks, kuna eesti keeles ei ole varem teadaolevalt osalusajakirjanduse põhimõtteid tutvustatud, kui välja arvata bakalaureusetöö autori selleteemalist seminaritööd 2001. aastal.

Bakalaureusetöö empiirilise osa põhimeetodiks on süvaintervjuu, mis on üheksa Eesti maakonnalehe peatoimetajaga läbi viidud 2004 aasta aprillis.

Nendest kuut toimetajat küsitleti suuliselt, et võimalusel täpsustada nii küsimusi kui ka vastuseid ning seletada täpsemalt osalusajakirjanduse konteksti ja eesmärke. Kolm toimetajat soovisid vastata kirjalikult. Kirjaliku küsimustiku ning toimetajate vastustega saab tutvuda töö lisa osas.

Peatoimetajate valik lähtus eelkõige nende kättesaadavusest, kuid püüdnud oli saada enam-vähem ühtlane geograafiline esindatus.

Küsitlusel oli kolm eesmärki:

- Esiteks selgitada välja peatoimetajate hinnang lugejaskonna olemasolevale tagasisidele eelkõige selle kvaliteedi osas. Sellest saaks kaude hinnata, kuivõrd kvaliteetsena näevad peatoimetajad oma lugejate panust lehte. See omakorda võimaldaks teha esialgseid järeldusi selle kohta, kuivõrd võimalikuks peavad peatoimetajad lugejaskonda osalusajakirjanduse praktikate rakendamiseks. Samuti tuleb küsitlusest välja toimetajate hinnang lugejaskonna vastukajale – kui palju pakutavate teemadest või vastukajast on kasutatavad ning mis ajendab lugejaid lehele kirjutama või helistama.
- Teiseks saada peatoimetajate hinnangud osalusajakirjanduse konkreetsetele praktikatele. Nendeks on valitud:

Lugejate osalusgrupid

Ajakirjanduse rollimuutus ühiskondlike eesmärkide eest võitlejaks

Tavalugejate kasutamine allikatena

Konfliktsuse vältimine lugudes

Konkreetsete praktikate valikuprintsiibiks on ühelt poolt esinemissagedus erinevates osalusajakirjanduse praktikaid rakendavates toimetustes. Ehk – valitud praktikaid, eriti lugejagruppe on kasutanud enamus liikumise rakendajatena teadaolevaid toimetusi. Teisalt on valiku kriteeriumiks praktika selgus ning üheselt mõistetavus.

- Kolmas, kaude eesmärk on nende vastuste pealt hinnata, kui võrd võimalikuks ja vajalikuks peavad peatoimetajad osalusajakirjanduse rakendumist Eestis, eelkõige nende enda lehes.

2.3. Materjali analüüsimine

Saadud materjali on analüüsitud kolmel viisil. Ühelt poolt on kvantitatiivselt kokku arvatatud toimetajate vastuseid konkreetsetele küsimustele ning nende pealt tehtud järeldusi eelkõige selles osas, mis puudutab toimetajate hinnanguid konkreetsetele osalusajakirjanduse praktikatele.

Teiseks on vaadeldud intervjuude sees vaikumisi eelistusi ja vastajate mõttekonstruktsioone, et näha peatoimetajate seisukohti nii mingi konkreetse osalusajakirjanduse praktika kohta kui ka saada üldist hinnangut liikumise suhtes.

Kolmandaks, kuigi küsitlustes on keskendunud pigem toimetajate hinnangute saamisele nii osalusajakirjanduse praktikate kui ka lugejate aktiivsuse ning nende tagasiside kvaliteedi kohta, siis on vaikumisi intervjuudes püütud ka vaadelda, kas toimetajad näevad auditoriumi pigem passiivse lugejaskonnana, kelle suhe lehega sarnaneb tootja ja kliendi suhtele või on toimetuste nägemuses ruumi aktiivsele kogukonna liikmele, kelle panus ühiskonna toimimisse, sealhulgas lehte, oleks teretulnud.

2.4. Meetodi sobivus

Meetodi sobivust püsitatud eesmärkidega võib pidada rahuldavaks, sest kohati laskusid toimetajad arutlusse osalusajakirjanduse praktika võimalikkusest Eestis ning samuti tuli vaikimisi välja toimetajate nägemus lugejaskonna aktiivsuse ja osalemise kohta.

Samas oli siiski intervjuudes paratamatuks takistavaks asjaoluks sunnitud valik osalusajakirjanduse praktikate osas, mistõttu võib arvata, et peatoimetajad ei saanud ehk tervikpilti osalusajakirjandusest. Samas oli teatud valiku tegemine üldiste järelduste tegemiseks vajalik.

Teisalt oleks olnud ka võimatu osalusajakirjandust lõpuni toimetajatele ära seletada, kuna ka erinevates geograafilistes kohtades ning ka toimetuste sees tõlgendatakse ja kasutatakse osalusajakirjandust erinevalt. Ilpuks sünnib see ikka toimetuse sisemise mugandamise kaudu ehk rakendatakse seda, mida antud toimetus või selle juht oma piirkonna inimestele ja ka toimetusele sobivana näeb.

Terviklikku pilti oleks peatoimetajatele olnud raske maalida ka seepärast, et nagu on öelud liikumise teoreetik Jay Rosen (1994), on osalusajakirjandus arenev ning niipea pole võimalik seda lõpuni ära määratleda.

Milline osalusajakirjandus täpsemalt on ning kuidas see toimetustes sündis, sellest järgmises peatükis.

3. Osalusajakirjanduse kontseptsioon

Kuna osalusajakirjandus on oma filosoofia arendamisel veel avatud ja otsiv, saab iga idee pooldaja ise endale mingi kontseptsiooni luua, kuidas seni üldiseks peetud põhimõtteid järgida. Antud peatükk püüab välja tuua põhilised arusaamad osalusajakirjanduse põhiideedest ning nende rakendamisest.

3.1. OA definitsioon

Jay Rosen (1999a) näeb osalusajakirjanduses nelja põhilist arenemissuunda. Niisiis on osalusajakirjandus ideoloogia, samas toimub pidevalt selle katsetamine, ideede toetajatest on sündinud liikumine ning valdkonna arengut iseloomustab pidev debatt. Rosen tuleb 1999. aastal välja ka pikema definitsiooniga kui et osalusajakirjandus on arenev nähtus, mis oli tema põhiväide 1990ndate alguses. Ta kirjeldab seda järgmiselt:

Osalusajakirjandus on mõtteviis ajakirjanike tööst, mis kutsub üles demokraatiast, poliitikast ja meediast huvitatud ajakirjanikke ning teisi, kes tahavad siseneda avlikku ellu, mille järgi on ajakirjandus erinev ning mis

1. pöördub inimeste kui kodanike poole, kes on avalikus elus potentsiaalsed osalejad, mitte ohvrid või vaatlejad.
2. aitab poliitilisel kogukonnal oma probleemidele vastavalt tegutseda, mitte vaid neid uurida.
3. arendada avaliku diskussiooni kliimat, selle asemel et vaadelda selle hääbumist.
4. aidata avalikul elul edeneda, nii et see saaks ajakirjanduse õigustatud tähelepanu.
5. võimaldada kogukonnal rääkida ausalt oma kogukondlikest väärtustest, eelistatud poliitikast ja avaliku elu agendi rollist.

(Rosen, 1999b:44)

Osalusajakirjanduse eesmärgiks Roseni (1999a) järgi on soodustada inimeste osalemist ühiskondlikus elus ning tekitada arutlev dialoog (*deliberative dialogue*).

Kuna Rosenit peetakse üheks osalusajakirjanduse algatajaks, on põhjust lähemalt tema käsitlust uurida. Niisiis on osalusajakirjandus argument, mis kutsub ajakirjandust üles:

- a) võtma inimesi kui ühiskonna liikmeid, võimalikke avalikus elus osalejaid, mitte kui pealtvaatajaid või ohvreid;
- b) aitama ühiskonna poliitilisel osal mitte üksnes toimuvast teada saada, vaid selle probleemide lahendamisel osaleda;
- c) soosima avalikku diskussiooni;
- d) edendama avalikku elu nii, et selle aktiivsus õigustaks ajakirjanduse tähelepanu (Rosen 1999a).

Samal aastal täiendab Rosen osalusajakirjanduse definitsiooni, öeldes, et see on:

- argument, mõtteviis sellest, mida ajakirjanikud peaksid tegema arvestades ajakirjanduse täbarat olukorda ja rolli Ameerika avalikus elus.
- Eksperiment, praktiline viis, kuidas osalusajakirjandust on mitmel pool praktiseeritud.
- Liikumine, lõdvalt seotud osalusajakirjandust praktiseerivate ajakirjanike, akadeemikute ja uurijate võrgustik.
- Debatt ajakirjanduse rollist ajakirjandusele ja Ameerika demokraatiale probleemsetel aegadel.
- Seiklus – avatud eksperimentaalne otsing teistsuguse ajakirjanduse järele.

(Rosen 1999b:22-23)

Davis Merritt (1995:11) defineerib osalusajakirjandust järgmiselt: “see on ajakirjanduse ja avalikkuse teatud suhet väljendav veendumus ja tulemusele orienteeritud suhtumine.”

Osalusajakirjandus on ühe seda propageeriva ja uuriva keskuse, Pew Center for Civic Journalismi järgi nii filosoofia kui ka väärtuste kogum, mida aitavad rakendada teatud tehnikad. Selle keskmeks on usk, et ajakirjandusel on kohustus oma auditooriumi ees mõjutada ning stimuleerida avalikku elu. Seda tehes peaks ajakirjandus saavutama enamat kui uudiste edastamine või rohkete faktidega auditooriumi rabamine.

(<http://www.pewcenter.org/doingcj/>)

Glasser (1999:6) näitlikustab osalusajakirjanduse lõplikku määratlematust Roseni avalikus loengus märgitud töömeetodite kaudu: “Töötan pea täielikult läbi vestluse meediumi,” ütles Rosen. “Minu teoreetiline raamistik muutub vastavalt sellele, mida on vaja vestluse (conversation) edendamise tagamiseks. Polegi niivõrd oluline, mida mina arvan osalusajakirjanduse olevat, kui see versioon, mis sünnib reporterite ja toimetajatega mõtteid vahetades.”

Osalusajakirjanduse arenemist jälginud Glasseri hinnangul kannatab selle idee hüljatuse märki, sest selle juhtfiguurid arutlevad teemal harva, liialt vähe on kirjutatud, mis eristaks osalusajakirjandust teistest mõtteviisidest, kuidas panna erameediat avaliku huvi teenistusse ning lõpuks pole keegi võtnud vaevaks lepitada osalusajakirjanduse optimistlike lubadusi avaliku elu edendamisest kapitalistlike erastamisjõudude väljakutsetega. Lisaks on Glasseri sõnul osalusajakirjandusest kirjutatud materjalide vahel ebakõlasid ning kohati lausa põhimõttelisi vasturääkivusi (1999:6).

3.2. OA eesmärgid

Osalusajakirjanduse üldine eesmärk on läbi ajakirjanduslike praktikate eelkõige suurendada kodanikuaktiivsust ning kasvatada aktiivseid ühiskonnaliikmeid. Samas on siiski laiapõhjaliselt tekkinu liikumise esindajatel erinevad rõhuasetused ja seega ka kohati täpsemad ja mõneti erinevad eesmärgid.

Osalusajakirjanduse mõju meediale ja ühiskonnale on mitmekihiline ning sõltub suuresti selle rakendajast. Seetõttu saab teooriat rakendada mitmete erilaadiliste meediat ja ühiskonda puudutavate eesmärkide teostamiseks.

Arthur Charity (1995:2) sõnul on osalusajakirjanduse ülesanne **“lihtsustada kodanikel ühiskonna kohta informeeritud otsuste tegemist ja nende elluviimist.”**

Tema sõnul peaksid ajakirjanikud püüdma teada saada kõike võimalikku selle kohta, kuidas nende “kliendid” ajakirjanike “tööga” suhestuvad.

“Nimelt, kuidas suhestuvad kodanikud demokraatiaga, kuivõrd soovivad nad avaliku elu asjades kaasa rääkida, mis takistab neil protsessides osalemast, millist infot inimesed vajavad, aga praegu ei saa ning mis on selle võõrdumise juured. (Charity 1995:2).”

Irene Costera Meijer, kelle käsitlus (2001:195) uurib osalusajakirjandust Hollandi televisiooni näitel, väidab, et osalusajakirjanduse üheks eesmärgiks ja võimaluseks on **tõsta inimeste igapäevaelu taas ühiskondlike teemade hulka**, taastades selle mahavaikitud staatuse. “Näidates igapäevaelu loomingulist ja avastuslikku loomust, võib ajakirjandus tasakaalustada avaliku ja isikliku sfääri kajastamist meedias.”

Osalusajakirjanduse üheks eesmärgiks võib olla **integratsiooni soodustamine**. Selle võimalikkust on Interneti näitel tähendanud Tanjev Schultz (2000). Virtuaalne meedia täidab ehk kõige edukamalt osalusajakirjanduse propageeritud avalikku arutelu, seda eriti publiku vaba ligipääsu osas ning võimaluses vabalt oma arvamust avaldada. Nii on võimalik tõeline avatud ideede turg, mis omakorda võib soodustada integratsiooni. Tanjev Schultz (2000:217) väidab, et Interneti võimaldatud vaba ligipääsu peaks tagama ka teised meedialiigid: “Massimeedia on ikka veel üks efektiivsemaid integratsiooni faktoreid. Et tasakaalustada Interneti tohutut mitmekesisust, mis soosib haritumaid inimesi, peaks massimeedia välja töötama integratsiooni mõttes uusi ja kättesaadavamaid kontseptsioone.” Väljakutse tulevikuks ongi tema sõnul säilitada massimeedia roll integreerija ning avaliku diskussiooni võimaldajana, mida saab kombineerida uue interaktiivsusega Interneti näol.

3.3. Tavaajakirjanduse kriitika

Osalusajakirjandus defineerib ennast erinevaks nõndanimetatud peavoolu ajakirjandusest. Uus-Meremaa Massey ülikooli teadlased McGregor ja Fountaine (2000) on kokku võtnud peamised kriteeriumid, mida osalusajakirjandus peavoolus kritiseerib:

- meedia keskendub uudiste kajastamisel teemade asemel sündmustele ning on seetõttu pime avalikku debatti suurendavatele teemadele
- sündmustekeskus on tihedalt seotud isikutega ning ka see viib tähelepanu teemadelt kõrvale. Isikutele keskendumine suurendab ohtu pseudo-sündmustele reageerimiseks.
- Valimiskampaaniates keskendutakse võiduajamisele sarnaselt võitjatele ja kaotajatele ning seega vähem nende sisule.
- poliitilised uudised on pigem negatiivsed, see omakorda vähendab inimeste soovi poliitikaga seotud olla

3.4. OA allikad

Osalusajakirjandusele on uudiste puhul iseloomulik auditooriumi vaadete eelistamine ning ekspertide osa vähendamine. On argumenteeritud, et kodaniku kogemus teeb temast piisavalt adekvaatse ja võrdse ühiskonna protsessides osaleja.

Tanni Haas ja Linda Steiner kirjutavad (2002), et sellisena esitab osalusajakirjandus tavaajakirjanduse objektiivsuse paradigmat ning muudele sellega seotud põhimõtetele: “Argument, et tavakodanik peaks määratlema ja suunama uudiste kajastamist, on vastuolus ajakirjanike arusaamaga oma ühiskonna valvekoera professionaalsest rollist. (Haas, Steiner 2002:325)

Michael Schudson (1998:141) kritiseerib ekspertide kõrvalejätmist, nimetades seda ebademokraatlikuks: “Ekspertide arvamust ei tohiks peita. See ei ole demokraatia rikkumine, vaid hoopis legitiimne autoriteet avalikkuse tahte kõrval.” Ekspertide tähtsuse vähendamine lisab seda ajakirjanikule. Kuid kas tema suurenenud autoriteet on põhjendatud? Veelgi enam, osalusajakirjandus läheb kaugemale ajakirjanikele legitiimse autoriteedi andmisest. Koostöö fookusgruppidega ja kohaliku elu mõjutamisega liigub Schudsoni hinnangul vahendaja tegevusest advokaadi mudeli poole. Samas, kui toimetus otsustab, mida kajastada, isegi kui valik põhineb kohalike pakutud probleemidel ja teemadel, on lõplik võim endiselt meedia käes. Selline võim on pannud tavameedia ajakirjanikke küsima, kes on neid valinud sellist võimu teostama. Schudson (1998:142) vastab osalusajakirjanduse esindajate eest: “Me kõik oleme valitud, kui demokraatia on ohus. Me kõik oleme valitud olema kodanikud.”

4. Osalusajakirjanduse suhe ühiskonda

4.1. OA määratlus ühiskonnast

Meedia ja avalikkuse mõju üle arutlemiseks oleks vaja osapooled eelnevalt määratleda. Kui ajakirjanduse roll on olla ühelt poolt ühiskondliku arutluse stimuleerija ning tavainimeste soovide esindaja, siis avalikkuse defineerimine on antud juhul keerulisem. Osalusajakirjanduse teoreetikud ei ole selgelt määratlenud ühiskonda, milles teooria saaks toimida. Rosen (1999a) on maininud, et kõige edukamalt toimib osalusajakirjandus kohalikul tasandil, kus nii ajakirjanikud kui ka selle auditoorium tunnetavad teatud jagatud vastutust piirkonna elu toimimise ees.

Michael Schudson (1998:144) on välja toonud oma üldistuse sellest, kuidas osalusajakirjandus määratleb ühiskonda. Sellel on kolm iseloomulikku joont:

- a) kogukond on naabruskond, ta on territoriaalselt piiratud;
- b) valitsust mõistetakse naabruskonnast eraldi seisvana, välja arvatuna, seda nähakse mitte rahva hääle teostajana, vaid bürokraatliku võimuorganina;
- c) kogukond ja avalik elu on pidevad ja kooskõlalised, aga mitte konfliktised ideaalid.

Schudson (1998:145) peab eelneva loetelu paikapidamist alarmeerivaks, väites, et vähemalt Ameerikas ei püsi naabruskond enamasti ilma muu organisatsioonilise toetuseta. Valitsuse distantseerimine ajakirjanduse poolt süvendaks omakorda küünilist suhtumist sellesse. Ühiskond ja avalik elu on aga Schudsoni hinnangul fundamentaalselt erinevad.

Osalusajakirjandus keskendub ühiskonna liikmete aktiveerimisele, sest ajakirjanduse usaldusvääruse ning ühiskondliku aktiivsuse vahel on ilmne side. “Kaasaegses ühiskonnas on nad [meedia ja avalik elu] omavahelises sõltuvuses. Avalik sfäär vajab informatsiooni, mida ajakirjandus pakub. Ajakirjandus omakorda vajab elujõulist avalikku elu, ilma milleta poleks ajakirjandust vaja.” (Merritt 1995:5)

Merritti hinnangul on senisele meedia ja auditooriumi suhtele iseloomulik ajakirjanduse poolne info kuhjamine ja äärmuste esitamine:

- Info üleküllus mõjub halvavalt. Info tohutu vool, mida auditoorium ei jõua läbi seedida, vabastab auditooriumi vastutusest, sest ta on niikuinii võimetu kogu infot läbi töötama rääkimata protsesside mõjutamisest.
- Teema on auditooriumile serveeritud kui lahendamatu. Poliitikud ja ajakirjanikud soodustavad teema must-valget käsitlust, mille kaudne eesmärk on vaidlust lahendamise asemel pikendada. Just probleemi lahendamisest on huvitatud tavainimesed, kuid neid tõrjub kontekstita ning tugevalt polariseeritud info suur vool eemale. (Merritt 1995:8).

Osalusajakirjanduse teoreetikud panevad põhilise vastustuse ühiskonna taaselavdamisel ajakirjanikele, kes peavad astuma demokraatia arendamise suhtes esimese sammu. Jay Rosen on auditooriumi ja ajakirjanduse suhte kohta öelnud järgmist: “Mitte ühiskonna liikmed ei tea, kuidas [ühiskonnas] osaleda või osalevad piisavalt vähe, et moodustada auditooriumi. Probleem on just selles, et keegi ei saa olla aktiivne auditooriumi liige, kui teda sellisena ei võeta ajakirjanike, ametnike, intellektuaalide ja kaaskodanike poolt.” (Schultz 2000:217)

4.2. Avaliku debati kvaliteet

Kui meedia peaks osalusajakirjanduse järgi oluliselt oma allikate ringi laiendama, tuues nende seas võrdväärse või isegi eriliselt esile tõstetatuna tavakodaniku, siis tekib küsimus, kuidas mõjub see avaliku debati kvaliteedile.

Glasser toob (1999: 14) esile avaliku debati kvaliteedi küsimuse USA põhiseaduse sõnavabadust uurinud John Meiklejohni tsiteerides: “oluline pole mitte see, et igaüks saaks sõna, vaid et öeldud saaks kõik, mis on välja ütlemist väärt”.

Samas tekib ka siin küsimus, kes otsustab, mis on välja ütlemist väärt. Ka ühiskonna suuremat osalust eelistava ajakirjanduse puhul, kes tõstatab teemasid ja valib, kui palju neid kajastada, jääb lõplik otsustus trükki pääsemise osas siiski taas väravavahi kombel meedia kätte.

Kui ühiskondlik arutelu on teema nii kõlavaks tõstnud, et hoolimata väravavahi otsustusest, et teema kajastamist ei vääri, võib ühiskondlik surve siiski sundida ajakirjandust seda tegema. Nii tekib küsimus, kas ühiskond ei hakka ise meediaga manipuleerima.

Teisalt tuleks hinnata, kuivõrd kvalifitseeritud on auditoorium või valitud isikute grupp mingil teemal hinnanguid tegema või lahendusi pakkuma. See küsimus tekkis ka Soomes, Kuopio kandis koos kohaliku ajalehega Savon Sanomat osalusajakirjandust katsetanud Tampere ülikooli professoril Heikki Heikkiläl. Projektis kaasati kokku kolme kodanikegruppe, kelle arvamusi ja neile olulisi teemasid 1998. aasta oktoobrist 1999. aasta märtsini kuulati.

Heikkilä kinnitas Põhjamaade meedia ja kommunikatsiooni uurimuse konverentsil 1999. aastal esitatud ettekande lk 8, et osalusajakirjandus väidab normatiivselt, et “kodanikud on võimelised osalema avaliku elu määramises tänu oma igapäevase elu kogemustele, mitte oma haridusele või institutsionaalsele positsioonile.”

Heikkilä (1999:11) täheldab Savon Sanomate Community nimelist projekti hinnates, et vaid kogemusest ei piisa: “fookus kohalikule omavalitsusele ja otsuste tegemisele näitab, et kohalike teemade hindamiseks on kodanike grupil lisaks ühisele kogemusele vaja palju informatsiooni.”

Kui infot pole piisavalt, siis kalduvad osalejad arutlema üldistel teemadel, milles nad ennast kursis tunnevad olevat. Nii kalduski grupp rääkima pigem demokraatiast üldiselt kui kohalikest otsustest. Teise võimalusena võib juhtuda, et grupi tehtud ettepanekud jäävad kõrvale seepärast, et nad ei põhine “faktidel”.

“Pole mingit kahtlust, et normaalselt võtaksid ajakirjanikud sellisel juhul automaatselt võimuesindajate poole, sest professionaalidena peavadki nad kohalikku poliitikat paremini teadma. Kui aga osalusajakirjanduse põhimõtteid tõsiselt võtta, siis peks ajakirjanik konflikti puhul kaitsma kodaniku õigust olla ära kuulatud. See ei tähenda, et kodanikel on alati õigus ja ametnikel mitte, vaid kodanikel on arutluses osalemiseks vaja ka midagi muud peale aja. Eriti siis, kui grupp on ebakindel, oleks kasulik anda neile võimalus konsulteerida inimestega, kellel on arutletaval alal otsene kogemus.” (Heikkilä 1999:11)

Heikkilä lisab siiski, et gruppide erinevusest hoolimata esitasid nad siiski üllatavalt palju avalikku tähelepanu väärivaid teemasid, mis ei sisaldanud küll alati midagi uut, aga olid esitatud erinevalt ajakirjanduses kajastatud käsitusviisist. Samas jäid teemad abstraktseks ning seepärast oli ajakirjanikel neid raske kasutada.

5. Osalusajakirjandus ja ajakirjanik

5.1. Ajakirjaniku roll OA järgi

Osalusajakirjanduse üks teoreetikuid ja praktikuid, Davis Merritt väidab, et avalikku elu mõjutav ajakirjandus peaks loobuma kõrvalseisva vaatleja rollist ning saama ka ise osalejaks. Sellise protsessi tulemuseks oleks laiendatud ajakirjandus, mis ületab senise uudiste rääkija rolli (Merritt 1995:6).

Merritt toob esile järgmisi osalusajakirjanduse propageeritud mõtteviiside muutumisi:

- a) “uudiste edastajast” laiema missiooniga avaliku elu edendajaks;
- b) ajakirjandus liigub avalikku elu puudutava osas eemalseisjast osaleja rolli, kuna ka ajakirjanik on ühiskonna liige;
- c) oma senist eemalseisja rolli määratlenud eraldusjoonte asemel keskendub ajakirjanik ühisjoonte leidmisele;
- d) olemasoleva “halva” kirjeldamisest liigub osalusajakirjandus “võimaliku õige lahenduse” kujutlemiseni, informeerides nii inimesi nende potentsiaalsetest valikutest;
- e) osalusajakirjandus näeb inimesi mitte kui kõrvalseisjaid, keda tuleb informeerida, vaid kui avalikkust, kui võimalikke demokraatlikus protsessis osalejaid ning lahenduste leidjaid. (Merritt 1995:114-115).

Merritt keskendub pigem osalusajakirjanduse prioriteetide propageerimisele ning ei too välja seda, kuidas neid põhimõtteid peaks rakendatama. Kuna teooria on veel nii noor, jääb praktika tema hinnangul iga toimetuse enda kujundada.

Arthur Charity (1995) järgi peaks osalusajakirjandust praktiseeriv ajakirjanik olema:

Avaliku elu ekspert – see, kes oma eri teadmistega toob poole konstruktiivse dialoogini. Seega peaks ajakirjanik olema “osalt diplomaat, osalt tõlgendaja, peenel ja looval viisil ekspert, kes mõistab, mida iga ühiskonnakiht vajab, mõtleb ja tahab.

Ühiskonna kapitali ehk produktiivsuse arendaja – aitab lahendada kriise, probleeme, tõsta rahulolu. “Lisaks sellele, et anda lugejatele infot hetkel käsitlusel oleva teema kohta, peaks osalusajakirjanduse praktiseerijad otsima viise edendada kogukonna goodwill, ühiseid harjumusi ja andma teavet teiste sotsiaalsete gruppide kohta.

Täisajaga kodanik – “osalusajakirjanduse jaoks võib inimestel olla eri rollid, kuid eesmärk on arutada ja vaadelda probleemide esitajaid kui kodanike ja seega võrdseid inimesi” (Charity 1995:11-12)

Michael Ryan (2001) Houstoni ülikoolist näeb osalusajakirjandust eksistentsiaalse ja epistemoloogilise ajakirjanduse kõrval ühe võimaliku alternatiivina ideaalina ebareaalseks jääva ning raskesti saavutatava täiesti objektiivse ajakirjanduse asemel.

Ryani sõnul peab ajakirjanik aitama algatada ja ülal hoida avalikku diskussiooni ühiskonna probleemide teemal isegi siis kui see tähendab osalejate kokku kogumist, sest just ajakirjandusel on selleks parim võimalus, olles üks väheseid institutsioone, mis regulaarselt kajastab laiaulatuslikke teemasid majandusest kultuuri, poliitika, sotsiaal- ja rassiteemadeni välja. (Ryan 2001:8)

Michael Schudson (1999), kes on nimetanud end osalusajakirjanduse liikumise sõbraks ja kriitikuks, on seda kõrvutanud kolme Ameerika ajakirjandusele iseloomuliku mudeliga:

- a) turu mudel, kus ajakirjandus peab püüdma kōita reklaamiandjale olulist auditooriumi. Tarbija eelistusi arvestab see mudel vaid lühiajalises plaanis;
- b) ajakirjandus kui advokatuuri mudel kajastab teemasid vastavalt poliitilise partei või muu huvigrupi perspektiivist
- c) eestkostja mudeli puhul üritab meedia kajastada neid uudiseid, mida ajakirjanikud professionaalidena arvavad, et ühiskonna liikmed peaksid teadma. Ajakirjandus näeb selle mudeli järgi oma auditooriumi tihti väga hōivatutena ja hajutatutena, mis ei võimalda olla aktiivne ühiskonna liige. Seetōttu usaldab auditoorium osa oma iseseisvast otsustusest ajakirjandusele ning toetub selle poolt pakutavale poliitilisele või muule analüüsile (Schudson 1998:134-136).

Schudson peab osalusajakirjandust üheks eestkostja mudeli variandiks, kus tegelikult otsustavad uudise sisu üle ikkagi ajakirjanikud ise, mitte avatud ideede foorum või poliitiline partei. Seega Schudson (1998:138) leiab, et osalusajakirjanduse näol ei ole tegemist uue mudeliga. Pigem on selle sisu ärgitada ajakirjanikke oma tööd ümber

mõtestama ja nägema seda mitte kui auditooriumi informeerimist, vaid demokraatliku ning kaalutleva diskussiooni õhutamist.

5.2. Ajakirjaniku rollimuutuse tulemus

5.2.1. Konflikt ajakirjanduseetikaga

Osalusajakirjandus paneb ajakirjaniku kui seni ideaali järgi nii meedia omanikest kui ka äri- ja poliitilisest eliidist sõltumatu teguri ootamatult ebatavalisse olukorda, kus auditoorium on tõstetud pea toimetuse juhi ossa. Kohati mingi grupi järgi hinnatud ja seejärel üldistatud auditooriumi huvi järgi kiidetakse heaks ja lükatakse kõrvale teemasid. Lisaks tõstetakse auditoorium kohati teenimatult allika rolli.

Nii võib ajakirjanik, kellelt nõutakse osalusajakirjanduse põhimõtete rakendamist sattuda ajakirjanduseetikaga vastuollu, sest tema iseseisvus on ohus.

Tanni Haas ja Linda Steiner (2002:330) tsiteerivad ajakirjanikku, kelle sõnul “viib surve panna igasse uudisesse mõne keskmise inimese tsitaat lihtsalt vormitähteni”.

Osalusajakirjanduse kajastamist uurides leidsid Haas ja Steiner, et “paljud autorid spekulatsioonid, et osalusajakirjanduse taga seisvad komertshuvid ning eriti kodanike muredele keskendumine viib uudisteorganisatsiooni enesetsensuurile, et vältida kogukonna haavamist. (2002:332)” Samas olid mitmed autorid Haasi ja Steineri sõnul toonud näiteid sellest, kuidas mõned meediaorganisatsioonid on teatud uudiseid kui mitte otse vältinud, siis vähemalt nende tähtsust vähendanud.

5.2.2. Konflikt auditooriumiga

Kui aga osalusajakirjandus on ise auditooriumile pakkunud nii suure roll ning kui meedia püüab samas ise säilitada oma sõltumatust, siis tekib ajakirjanduses skisofreeniline olukord.

Glasser (1999:8) hinnangul jagavad osalusajakirjanduse põhilised eestkõnelejad Rosen, Meritt ja Charity fundamentaalselt liberaalset vaadet demokraatiale, jättes ajakirjandusele täielikult protseduurilise rolli. Selle Charity põhimõtte järgi peaks ajakirjandus taotlema demokraatiat hoidudes konkreetsete lahenduste taotlemisest.

Glasser võrdleb seda USA õigussüsteemiga, kus lõpptulemusest olulisem on kohtu õiglus. Seega võib ajakirjandus sattuda auditooriumiga konflikti, kui otsustab ennast lõpptulemusest distantseerida. Kuidas võib see mõjutada suhet auditooriumiga ning kui palju džinni pudelist välja lasknud meedia sellega arvestama peaks, on väärt omaette uurimust. Glasser (1999:10) küsib: “kui Rosen kutsub ajakirjandust üles arendama nägemust ühiskonnast kui paremast elukohast, siis kas see on nägemus vaid headest vahenditest, mis viivad teadmata lõpuni?”

Haasi ja Steineri tsiteeritud Alicia Shepard küsis veelgi teravamalt: “Kui lugejad dikteerivad selle, mida leht peaks kirjutama, siis kas ei tähenda see mitte ajakirjanike loobumist oma vastutusest? Kas ei peaks reporterid olema pigem kogukonna kroonikud kui selle tagantkihitajad? Ning kas lugejate soovidele orienteeritud toimetajad suudavad olla piisavalt iseseisvad, et juhtkirjas võtta lugejaskonnas ebapopulaarseid seisukohti? (Haas, Steiner 2002:331)”

Kui lugejaskond peaks hoidma kinni talle pakutud rollist määratleda ühiskonda muuhulgas läbi meediakajastuste ning ajakirjandus püüab oma sõltumatuse nimel seda piirata, siis on loogiline oletus, et mingil hetkel märkab auditoorium, et teda on petetud ning loodetud lugejaskonna kasvu asemel võib ees seista hoopis langus. Uuesti, sõltumatuna auditooriumi usalduse taastamine on siis juba raskem.

5.2.3. Konflikt toimetuses

Mitmed autorid (Haas, Steiner 2002) on märkinud, et osalusajakirjanduse ideed on toimetuste sees erinevalt vastu võetud ning mitte kõik toimetuse liikmed ei soovi seda järgida.

Haas ja Steiner tegid kokkuvõtte USA kahes peamises ajakirjanduse erialaväljaandes kirjutatud lugudest, millest selgus, et mitmeid ajakirjanikke on nende vastuseisu tõttu väidetavalt kas eemale hoitud või soovitatud neil töölt lahkuda. Nende kogutud põgusatest näidetest jääb mulje, nagu oleks osalusajakirjandus toimetustesse jõudnud fanaatilise “uue luuana”, mis vastasseisjad teelt pühib ning ise kriitikat ei kannata.

“Mitmed autorid tõid näiteid sellest, kuidas osalusajakirjandust praktiseeriv uudisteorganisatsioon vältis või surus maha vastuolusid kajastavaid lugusid ning rõhutas ja tõstis esile nende vastandeid. (Haas, Steiner 2002:332).

Websteri ülikooli professor Don Corrigan (2003) vahendab osalusajakirjandust praktiseeriva toimetuse liikme sõnu, mille järgi jääb osalusajakirjandus liialt üldsõnaliseks ja ebamääraseks. Corrigan (2003:21) tõi näite ajalehe “Post” toimetusest, öeldes, et “mõnest ajakirjanikust said häälekad dissidendid, teistest vaiksed saboteerijad ning osa lekitas mõnuga erialajakirjanduses kritiseerimiseks toimetuse kõnesid, memosid, tegevusplaane.”

5.2.4. Reformi illusioon

Glasser (1999:10) küsib ka raamatus “The idea of public journalism”, mis võiks olla ühiskonna koondamise eesmärk või mida peaks tahtma saavutada. Tema väitel piirab osalusajakirjanduse protseduuriline hõivatus ja keskendatus kodanikele ligipääsu poliitiliselt määratletud organisatsioonidele, muuhulgas ametiühingule, erakondadele, ametiliitudele või erihuvigruppidele.

Glasser kirjutab: “Tahtmatult või mitte isoleerib osalusajakirjanduse hirm advokaadiks muutumise ees ajakirjandust tegelikest jõu- ja võimukeskustest, kes kõige tõenäolisemalt määravad teemasid ja otsustusi kohalikul, regionaalsel ja isegi globaalsel tasemel. Erapooletuse ja õigluse nimel keelab osalusajakirjandus ajakirjanikele võimaluse poliitilist infrastruktuuri avardada, mida on sageli kujutatud kitsalt omaenda erahuvide läbisurumisele ja lahendamisele suunatuna” (Glasser 1999:10).

Glasser lisab samas, et osalusajakirjandus eelistaks näha ideaali, kus poliitika kujundamine ja ühine arutlemine on avatud kõigile huvitatud kodanikele. Kuid tegelikult on tulemuseks teistsugune demokraatia. “Nii osalusajakirjanduse püüdlustega luua kodanikele oma arutlusprotsess ning ka ilma selleta koondub võim tüüpiliselt ikkagi sinna, kus ressursid, tavaliselt rikkus peidavad kui mitte tühistavad sündinud debati sisu.” (Glasser 1999:10) Selle tulemusena tekib reformi illusioon, kuid tegelikku muutust pole.

Glasser tsiteerib samas USA Pennsylvania õppejõu Ed Barkeri käsikirja, mille järgi võib osalusajakirjandus halvimal juhul muutuda “kaasotsustamise või legitimeerimise tehnikaks, mis loob petliku tunde kaasatusest, mis tegelikult ei esita mingit väljakutset eliidi sisse juurdunud huvidele.”

Seega on osalusajakirjandusel oht muutuda näiliseks huvide koondajaks ja foorumiks, milles osalejad võivad protsessis sees olemist küll ajutiselt nautida, kuid kuna see jääb viljatuks, jääb oodatud tulemus saamata. See võib omakorda aktiveerunud kodanikes tekitada algsest isegi vastupidise tulemuse ehk pettumuse demokraatlikes erakondadevälistes protsessides. Glasser kinnitab Benjamin Barberit tsiteerides pole ühiskonna aktiveerumine demokraatlikkuse säilitamise osas siiski asjatu kahel põhjusel:

- Esiteks suurendab gruppides ja liikumistes osalemine üksikisikute vahelisei afektiivseid sidemeid läbi jagatud huvide, väärtuste, tavade ja traditsioonide. Seega loovad nad sotsiaalse raamistiku, milles enese tunnetus ja kuuluvustunne luuakse pidevalt uuesti.
- Teiseks võimaldab osalemine üksikisikul määratleda end kollektiivselt. Nii saavad areneda kooslused, kelle arvamus loeb rohkem kui anonüümsed küsitluste vastused, mida ekslikult nimetatakse avalikuks arvamuseks.

(Glasser 1999:11).

6. Osalusajakirjanduse praktika

Kuna teooria on veel noor ning täieneb praktika käigus, saab osalusajakirjanduse reaalsest toimimisest aimu esialgu üksikute näidete varal. Veelgi enam, uue liikumise teoreetikud (Merritt) ei olegi huvitatud täpsete vormide ja reeglite kinnistamisest, sest nende täpne defineerimine piiraks selle arenemise võimalusi. “Ajakirjanikud peavad ise avastama seda rikkalikku põllumaad, mis nende ees on, kasutades juba levinud mõtteviise ning defineerima osalusajakirjandust lähtuvalt oma teadlikkusest ja otsustest selle kohta, millised on antud ühiskonna vajadused.” (Merritt 1995:114). Antud peatükk püüab siiski kirjeldada konkreetseid praktilisi osalusajakirjanduse rakendamise vorme.

6.1. Osalusajakirjanduse vormid

Kuna osalusajakirjanduse teooria ei ole väga ühtne ja põhjalik, ei saa seda väita ka osalusajakirjanduse praktika kohta. Teooriat on rakendatud kõikides meedialiikides, televisioonis, raadios ja trükimeedias ning osalusajakirjanduse juuri leidub ka virtuaalses meedias.

Osalusajakirjanduse idee on pärit USAst. Seal on seda ka enim praktiseeritud. Samas on ka Euroopas mitmeid osalusajakirjanduse projekte, näiteks Hollandis, Rootsis, Soomes ning mitmel pool mujal. Geograafiliseks omapäraks on suurem edu regionaalses meedias, kus ajakirjanik ise ka tunnetab, et tal on mõju ja vastutus piirkonnas toimuva ees (Rosen 1995).

Teostatud projektide kogemusi üldistades on välja toodud järgmised praktilised viisid osalusajakirjanduse idee teostamiseks. Neist kolm esimest on Roseni (1995) nimetatud.

- a) Valimiste kajastamisel prioriteediks kandidaadi mõju kohalikule elule. Senise “võidujooksu” kajastamise asemel on leht selgitanud välja kohalike elanike prioriteedid. Nende alusel asub ajakirjandus valimiskampanias osalejaid “kaardistama”. Selliselt kajastas valimisi 1992. aastal *The Charlotte Observer*, millest saab lähemalt lugeda peatüki lõpus.

- b) Ajakirjanikest koosnev “avaliku elu grupp”, mis käsitleb poliitikat ja valitsust puudutavaid teemasid nii, et see köidaks inimesi rohujuure tasandil. *Norfolk Virginian Pilot*
- c) Eelmise viisiga seondub tugevalt ühiskonna liikmetest grupi moodustamine. Fookusgrupi eesmärk on grupi kaudu saab tuvastada, kuidas mitteprofessionaalid nimetavad ja kaardistavad avalikus elus toimuvat. Ajalehe juures on tavakodanike gruppe kokku kutsutud mitmetes väljaannetes, siin olgu näiteks *Norfolk Virginian Pilot*, *Savon Sanomat*. Soomes valiti grupid ealiselt proportsionaalsed. Grupi moodustamist ning selle töös hoidmist hindasid ajakirjanikud liiga energiamahukaks ja pidasid gruppe kokkuvõttes mittevajalikeks ning arvasid, et osalusajakirjanduse olemus ei ole mitte diskussioonigrupis, vaid ajakirjaniku kompetentsuses ja suhtumises tavainimestesse. Lisaks Rosenile (1995) ka Heikkilä (1999).
- d) Lisaks eelnimetatutele aitavad kodanike arvamusi teada saada küsitlused. Neid kasutas valimiste kajastamisel *The Charlotte Observer*. (Clark 1997).
- e) Interneti abil loodud võrk. Floridas, Neighborhood projekti raames lõi võrguväljaanne *Tampa Bay Weekly Planet* üle 400 ühiskondlikku gruppi ja meediaorganisatsiooni hõlmava elektroonilise kohalikke uudiseid edastava võrgu. Kord nädalas saatsid nõ rohujuure tasandil loodud grupid teateid oma tegevusest, *Weekly Planet* tegi nendest lood ja saatis üldisesse võrku laiali. Koostöö tulemusena said grupid infot teistest, samalaadsete projektidega tegelevatest gruppidest. Infovahetus võimaldas leida viise koostöök ning aitas püsida suurte meediaorganisatsioonide tähelepanu all. (<http://www.pewcenter.org/project/getProject.php?topic=Engagement>).
- f) Ekspertide rolli vähendamine, mille asemel on tähelepanu tavainimeste hinnangutel ning nende osakaalu suurendamine allikatena.
- g) Konfliktsuse vältimine lugudes. Selle järgi peaks ajakirjandus vältima lugude üles ehitamist konfliktile, eeldades, et negatiivsus peletab inimesi ajakirjanduse juurest eemale. Seepärast eelistab osalusajakirjandus rõhutada pigem lahendusi, ühisjooni, mis peaksid inimesi panema tahtma protsessis osaleda.

Üks valimisvõitlust puudutav osalusajakirjanduse idee on püüd sundida valimiskandidaati vastama rahvast puudutavatele ja neile tegelikult olulistele küsimustele selle asemel, et lasta kandidaadil määrata valimisvõitluse teemad ning neid endale sobivalts esitada.

Seepärast peab Meyer (2000a) valimisvõitluse kajastamisel edukateks tehnilisteks võteteks temaatiliste tabelite kasutamist, millest on näha, kui kandidaat ei soovi mingile küsimusele vastata.

Infokampaaniaid peab Meyer edukaimaks referendumite või valimiste puhul, kus otsustatakse ühe kindla teema üle. Avalikke koosolekuid peab Meyer edukaks eelkõige seepärast, et inimeste kohtudes modifitseeritakse ja kohandatakse üksteise ideedega ning nii tõuseb inimeste üldhuvi.

6.2. OA mõju teemade valikule ja käsitusviisile

Osalusajakirjanduse keskendatus valimistele on seotud USA valimissüsteemiga, mille puhul tahavad liikumises osalejad vähendada domineerivat valimisralli kui võidujooksu käsitlust. Kuigi Eestis kasutatakse küll küsitlusi, mis näitavad, millisel parteil on hetkel valijate toetuse enamus, ei ole valimisvõitluse kajastamine Eestis siiski kaugeltki niivõrd pidevalt hetke eduseisu rõhutav kui näiteks Ameerika presidendivalimised.

Samas on põhjust siiski näidata, kuidas on osalusajakirjandus valimisvõitluse kajastamist muutnud.

McGregor ja Fountaine (2000) võrdlesid Uus Meremaa valimiskajastusi 1993. ja 1996. aastal. Neist viimasel otsustasid kolm kohalikku päevalehte järgida osalusajakirjanduse printsiipe.

1996. aasta lehtede kajastust võrreldes leidsid uurijad, et osalusajakirjanduse põhimõtteid järginud lehtede kolm enam esinenud kategooriad olid seotud ühiskondlikku elu puudutavate teemadega näiteks tervis, haridus ja majanduspoliitika. Tavapärase meediakäsitlusega lehtede esikategooriad kirjutasid kandidaatidest, koalitsioonist ja majanduspoliitikast.

“Küsitlused, juhtimine, reklaampoliitika, valimiste aegsed ringsõidud ja poliitilised debatil polnud osalusajakirjandust järginud lehtedes esimese kümne teema seas. Selle

asemel käsitleti policy issues nagu sotsiaalne heaolu, töötus, keskkond, maksustamine.” (McGregor ja Fountaine 2000).

Uuringu järgi oli osalusajakirjandust praktiseerinud ajalehtedes vähem negatiivseid uudiseid ning kõrge protsent neutraalseid uudiseid.

Tabel 1. Positiivsete ja negatiivsete uudiste osakaal Uus-Meremaa valimiskajastustes.

Kategooria	Tavaajakirjandus (% lugudest)	Osalusajakirjandus (% lugudest)
Positiivsed uudised	8,7	4,4
Negatiivsed uudised	23,2	8,9
Neutraalsed uudised	68,0	86,7
“kõvad” uudised	85,2	30,8
“pehmed” uudised	9,9	40,7
segastiilis uudised	4,3	22,0

McGregor ja Fountaine 2000. Uus-Meremaa 1996. aasta valimisteemaliste lugude käsitus

Samas märkasid uurijad muutust ka lugude esitusviisis. “Osalusajakirjanduse lood kaldusid olema palju vähem “kõvad” uudised (näiteks päevasündmus), vaid olid pigem “pehmed” või “segatud” uudised ning see on üks teemale orienteeritud käsitluse tunnusmärke.” (McGregor ja Fountaine 2000). Nende hinnangul pakub osalusajakirjandus seega alternatiivi tavalisele poliitilisele ajakirjanduskäsitlusele, mida on nimetatud järelejätmatult negatiivseks.

Samas märgivad autorid, et projektis osalenud meediaväljaanded ei pidanud vajalikuks oma käsitluse edukust analüüsida. Seepärast tõdevad McGregor ja Fountaine (2000), et “kuigi tulemused näitasid, et osalusajakirjandus pakub valimiskampania kajastusele teistsuguse raami, on oluline tähele panna, et poliitilise ajakirjanduse mudel on siiski dominantne ja suhteliselt muutumatu loomuga. /.../ Konventsionaalse poliitilise ajakirjanduse kultuur on nii sügavalt juurdunud, et võib suures osas vastu panna proportsionaalset esindatust taotlevatele uutele nõuetele.”

6.3. The Charlotte Observeri valimisprojekti analüüs

Valimised on üks võimalus demonstreerida osalusajakirjanduse erinevat lähenemist tavaajakirjandusest. Seepärast on siin ühe näitena ära toodud The Charlotte Observeri valimiskäsitlus, millest saab näha osalusajakirjanduse mitme praktika koos rakendamist.

Tavavoolu ajakirjandus lähtub valimistel peamiselt kampaania lineaarsest ajalisest liinist ning kajastab pidevalt poliitikute enesedemonstratsiooni (haarates selle kõrval loomulikult kinni võimalikest skandaalidest).

Osalusajakirjandus jätab kandideerijad kõrvale ning keskendub eelkõige valijate aktuaalsetele probleemidele. Need saadakse teada küsitluste abil ning valimiskampaania käigus küsib ajakirjandus kandidaatide seisukohti just kohalike inimeste probleemide kohta.

USA North Carolina osariigis 1996. aastal toimunud senati, osariigi kuberneri ja presidendi valimiskampaania käsitlus järgis eelnimetatud põhimõtteid. Projekti "Your Voice, Your Vote" eduks võib nimetada meediakanalite lepet osalusajakirjandust rakendada. Piirkonna suurima lehe ja projekti eestvõtja *the Charlotte Observer*'iga töötasid koos viis North Carolina ajalehte, viis kommertstelejaama, üleriigiline televõrk ning kolm kohalikku raadiojaama. Nii ulatusliku koostööga, mida projekti vastased nimetasid ka kartelliks (Jackson 1997), pidid kandidaadid kaasa minema.

Projekti raames korraldasid selles osalejad kaks küsitlust tavainimeste probleemide kohta, mida nad tahaksid poliitikutele teada anda. Peamised probleemid olid seotud maksusüsteemi, hariduse, tervishoiu, tööturu, kuritegevuse ning ameerikalike väärtustega (Clark 1997). Iga kandidaadiga (välja arvatud üks, kes keeldus) tehti kolmetunnine intervjuu, milles küsiti nende teemade kohta, mida kodanikud olid maininud, hiljem intervjueeriti neid veelkord. Partnerid korraldasid kokku kolm kodanike foorumit, kus need said ise kandidaatidele küsimusi esitada.

Ajalehed leppisid koostöös kokku ning otsustasid anda tavapärase lehe sees lisaks tavapärasele valimiste käsitlusele osalusajakirjanduse põhimõtteid rakendava ühise

materjaliga lehekülje. Seal kirjutasid ajakirjanikud sügavuti sellest, mida konkreetne kandidaat oli teatud teema kohta arvanud ning milliseid ettepanekuid teinud. Samal lehel kujutati ka graafiliselt kõikide kandidaatide vastuseid sama teema kohta. Selline lisaleht ilmus aasta jooksul 12 korda ning jõudis 850 000 tellijani.

Korraldajad pidasid tulemust heaks. Peale valimisi korraldatud küsitluses (valim: 600 registreeritud valijat üle osariigi) selgus, et veerand küsitletutest pani tähele osalusajakirjanduse põhimõtteid järgivat käsitlust. Nendest 82 % suhtus sellesse soosivalt või väga soosivalt.

Seevastu suurimat protesti tekitas eksperiment teiste ajakirjanike ja poliitikute seas (Clark 1997). Peamised etteheited käisid ajakirjanduse liig suure võimu kohta. Ajakirjandus rakendas võimu ühelt poolt kandidaatide, teisalt auditooriumi suhtes. “Kuidas oleks võinud auditoorium teada, kas ajaleht ignoreeris kandidaadi juhiomadustest lähtuvat ideed, mis võinuks tõusta tavateadmistest kõrgemale,” küsib üks kandideerinutest, poliitik ja poliitikateaduste professor William E. Jackson. Kandidaate ja kampaania korraldajaid häiris, et meedia valis ise käsitletavat teemat ning ei tulnud kaasa kampaania kajastamisega, surudes neid (ja nende eesmäärke) alla. (Jackson 1997).

Üks osalusajakirjanduse kriitikuid, *New York Timesi* ajakirjanik Michael Kelly kirjutas North Carolina valimiste kajastamise kohta, et kandidaadid on vaigistatud, ajakirjandus piiramata ja auditoorium otsib meelelahutust mujalt. Tema sõnul oli sellise olukorra põhjuseks ajakirjandusliku ülemklassi võim olla antidemokraatlik, dikteerides avaliku debati teemasid ning määratledes, millistel põhjustel peaks ühte kandidaati teisele eelistama. (Jackson 1997).

7. Osalusajakirjanduse keskused

Osalusajakirjandus toimib paljuski projektidena. Selle rahastamisel on olnud abiks mitmed fondid, kes aitavad raamatuid kirjastada, korraldavad seminare ning tutvustavad osalusajakirjanduse põhimõtteid Internetis. Osalusajakirjanduse peamiseks institutsioonilisteks toetajateks on olnud The Knight Foundation ja The Pew Center for Civic Journalism. Antud töös on neid institutsioone põgusalt kirjeldatud. Lisaks nendele on väiksemad keskused mitmete ülikoolide kommunikatsiooniosakondade juures, näiteks võib tuua The Poynter Institute for Media Studies ja New York University, aga ka Tampere ülikool Soomes. Samas ei ole kaks ülalnimetatud suuremat keskust enam nii aktiivselt tegevad juba ligi kaks aastat.

7.1. *Pew Center for Civic Journalism*

Üks suuremaid osalusajakirjandusega tegelevaid keskusi on olnud Pew Center for Civic Journalism (edaspidi PWC) Washingtonis. Keskusel on mahukas internetilehekülg (www.pewcenter.org), kus tutvustatakse osalusajakirjanduse projekte ning kajastatakse liikumist puudutavaid uudiseid. Keskus annab välja temaatilisi raamatuid, videokassette ja kvartaalset ajalehte. Samas korraldab keskus ka konverentse ja vestlusringe, kuhu on kaasa haaratud tegevajakirjanikud. Pew Centeri üks eesmärke on vahendada teistele ajakirjanikele USAs toimuvaid osalusajakirjanduse projekte ning jälgida nende arengut.

Keskus rahastas osalusajakirjanduse projekte ning andis kuni 2002. aastani välja 25 000 USA dollarist aastast auhinda James K. Batten Awards for Excellence in Civic Journalism (suurepärase osalusajakirjanduse esituse eest). Keskuse loojaks on Philadelphias asuv Pew Charitable Trust ning selle eesmärgiks on stimuleerida kodanike aktiivset osalust ühiskondlikel teemadel. Keskus soovib aidata trüki- ja elektroonilisel meedial kogeda võimalusi ühiskonnaga uue sideme loomisel ning inimeste kaasa haaramisel probleemide arutlusse ja lahenduste leidmisel. Keskuse suuremad partnerid on: Radio ja teleuudiste režissööride liit, PBS's Demokraatia Projekt, Kettering Fond, Poynter Instituut, Ajakirjanduse ja massikommunikatsiooni hariduse liit, Mustnahaliste ajakirjanike liit.

PWC on osalenud kuni 120s USA-siseses osalusajakirjanduse projektis alates 1994. aastast. Keskuse enesetutvustuse järgi võib neid jagada järgmiste teemade alla kuuluvaks:

- a) Kodanike kaasahaaratus
- b) Elukvaliteet
- c) Valimised
- d) Rasside vahelised suhted
- e) Kuritegevus
- f) Majandus
- g) Noored ja lapsed
- h) Haridus
- i) Kodakondsus
- j) Riigi valitsemine

Peale kümnet aastat lõpetas Pew Center oma tegevuse. Sellest kirjutanud Websteri ülikooli kommunikatsioonikooli professor Don Corrigan (2003:20) on keskuse lõpetamist matustega võrreldes nii ülevoolavalt rõõmus, et palub endale lausa “kinni panna koha matuseteenistuse esimeses reas.”

“Kümneaastase valitsusaja jooksul toetas oma miljardid pärandusena Sun naftakompanii varandusest saanud Pew Charitable Trust osalusajakirjanduse projekte rohkem kui 14 miljoni dollari ulatuses. Pew Center maksis küsitluste, kodanike foorumite, fookusgruppide ning spetsiaalsete kajastamisinitsiatiivide eest – kokku 120 projekti üle USA. Corrigan (2003:20)”

Corrigan osalusajakirjandusele suunatud raevuka kriitika põhjustega saab lähemalt tutvuda järgmises peatükis.

Pew Center keskuse kodulehekülg on siiski Internetis alles. Seal puudub otsene teade lõpetamise kohta, kuid samas pole näha, et peale 2003. aastat oleks lehekülge uuendatud. Siiski on kirjas, et alates 2002. aastast Batteni auhinda enam välja ei anta.

Keskuse tegevust on kriitikud süüdistanud paralleelses tsensuuris, mille järgi on ajakirjandus sunnitud kajastama häid uudiseid üleüldiselt kui ka osalusajakirjandusest

ning ignoreerima halbu uudiseid, vahendavad Haas ja Steiner (2002). Samas lisavad nad, et ei ole siiski kindlaid tõendeid selle kohta, et Pew keskus või teised osalusajakirjanduse toetajaid oleks üritanud halbu uudiseid mätta (2002:333).

7.2. The Kettering Foundation

1927. aastal Charles F. Ketteringi asutatud The Kettering Foundation asub Daytonis, Ohios, USA-s. Fond on poliitikaga tegelev uurimisinstituut, mille eriliseks uurimisobjektiks on demokraatia. Instituudi uurimuste abil valmistatakse materjale, mis aitaksid inimestel olla kodanikuna efektiivsed.

(URL: <http://www.ncl.org/anr/partners/ketterin.htm>).

Uurimisinstituut lähtub oma uurimusest demokraatia kohta kolmest hüpoteesist:

- a) demokraatia vajab ühiskonna liiget, kes aktsepteerib oma vastutust ja on võimeline tegema mõistlikke otsuseid avaliku huvi puudutava kohta;
- b) demokraatia vajab funktsioneerivaid kodanike kooslusi (in communities)
- c) demokraatia vajab legitiimseid institutsioone, kes julgustaksid elutervete ühiskonnagruppide (civil societies) tegevust.

Ka Kettering fondi kodulehekülge, mis oli 2001. aastal veel üleval, pole enam võimalik endisene leida. Nüüd on sellest saanud Rahvuslik Kodanike Liiga (National Civic League), Denveris, Colorados asuv keskus. Siiski on nüüdseks kadunud viide osalusajakirjandusele, küll aga on sama keskendatus kodanikuaktiivsusele ja kodanikeühiskonna edendamisele.

8. Osalusajakirjanduse kriitika

Inimesi ühiskonna liikmena aktiveeriv liikumine on demokraatia seisukohalt ideaalne, kuid osa teoreetikute hinnangul ehk liialt idealistlik.

Peamised etteheited osalusajakirjandusele puudutavad eelkõige selle liigset toetumist auditoriumile, kes peaks aitama määrata mitte ainult milliseid lugusid kajastada, vaid ka kuidas seda teha. Mitmed kriitikud väidavad, et auditorium pole lihtsalt võimeline nii suurt vastustust kandma.

Don Corrigan Websteri ülikoolist kritiseerib osalusajakirjandust läbi kümne peamise patu, mis on muuhulgas viinud ka ühe liikumise keskuse, Pew Charitable fondi tegevuse lõpetamisele. Need on:

1. Võltsreform – osalusajakirjanduse peamine möödalaskmine on sellest, et see pole suutnud mingil moel vastata USA ajakirjanduse tegelikele hädadele – meedia kontsentreerumisele, turust sõltumisele, riskist hoidumisele, pealiskaudsusele, keskendatusele kohalikele uudistele ning juhuslikule välisilma kajastusele.
2. Kajastuse seotus rahaga – osalusajakirjanduse üks enim kritiseeritud aspekte on raha vastuvõtmine projektide kajastamise eest. Mis pretsedendi see loob, kui fondide raha lastakse toimetusse? Kui lugu on kajastamist väärt, siis miks peaks leht ootama, et mõni fond sellest kirjutamist toetaks?
3. Poliitiline ajakirjandus – osalusajakirjandus on valmis vahetama kodanikualgatuses poolt ning viskama objektiivsuse üle parda. Väidetavalt peaks osalusajakirjanikud oma kodaniku kohusena taotlema kogukonda edendavaid eesmärke.
4. Vanade väärtuste hülgamine – loobutud on objektiivsuse, võimude lahususe, erapooletuse nõuetest uudiste tegemisel.
5. Rumal seotus – loobudes ajakirjanduse sõltumatusest, on osalusajakirjanikud end mõttetult sidunud. Näiteks on majandusliku arengu edendamiseks oma levipiirkondades ajakirjandus ühte heitnud pankadega, et need toetaksid kogukonna pizzapidusid, kus elanikud

saaksid teemasid arutada ning et ajakirjanikud saaksid seal toimuvat kajastada.

6. Demoraliseeritud reporterid – ajakirjanike niigi kohustusterohkele, kuid vähemakstud tööle kuhjab osalusajakirjandus koormaid juurde. Nii kohustatakse reportereid käima seminaridel, organiseerima kodanike foorumit ja kogukonna kohtumisi.
7. Halvatud toimetused – teemade kajastamine on antud reporterite gruppide kätte, jagatud vastutus hajub ning teemade kajastamises võivad olulised sündmused või nüansid kahe silma vahele jääda.
8. Fookusgrupid – miks ja kuidas peaks ajakirjandus korraldama ja kajastama elanike koosolekuid, kui sinna keegi kohale ei ilmu või kui need lõpevad fiaskoga.
9. Keskpärasuse rõhutamine – osalusajakirjandus vastandub tavalisele konfliktipoolte põhisele käsitlusele, väites, et reaalsuse näitamiseks tuleb anda sõna mitte vaid vastanditele, vaid näidata ambivalentsust. Aga millist kasu võiks sündida nende inimeste intervjuerimisest, kellel pole anda teema suhtes mingi emotsionaalset või intellektuaalset panust?
10. Uudistekünnise ebamäärasus – liikumise ebamäärasus on eriti ohtlik valdkonnas, mis peaks hindama selget ja täpset keelt.

(Corrigan 2003:21-23)

8.1. Auditooriumi loomuomane passiivsus

Schudson vaatleb Batteni sümposiumil peetud kõnes osalusajakirjandust auditooriumi poolelt ning väidab, et informeeritud kodaniku olemasolu eeldamine ei pruugi olla tulemusrikas. “Õpetlasena on seda raske öelda, nii nagu ajakirjanikul ehk seda kuulda, kuid seda peab ütlema. Side informatsiooni ja demokraatia vahel ei ole nii tihe nagu me oleme lasknud sellel välja paista. /.../ Sellel ei ole midagi pistmist 19. sajandi Ameerika leiutisega, mis on kõige tähtsam moodsa demokraatia mootor ja tegur – poliitilise parteiga (Schudson 1999)

Schudson kritiseerib ka osalusajakirjanduse kalduvust ekspertide tähtsuse vähendamisele, pöörates selle asemel pilgu informeeritud tavainimesele, kes aga ei

pruugi asjadega sugugi kursis olla. “Me peame leidma populaarretoorikas ja demokraatia teoorias koha spetsialisti ja eksperdi teadmistele. Ülesanne leida avalikus sfääris toimiv keel, mis lepiks demokraatia ja ekspertiisi, peaks saama uuendatud tähelepanu osaliseks.” (Schudson 1999 - väljavõte kõnest).

Denis Mc Quaili sõnul on aktiivne meediakasutus alati passiivsest parem. Kuid ta lisab, et “auditoorium on massina definitsiooni järgi passiivne, sest ta on võimetu kollektiivseks tegevuseks. Samas võib sotsiaalsel grupil olla vahendeid ja tahet olla aktiivne oma jagatud eesmärgi valimisel ja selle täide viimisel. Samuti võib individuaalne meediakasutus olla vähem või rohkem aktiivne, sisaldades tähelepanu ja kaasahaaratust, kriitilist või loovat vastukaja (Mc Quail 2000:369).”

Steve Davis (2000: 687) heidab osalusajakirjandusele ette ebaselgust nii teoorias kui praktikas. Pigem on ideed tema hinnangul kasutatud kõrvalistes ajalehtedes, mille tulemusi aitaks parandada ka korralik (tava)ajakirjanduslik haridus, uut teooriat poleks vajagi. Lisaks põhjustab osalusajakirjandus segadust allikate ja ka ajakirjanike seas, kes ei oska enda rolli määratleda. Davis süüdistab ajakirjandust rahva huvide teenimise asemel hoopis kasumi suurendamise nimel tegutsemises. Ta lisab, et ajakirjandus ei tohikski auditooriumile liigselt ligineda, nende “armastuse ja vihkamise” suhe on loomulik.

James Comptoni (2000:451) hinnangul on osalusajakirjandus auditooriumi ühtsust üle hinnanud ning toob välja Walter Lippmanni arvamuse sellest, et auditoorium on fantoom, millelt ei saa oodata suuna andmist poliitilisele arutelule.

8.2. Teostamise kulukus

Üks osalusajakirjanduse puudusi on selle suhteline kallidus. Kui meedia tahab tõeliselt tavainimeste arvamust teada saada, näiteks küsitluse näol, on see ressursimahukas. “Charlotte Observeri” projekt kinnitab, et “seda sorti [osalus-] ajakirjandus on kallis ning nõuab rohkem inimjõudu” (Jackson 1997).

Osalusajakirjandus on tekitanud mõistmatust ka ajakirjanikes, sest see muudab senist uudise käsitlust, mille aluseks on sündmus. Heikki Heikkilä Tampere ülikoolist toob näite ühest Soome osalusajakirjanduse projektis osalenud ajakirjanikust, kes tõdeb, et meedia on inimestest kaugenenu: “Ma olen mõelnud palju nende trendide ja

tendentside üle. Kuidas me peaksime kajastama neid [teemasid] (antud juhul on jutt töötusest), kui nad ei ole traditsioonilises mõttes uudised. Paljud asjad, mis inimeste elus sünnivad, on meile kauged.” Ajakirjanike kriitika osalusajakirjanduse vastu näitab, et nad on kaotanud sideme inimeste igapäevaste probleemidega ning ei oma kontakte enda seisusest allpool olevate inimestega.” (Heikkilä 1999). Ka Eestis on selgelt täheldatav ajakirjanike auditooriumist võõrdumine, mis väljendub muuhulgas ka trükiajakirjanduse tellimisnumbrite vähenemises.

Mõlema eelnimetatud probleemi, suhtelise kalliduse ning ajakirjanduse raskustega leida ilma sündmuseta loo fookus, haakub kolmas probleem, tulemus. Kui meedium on kulutanud raha selleks, et piirkonna inimeste probleeme teada saada ning seda lõpuks kajastab, võib lugu olla olulisest teemast hoolimata auditooriumile vastuvõetamatu. Heikkilä (1999) kirjutab, et osalusajakirjanduse teooriat praktiseerinud lood ei äratanud auditooriumis märkimisväärset tähelepanu. “Oli ilmne, et lood olid liiga mahukad, abstraktsed ja “poleeritud” /.../, liiga tasakaalustatud ja üldised ega kutsunud üles kommenteerima, vaidlema või heaks kiitma.”

8.3. Liikumise marginaliseerimine

Samal ajal kui kriitikatules on osalusajakirjanduse praktika, mis on eri paikades erinev, siis on teooriat üldse kokku võetud suhteliselt vähe.

Lisaks väidavad osalusajakirjanduse ideede kajastamist USA kahes suuremas ajakirjandust käsitlevas ajakirjas Columbia Journalism Review (CJR) ja American Journalism Review (AJR) uurinud Tanni Haas ja Linda Steiner (2002), et liikumisele ei ole tegelikult antud võimalust ennast objektiivselt tõestada, vaid seda on püütud marginaliseerida.

“CJR ja AJR autorid on eiranud osalusajakirjanduse keskmeks olevat hoiatust ühiskondlikust kriisist ning on näidanud osalusajakirjandust pelgalt ajalehtede väljaandjate ärivõttena, et suurendada kahanevaid tulusid lubadustega õõnestada ajakirjanduslikke standardeid ja ametieetikat. (Haas, Steiner 2002:326).”

Mõned autorid nimetatud ajakirjadest seostavad nende hinnangul osalusajakirjanduse püüdu selgitada välja, mida lugejad lehes näha soovivad otseselt reklaamiandjate vajaduse ning võimalusega reklaami edukamalt kanaliseerida ja müüa. See omakorda parandab lehe sissetulekuid. Haas ja Steiner lisavad (2002:329), et “ka kõige vähem küünilised autorid pidasid murettekitavaks, et osalusajakirjanduse advokaadid alahindavad ulatust, millega omanike ja reklaamiandjate kommertshuvi, mis toidab demograafiliselt kõige atraktiivsemat ühiskonna kihti on vastuolus osalusajakirjanduse poliitilise eesmärgiga suurendada laia spektri kodanikkonna osalust demokraatias.”

Lisaks liikumise sidumisele ärihuvidega on ajakirjad väidetavalt püüdnud seda näidata patuoinana, kes otseku ei kuuluvat tõsise ajakirjanduse piirimaile.

“Osalusajakirjanduse eestkõnelejate ja praktikute nimetamine “preestriteks”, “gurudeks” ja “proselüütideks” märgistab hüüdnimedele kasutamist, millega asetatakse liikumine väljaspoole standartset, “objektiivset” ajakirjandust. Ja see ei ole enam “ratsionaalse” ehk faktidele põhineva eristamine “ebaratsionaalsest” kui väärtustele põhinevast. Irooniline küll, aga see kirjeldab soovi ignoreerida tavaajakirjanduses peituvaid ideaale. /.../ See näitab, kui kirglikult soovivad ajakirjanikud ennast distantseerida osalusajakirjanduse advokaatidest ja praktiseerijatest. Rünaku tugevus reedab kriitikute huvi paradigma muutuse vastu (Haas, Steiner 2002:328).

8.4. OA keskendatus teatud võtetele

Teisalt on puudusi ka osalusajakirjanduses endas, kuigi sageli pole seda julgetud tunnistada, kirjutas USA North Carolina professor Philip Meyer 2000a, mil osalusajakirjandust oli juba aastaid praktiseeritud.

Meyer (2000a) kirjutas, et osalusajakirjandust saab võrrelda tööriistakastiga, mille eesmärk on demokraatia ja meedia edukus, kuid samas tuleb mõni tööriistadest ebaõnnestunuks tunnistada. Peamised arutlused käivad Meyeri (2000a) hinnangul

- küsitluste üle, milles auditooriumilt küsitakse, milliste temade kajastamist soovitakse
- ressursside muutus temade seletamisele ning eemale kampaaniate võiduajamise aspektidest, kaasaarvatud eduseisu küsitlustest

- meedia läbi viidud avalikud kokkusaamised, mis julgustaksid valimiskandidaatide ja potentsiaalsete valijate silmast-silma kohtumist.

Meyeri sõnul on osalusajakirjanduse praktikas eksimusi palju rohkem kui uudisteorganisatsioonid ja nende mittetulundusühingute patroonid seda avalikustaksid.

Nii kuulutabki Meyer (2000a) ebaõnnestunuks osalusajakirjanduse valimisvõitluste kajastamisel ühe põhipostulaadi, mille järgi tuleks vältida selle esitamist võiduajamisena. “Kui valijad jäetakse ilma infost, milline kandidaatidest on ees, siis väheneb nende huvi valimiste vastu ning sellega koos ka teadmine olulistest teemadest.” (Meyer 2000a).

Meyeri sõnul ei tohi teemakeskuse kõrval ära unustada küsitluste korraldamist, mille kaudu tulevad välja ka needsamad hinnangud eelistatuma kandidaadi kohta. Tema hinnangul peidavad toimetused küsitlustest loobumise tegelikku põhjust – kallidust osalusajakirjanduse taha ning väidavad samas, et inimesed ei ole võimelised vastu võtma nii teemakeskset kui ka küsitlustel põhinevat infot.

Meyer viitab North Carolinas tehtud uurimusele, milles professor Xinshu Zhao ja Glen L. Bleske katsetasid grupi info omandamisvõimet küsitluse ja paneeluuringu meetodit kasutades.

“Üks lugude grupp keskendus teemadele ning selles ei märgitud uuringuid. Teises grupis kajastatis küsitlusi ja teemakäsitlust. Kui testiti mõlema grupi teadmisi teemade kohta, siis olid palju paremad selle grupi tulemused, kes sai infot võiduajamise stiilis. Nii nagu võrkpallimängu jälgijatele, aitas mänguseisu teadmine neil toimuvat mõista ja tegevust hinnata.” (Meyer 2000a)

Meyer lisab samas, et “teemade kajastamine on vajalik, aga kui see on pikaleveninud ja eraldatud valimiskampaania tegevustest – strateegiast, manöövritest ja võiduajamisest ja eduseisude kajastamisest, siis lugejad lihtsalt loobuvad selle jälgimisest.”

8.5. Avaliku elu edendamise määratlemise suhtelisus

Ryani (2001) sõnul tuleks tähele panna, et kui osalusajakirjanduse üks eesmärke on “avaliku elu edendamine”, tuleks tähele panna, et ka see määratlus eeldab, et keegi otsustab, mis see on.

Ryan toob näite väljaandest Houston Chronicle, mis häbistas end sellega, et asus tegema lakkamatut kampaaniat uue professionaalse võrkpallistaadioni ehitamiseks ning kutsus valijaid selle finantseerimist hääletusel toetama. Leht väitis, et see oleks projekt, mis lahendaks palju linna probleeme. Samal ajal kui mõned väitsid, et ajaleht mõistis kogukonna probleeme ja aitas kaasa nende lahendamisele, otsustas enamik kodanikke hääletusel vastupidiselt ning kostus väiteid, et leht on minetanud vastutustundlikkuse.

Nii väidabki Ryan, (2001:8), et “eksistentsiaalse ja osalusajakirjanduse teoreetilised konstruktsioonid ei suuda sellist vastuolu lahendada, sest igal osalejal võib olla eriarvamus ning toetuda sarnasele toetuse filosoofiale.”

Lisaks on auditooriumil Ryani (2001) hinnangul raske uskuda ja infot vastu võtta ajakirjanikult, kes teemasse sekkub.

Meyeri (2000a) hinnangul ei ole mõtet ka loota, et inimesed määraks teemade ringi. Ta toob näiteid selle kohta, kuidas küsitlustel selgunud inimeste vähene huvi teema kohta on selle meediast välja tõrjunud.

Meyer toob näite 1998. aastal North Carolinas tehtud küsitluse, milles selgus, et vaid vähesed vastanud hoolisid rahva sõjalisest valmisoleku teemast. Nii tõmbaski ajalehtede ja televisiooni konsortsium teema päevakorrast maha. Otsuse ajastus oli Meyeri sõnul kohutav, sest samal ajal hõõgusid probleemid Iraagis ja Jugoslaavias, mis oleksid võinud kergesti suurendada riigi sõjalisi nõudmisi üle selle võimete. “Küsitlus näitas, et rahvas on selle teema osas uinunud. Kuid osalusajakirjandus oleks antud juhul tähendanud hoolimist, et inimesed üles äratada. /.../ Küsitlustega rahva teadlikkuse uurimine on hea, kuid ajakirjanikud ei tohiks karta inimesi üles äratada, kui nad arvavad, et teema on oluline. Sellest loobumine on selgrootu vastutustundest loobumine.” (Meyer 2000a).

9. Eesti maakonnalehtede peatoimetajate hinnang lugeja tagasisidele

Et selgitada välja toimetajate hinnangut lugejaaktiivsusele ning suutlikkusele lehe paremaks tegemisele kaasa aidata, küsitleti üheksat Eesti maakonnalehe peatoimetajat. Enamus toimetajaid küsitleti suuliselt, et võimalusel vastuseid täpsustada. Kirjalik küsimustik ning toimetajate vastused on lisatud töö lõppu.

Maakonnalehtede peatoimetajate hinnanguid lugeja tagasisidele ja aktiivsusele on põhjust uurida seepärast, et need kaks loovad fooni mõistmaks toimetajate hinnanguid osalusajakirjanduse praktikatele. Ehk toimetajate hinnangust tagasiside ja pakutavate teemade kvaliteedile võib järeldada, kuivõrd huvitatud nad oleks sellest, et neil oleks näiteks lugejagrupp, kus on mitmeid inimesi, kes teemasid pakuvad.

Toimetajate küsitlustest tuli mitmel puhul välja, et peatoimetajad ei näe lugejaskonda kui kogukonna liikmeid ning seega ka ühiskondlikes protsessides, sealhulgas lehe tegemises osalejaid, vaid pigem tarbija staatuses gruppi.

Kõik küsitletud maakonnalehtede toimetajad peavad lugeja vastukaja ja lehega suhtlemist väga oluliseks. Samas suhtuvad toimetajad sellesse siiski väikese distantsiga ning lehe tegemist saab lugeja mõjutada eelkõige teemade pakkumisega.

Vastukajade sisu erinevusest annab aimu Põlva “Koidu” peatoimetaja Kauno Kõima kirjeldus: “Vastukajasid on erinevaid. On neid, millest sünnib lugu ja vahel veel teine ja kolmaski. On neid, kes kirjutatud ainult meile lugemiseks, sõnaga - mitte avaldada. On neid, kes loodavad, et leht läheb alt ja astub ämbrisse. On neid, kes ähvardavad ja samas on artiklist aru saanud valesti - tavaliselt saavad need lahendatud ja vastukaja esitanu on tänulik, et kuidas ta küll nii luges.” (siin ja edaspidi vt Lisa)

9.1. Toimetaja ootused kogukonna liikme suhtes

Toimetajate jaoks on eelkõige oluline saavutada kontakt lugejaga ning paremat lehte aitab teha kriitika. Samas võib lugeja vastukaja toimetajale ka emotsionaalselt kurnav olla.

“Ühel poolt me muidugi tahame seda (vastukaja), iga kõne ja kiri on hinnatud. Aga teine asi on puhtemotsionaalselt. Kui sind näiteks hommikul vahemikus 9st 10ni viis korda läbi sõimatakse, siis tegelikult läheb ikka närv natukene püsti. Aga ma saan aru, et see on minu kui peatoimetaja roll sõimata saada ja ma ei pahanda selle peale. Seepärast ma tänan iga pragajat ja palun tal tulevikus ka helistada, sest oluline on ikka see kontakt leida. See on tema õigus ja see on minu roll ta ära kuulata. (Rein Sikk, Virumaa Teataja)

Peamiselt ongi lugejate vastukaja lehele emotsioonide ja hinnangute tasandil ning sageli annab leht toimetusse tulijale või helistajale võimaluse oma mure lihtsalt ära rääkida. Nii peabki toimetuse Siku sõnul kandma ventiili rolli. “Kui võtta see aspekt, et miks inimene võtab lehetoimetusega kontakti, siis see ei ole sageli info pakkumine, vaid ta tahab oma mingist murest lahti saada”, märgib Rein Sikk.” Ja me täidame seda ärakuulaja rolli.”

Sama tõdeb ka Kauno Kõima Põlva Koidust:

Pöördujaid on palju. Mitte ainult probleemide lahendamise eesmärgil, vaid lihtsalt ärarääkimiseks, vahel lausa palvega, et ärge te jumala pärast sellest nüüd kirjutage. Vahel tundub, et inimene tahab lihtsalt suhelda, oma rääkimata elu ära seletada, sest on inimesi, kellel polegi kellegagi rääkida - ja meie oleme need, kes oleme lihtsalt nn tänulikud kuulajad.

Sakala peatoimetaja Eve Rohtla sõnul on lugejaid, kes toimetusse helistades eelistavad monoloogi pidada ning lehe arvamust või selgitust kuulda ei taha. Üldiselt helistavad lugejad Rohtla sõnul siis, kui neile midagi ei meeldi ning see annab lehele isegi rohkem infot kui kiitmine.

Kuigi intervjuudes ei rõhutatud erinevust lugejaskonna ja kogukonna liikme vahel, võib üldtoodu põhjal järeldada, et toimetajad vaatlevad ühiskonna liikmeid oma lugejaskonna või teeninduspiirkonnana, kellega lehel on kliendisuhe, mitte aga aktiivsete kogukonna liikmetena, kellel võiks olla sõnaõigus ka lehe sisus ja vormis. Seega paistab, et ka toimetajate poolt ei ole veel sisulist valmidust osalusajakirjanduse praktikate rakendamiseks.

Millisena ühiskonna liikmed ennast tajuvad, kas tarbija või aktiivse tegurina, seda antud töö ei käsitle, kuid kahtlemata oleks see huvitav teema edaspidiseks uurimiseks.

9.2. Lugeja pakutavad teemad ja nende kasutatavus

Lugejate pakutavate teemade ja nende kasutatavuse pealt saab hinnata, kuivõrd valmis on lehe tegemises ja seeläbi ka ühiskondlikes protsessides osalema kogukonna liikmed.

Põlvamaa Koidu peatoimetaja Kauna Kõima sõnul on lugejate vastukaja kvaliteet aastatega paranenud:

“Vastukajad on aruka(ma)d, lehte ja lehe tööd tundva(ma)d. Kirjutada armastatakse ehk vähemgi, pigem helistatakse või tullakse suisa kohale. Seega kirjutavad vähem. E-posti vahendusel aeg-ajalt lühidalt ikka kirjutatakse. Meie lehe toimetusse kõige sagedamini helistatakse. Ilmselt on emotsioon siis kõige vahetum, olgugi - esmane kiring rääkimise käigus muutub analüüsiks.”

Kolm küsitatud peatoimetajatest märkisid, et lugejalt on raske tema arvamust kätte saada suhteliselt madala enesehinnangu tõttu. Margus Mets Pärnu Postimehest märkis, et sageli lugeja siiski kardab oma arvamust avaldada. Näiteks on leht teinud telefoniküsitlusi, et üritada inimestelt teada saada, mida nad lehest näha tahaksid. Aga kui inimene kuuleb, et helistatakse lehest, siis hakkab ta Metsa sõnul pigem “õigeid” vastuseid otsima, kui oma arvamust avaldama.

Ka “Lääne Elu” peatoimetaja Tarmo Õuema sõnul võib lehe suur autoriteet lugeja silmis tagasisidele pigem pärssiv olla: “Leht on kindlasti tohutu autoriteet. Ja see võib teistpidi tõrget tekitada, et leht on püha tõde ja mis mina sinna kirjutama või arvama lähen. Et see on nagu kivisse raiutud piibel, et minu asi on lugeda ja uskuda seda kuni jälle mingi muu asi selle ümber lükkab.”

Samas märkis Kõima, et tihtipeale on lugeja võimeline lehele teemasid andma, kuid tavaliselt mõeldakse, et see on nii tavaline ja jäetakse andmata. Nii jääb Kõima sõnul lehel ära kasutamata võimalus, et lugeja muudaks lehe omakorda teistele lugejale lähedasemaks. “Lehel on siin suur töö, et iga lugeja sellest aru saaks ja kui ei saa, siis on leht süüdi, et ta ei suuda oma lugejaid suunata, õpetada,” lisas Kõima.

Enamus vastanuid, muuhulgas Harjumaa, Vooremaa ja Sakala peatoimetajad peavad oluliseks teemade saamise viisiks kohtumisi lugejatega, näiteks minnes kuhugi töökohale või osaleda kohalikul üritusel ning seal algatada arutelu ka kohalike oluliste teemade ning ka lehe kohta.

Helve Laasiku, Põlvamaa ajalehe "Vooremaa" peatoimetaja sõnul annab lugeja, kes juba vaevub kirjutama, häid ideid, kaasa arvatud koolilapsed. "Minu jaoks oli üllatus, et koolinoored tahtsid lehest lugeda töö ja karjääriga seotud lugusid. See tuli mitme koolilapse ankeedist välja. Järelikult saadakse tänapäeval varem küpseks ja hakatakse oma tuleviku peale mõtlema varem. (Helve Laasik)"

Kõik peatoimetajad märkisid, et inimesi panevad toimetusse helistama eelkõige lähipiirkonnaga seotud heakorra või kommunaalprobleemid, millest nad loodavad lehe kaudu lahendust saada. Siin on näha võimalust osalusajakirjanduse praktiseerimiseks, mis peab eelkõige oluliseks kajastada just kogukonna liikmele olulist teemat ega põlga ära ka niinimetatud kommunaalajakirjandust.

Margus Metsa sõnul pöörduvad Pärnu Postimehe tavalugejad järjest rohkem lehe poole globaalsemate ehk laiemalt kui vaid isikliku huvi puudutavate küsimustega näiteks keskkonnareostus, müra, probleemid haisu ajava kalatöötlemistehasega.

Samas on märgata ka püüdu lehte enda huvides ära kasutada: "Kui lihtnimene valutab rohkem südant mitte ainult teda ennast puudutavate asjade pärast, siis poliitikute ja ärimeestega on asi vastupidi, nende pakkumistest on selgelt näha kas mingi ärihuvi või poliitikutel valimiste paiku huvi end näidata." (Margus Mets)

Maakonnalehtedele on omane ka nn hoiatuslugude kirjutamine, mis võivad alguse saada ühe inimese murekõnest, kuid võivad ka jääda uurimise tasemele.

Margus Mets märgib, et toimetus on sellistel puhkudel sageli vastakuti kerge vaimupuudega inimestega, kes suudavad oma loo väga usutavalt esitada ning kui ajakirjanik asub seda uurima, siis selgub, et tegelikult polnud info adekvaatne.

Lugejate pakutavate teemade ja vastukajade lehes ära kasutamine näib sõltuvat osalt lehe toimetuse suuruselt, kuna lugeja kirjutis täidab leheruumi, kajastab kohaliku elu teemat ning jätab toimetusele rohkem aega oma lugude kirjutamiseks.

Üheksast küsitlusest kuus ütlesid kindlalt, et lugejate pakutud teemad leiavad lehes kajastamist. Osaliselt põhjendatakse seda toimetuse väiksusega. Nii ütlebki "Harjumaa" peatoimetaja Ahti Kaljusaar, et enamus pakutavatest teemadest läheb kaubaks: "Toimetuse koosseisud on ju nii väikesed, siin on eriti vaja väljastpoolt jõudu kasutada, ühiskonna kõiki kihte, mis lehe territooriumil on. Meil on väga palju häid autoreid just erialaspetsialistide hulgas, neid kasutame kogu aeg ja eri elualade, ka poliitikuid, omavalitsustöötajaid, kõiki, kes on oma ala entusiastid. Sest mida rohkem probleeme kohalikus lehes puudutatakse, seda parem."

Põhjaranniku peatoimetaja Kaire Nagelmanni sõnul saab teemadest sageli ainekku aruteluks või vastuseks laiemale üldsusele, kuigi nendest tuleb välja sõeluda niiöelda elukutseliste kommentaatorite sõnumeid.

Virumaa Teataja peatoimetaja Rein Siku sõnul on teemade kasutatavusega "nii ja naa", sest peamised mured jäävad siiski kommunaal- või isiklikule tasandile, et näiteks pole kusagil prügikast välja viidud. Samas pole tema sõnul välistatud, et nende seast tuleb ka uusi teemasid, millele leht pole tähelepanu pööranud.

Margus Metsa sõnul on Pärnu Postimehes vaid isikliku murega pöördumiste arv vähenenud. "Võibolla ajakirjandus on inimesi harjutanud, et vaenust naabrimehe vastu lehte muret kurtma ei tuleks, vaid siis, kui asi on tänava või linnaosa ulatusega," peab ta üheks võimalikuks põhjuseks.

Siiski sünnib Pärnu Postimehes ligi kümnest protsendist lugejate vastukajast või pakutavatest teemadest lehte lugu. Aga Metsa sõnul on ka neid, keda leht pole avaldanud ning kes on seepeale lehe peale kaevanud kultuuriministri ja presidendini välja.

Lääne Elu peatoimetaja Tarmo Õuema sõnul sünnib lehte lugu ligi 20 protsendist lugejate pakutud teemadest ning võibolla isegi vähem, sest iga päev tuleb keegi toimetusse, oma lugu näpus.

Tema sõnul on igas lehes keskmiselt üks lugu lugejalt tulnud teemal. “Sealt tulevad kõige elulisemad ja huvitavamad teemad, aga enamik on siiski teeaukudest, halbadest naabritest ja halbadest rikastest. Omamoodi fenomen on netikommentaariid, kust tuleb teemasid ja ära kirjutatud teema tausta, aga veelgi rohkem sellist õelat ja ennast tähtsustavat juttu stiilis "einoh, räägivad siin, küll, aga tegelikult, ma tean kindlalt, on see vandenõu.”

9.3. Toimetaja roll pakutavate teemade piirajana

Kolm küsitlusele vastanud peatoimetajat märkisid, et neil tuleb vähem või rohkemal määral vastu seista lugeja lugeja soovitud teemadele.

Kaks toimetajat märkisid, et lugeja loeks lehest heameelega kollaseid lugusid. Samas peavad mehed pehmemaid teemasid kerglaseks, märkis Lääne Elu peatoimetaja Tarmo Õuemaa. Nii peabki leht tema sõnul mängima mõlema poole peal, olema ühelt poolt sammu lugejast ees ning teisalt andma lugejale ka vajalikul määral kollasemat ja pehmemat käsitlust.

Ka Vooremaa peatoimetaja Helve Laasiku sõnul peab leht teemade piire tunnetama ning hoiduma siiski liialt lugeja soovidele allumast.

“Ei saa ka päris nii teha, et kui anda päris lugeja kätte, mis tema tahaks näha, siis ta tahaks SL õhtulehe kohalikku varianti. Fakt on see, et seda me kunagi tegema ei hakka, kohalikku kõmulehte me ei tee ja pürime ikka sinna kvaliteetväljaande poole ja vastavalt sellele valime ka teemasid. Peame jääma ikkagi selleks, milleks oleme kutsunud ja seatud ja olema sammukese lugejatest ees.

Aga see, et me neid teemasid, mida käsitleme, peame tegema inimlikumalt, selgemalt, lihtsamalt ja lugejasõbralikumalt, see on kõik normaalne. Me ei saa ikka päris lugejate lõa otsa minna, see piir tuleb kusagilt ette. Kui päris lugejate lõa otsa läheksime, siis oleksime jah, SL õhtulehe kohalik filiaal.”

Ka Õuemaa märkis, et ühel juhul, kui toimetust käsitles üht tundlikku teemat kogukonnale vastumeelselt, siis tabas toimetust lugejate pahameeletorm.

“Ja mis lahendus on,” küsib Õuemaa. “Sa ei saa ju lehte teha ainult lugejale, see poleks aus, eriti, kui see on ainus väljaanne turul. Ikka pead sammu ees olema ja isegi

kui see ei meeldi lugejale, pead ikka leidma talle midagi pakkuda, mida ta ei oska aimata.”

Lisaks ülal nimetatutele märkis ka Mets, et ei ole võimalik arvestada lugeja kõikide soovidega. Milliseks aga võiks ajakirjandus muutuda, kui tõepoolest kogukonna liikmete arvamust arvesse võetaks ning kogukond seda vastutustundlikult ja teadlikult esitaks, see jääb samuti hüpoteetilisena tulevaste uurimuste valdkonda.

10. Eesti maakonnalehtede peatoimetajate hinnang OA praktikatele

Antud peatükk püüab välja selgitada küsitletud peatoimetajate hinnangut valikule osalusajakirjanduse levinud praktikatest.

Selle peatüki eesmärk on hinnata, kuivõrd edukaks peavad toimetajad nende praktiate rakendamist oma lehes. Selleks on tehtud süvaintervjuud üheksa Eesti maakonnalehe peatoimetajaga 2004. aasta aprillis. Kuna osalusajakirjandus ei ole ühtne praktikate kogu, vaid pigem ühtse põhimõtte alla koonduvad eri praktikad, siis on intervjuude eel küll põgusalt osalusajakirjandust tutvustatud, kuid pigem on püütud saada toimetajate hinnang eri praktikatele, mis võimaldaksid kokkuvõttes teatud üldistust kogu liikumise ning selle võimalikkuse kohta Eestis. Küsimustik ja vastused on kirjas töö lisa osas.

Peatükis vaadeldakse toimetajate hinnanguid nelja osalusajakirjandusele iseloomuliku praktika kohta. Need on:

- lugejatest gruppide loomine
- ajakirjanduse tavapärasest suurem roll ehk vajadusel ühiskondlike eesmärkide eest võitlemine
- tavalugeja suurem kasutamine allikana
- lugudes konfliktsuse vältimine, püüd ühisjoontele

Nende vastuste pealt, mida aitab toetada ka toimetajate üldhinnang osalusajakirjanduse kohta, võib teha esmaseid järeldusi selle kohta, kuidas võiks USAs sündinud ajakirjanduspraktika sobida eestimaisele lugejaskonnale ning ka toimetustele.

Loomulikult on need siiski alles esialgsed hinnangud, kuna ka osalusajakirjandus ise ei ole toimetajatele vast nii selgelt ette kujutatav. Kui aga info liikumise kohta levib, siis mõne aja pärast võib toimetatelt saada veelgi sisulisemaid hinnanguid.

Intervjuerimiseks on teadlikult valitud maakonnalehtede toimetajad, kuna need suhtlevad ja sõltuvad oma lähikonnas elavast lugejast loomupäraselt palju enam kui üleriigiline meedia. Tulevikus oleks põhjust uurida ka üleriigilise lehe toimetuste hinnanguid liikumise praktikale, sest suuremas lehes võiksid need kanda isegi viljakamaid tulemusi, kuna võimaldab ehk paremini ühelt poolt lugejaskonda kaasata ning teisalt oleks suuremal lehel laiemal auditooriumiga parem võimalus kvaliteetsemat tagasisidet saada.

10.1. Lugejate grupid

Osalusajakirjanduse eri maade ja toimetuste üks ühtsemaid iseloomulikke praktikaid on lugejatest gruppide loomine. Selle idee järgi käiks lehe juures kord või kaks korda kuus erinevatest vanulistest ja sotsiaalsetest kihtidest, eelistatumalt ühiskonnast läbilõike moodustav inimeste grupp. See pakuks lehele teemasid, avaldaks arvamust, kuidas neid käsitleda ning räägiks üldse, mida nad lehest arvavad.

10.1.1. Positiivne mõte idee tasandil

Üheksast küsitlusest neli toimetajat arvasid, et lehe juurde lugejate gruppide moodustamine on positiivne mõte ning sarnaneb ideaaliga, kuid ometi võib selle teostatavus olla keerukas.

Koidu peatoimetaja Kauno Kõima hinnangul (siin ja edaspidi vt Lisad) on idee igati tervitatav, eriti kui grupid luuakse just tavalugejatest. Kõima: “Ehk see on üks võimalus sellest, kuidas kirjutada nii, et kõik mõistaksid üllitatut üheselt. Kunagi oli ju kirjasaatjate klubi lehe juures ja klubi oli nn tark mees taskus toimetusel.”

Vooremaa peatoimetaja Helve Laasiku sõnul oleks tavalugejatest grupi kaasamine väga kasulik, et saada lehe kohta lugejate hinnangut.

Helve Laasik:

“Me oleme otsinud tegusat mehhanismi, et eri asutustest või organisatsioonidesse minna ja küsida, mida nad arvavad meie lehest, mida loevad ja mida tahaksid lugeda. Viimane on meie jaoks kõige olulisem. Need niiöelda regulaarsed lehe retsensioonid meile ajakirjanduslikult midagi ei anna, me tahame just neid

teemasid, mida inimesed tahaksid lugeda. Me pole seda nagu käima saanud, oleme üritanud leida võimalusi, et läheme ja küsime, mida tahetakse.”

Samas nõuab tema sõnul püüid ettevõtete esindajatega kohtuda suurt organiseerimist, et tagada mõlema poole piisav kohalolek. Vooremaa on siiski juba teinud kohtumisi kohaliku omavalitsuse esindajatega.

Laasik:

“Näiteks Jõgeva ja Põltsamaa linnavalitsusega, et nemad räägivad oma probleemidest ja mida lehest tahavad näha ja mis lehes tundub hea, mis halb ja mida tahaksid lugeda. Ja meie räägime, kuidas meie nende asutustega saame suheldud, kas saame informatsiooni ja kuidas omavahelised asjad käivad.

See toimib küll tegelikult, aga hästi palju aega kulub selle korraldamiseks, kasvõi kokku leppimiseks. Hästi palju organiseerimist on seal vahepeal. Kui suudaks selle asja ära teha, siis oleks ok. Mina usun küll, asi läheb käiku, suvel vaevalt, aga sügisel küll tahaks regulaarseks asja teha.”

Ka Harjumaa peatoimetaja Ahto Kaljusaar peab ideed heaks, kuid näeb seda eelkõige edukaks kui toimetus suudaks kokku viia näiteks erakonnad või kohalikul tasandil koalitsiooni ja opositsiooni ning sealt veel lisaks teemasid ja lugusid ammutada. Ta toob näite kirjaväevadest:

“Näiteks Turba kultuurimajas oli meil saal täis, inimeste küsimustele vastasid seal kohalikud juhid ja maakonnast tulid ka sageli kohale. Toimetus organiseeris seda kõike. Toimetus organiseeris kohtumisi lehe toimetajatega, aga seal oli alati kaasatud teisi. Toimetus saab organisaator olla ja teeb sisulise kokkuvõtte lehte, tõstatab probleeme, mida hiljem jälgitakse ja lahendatakse. Aga vastutus on ikka ametnike peal, et rahva probleeme hakata lahendama. Aga see on täitsa puudu.”

Samas märgib ka Kaljusaar, et idee teostamine on korralduslikult raske. Kui NL aja lõpul oli meil toimetuses 22 inimest, siis nüüd on 7-8, lisas ta.

Lääne Elu peatoimetaja Tarmo Õuemaa sõnul oleks gruppide tegemine hea eelkõige teemade kogumise mõttes, sest kohalikud teemad huvitavad lugejat enam kui näiteks

Riigikogu teemad. Ning kuna leht tunneb, et ei suuda oluliselt Riigikogu tasandil toimuvat enamasti mõjutada, siis ongi huvi kohalike teemade kohta oluliselt suurem. Samas on regulaarsete gruppide loomisel Õuema hinnangul probleeme plussidega samapalju, kui mitte rohkem.

10.1.2. Gruppide viljatu ja keerukas organiseerimine

Kui esialgne hinnang lugeja suuremale kaasamine oli positiivne, siis seda täpsemalt ette kujutades kaldusid toimetajad selle edus pigem kahtlema.

Üheksast küsitlusest viis toimetajat arvasid, et gruppide loomine pole viljakas. Nende peamine argument oli seejuures gruppide loomise ja ülevalpidamise liigne keerukus ning sellest tõusev vähene tulu.

Peatoimetajate kriitika seondub Denis Mc Quaili (2000:369) hinnanguga, et auditoorium on loomuomast passiivne.

Teisalt märkisid intervjuueeritavad ka eestlastele omast individualismi, mis ei soodusta grupitööd.

Virumaa Teataja peatoimetaja Rein Siku hinnangul selline grupiteraapia eestlasele eriti ei sobi, sest ühelt poolt võiks see minna koormavaks ja teiselt poolt pole kindel, et grupil oleks kogu aeg uusi teemasid pakkuda.

Pärnu Postimehe peatoimetaja Margus Mets peab gruppide moodustamise ideed naiivseks, sest tüüpilist tavalugejat ei ole olemas.

Mets:

“Maakonnalehe lugeja on määratletud territooriumiga ja meie lugejad peaksid olema lugema õppijatest kuni raukadeni. Kas te kujutate ette, mis sellest arutlusest tuleks, kui kutsuksime kokku 5, 15, 25se, 50se jne eri vanustes inimesed, nad on ju kõik absoluutselt eri seisukohtadel.”

Teisalt prognoosib Mets, et sellistest gruppidest ei tule kasulikke teemasid ka seepärast, et inimesed pole võimelised arutelus osalema. “Olen ise vestelnud ja küsinud, mida lehes näha tahetakse ja inimesed on vastanud, et ei nemand tea – tal ei tule ühtegi ideed,” lisas Mets.

Margus Mets:

“See grupp oleks ilmselt nagu ventiili tunne, et inimesed räägivad end tühjaks ja lehele on sellest kasu väike. Oleme ka teinud väiksema ringi kokkusaamisi, noortega ning ka kultuuriinimestega ja püüdnud vestlust arendada. Aga ei ole praktiliselt ühtegi ideed, mida oleks saanud rakendada.”

Ka Sakala peatoimetaja Eve Rohtla peab üheks gruppide kasutamise valupunktist auditooriumi vähest võimekust arutluses osalemiseks.

Rohtla:

“Pravda väljaandmisest alates olid need näited teemal, et mida Lenin oli rääkinud, et iga köögitüdruk peab oskama juhtima riiki. Mina olen seda meelt, et see kes oskab lehte teha, tehku lehte ja see kes, oskab mööblit teha, valmistagu mööblit ja mitte midagi ei tule välja kui ajakirjanik läheb mööblit tegema ja tiskler lehte tegema.

See võib küll aeg-ajalt nii olla, et mingid sugemed oma arvamuse avaldustel võivad olla ja peavadki olema, leht peab peegeldama ühiskonna erinevate inimeste arvamusi, ükskõik missugusesse ühiskonna kihti ta ka ei kuulu. Ta peaks suutma kõiki kajastada, kas siis oma uudise läbi või selle inimese kirjakasti loo läbi või arvamuse loo kaudu või kommentaari kaudu, aga lihtsalt mingisuguse kolleegiumi kokku kutsumise puhul olen ma suhteliselt skeptiline.”

Lääne Elu peatoimetaja Tarmo Õuema sönul võib kogukonna väiksus olla gruppide loomisel takistuseks, sest kõik vähegi sotsiaalselt aktiivsed inimesed on kandideerinud mõne partei nimekirjas või kohalikku volikokku. Seepärast võib sealt kogukonna üldsust peegeldava hinnangu asemel kuuluda hoopis ühe kitsa ringi esindaja hääl. Samuti pole välistatud, et erakonnad võiksid foorumit oma ideed levitamise huvides hakata ära kasutama.

Teisalt esitaks gruppide loomine väljakutse toimetuse tugevusele lisaks ülalmainitud ühiskondlike gruppide survejõule ka suvaliselt väljavalitud lugejatest grupi puhul. Nii võib lehele koormavaks olla ka tavakodaniku sekkumine lehe töösse. “Sest siis võib hakata see, et ei, ma ei taha, et leht sellest kirjutab ja see on jama või mõttetu. Sest ega nad ei tea, mida nad tahavad,” ütles Õuema.

Vähemalt kaks toimetajat märkisid, et tõenäoliselt ei ole grupitöö eestlaste jaoks kõige sobivam variant. Helve Laasik:

“Ma arvan, et grupis eestlane ei tunnegi end hästi. Osa ei ütle võibolla ühtegi sõna, kuigi tal on palju häid mõtteid, ei taha grupis suud lahti teha. Aga kui temaga näost näkku räägid, siis ta räägib. Kui me Palamusel ankeeti tegime, siis inimesed tulid kohe küsima, et mida te selle küsimusega mõtlesite ja siis hakkasid rohkem rääkima.”

10.1.3. Osaline grupitöö juba toimib

Kõik küsitatud peatoimetajad pidasid lugeja arvamuse teada saamist oluliseks ning mitmed märkisid, et tegelikult mingil moel on nad lugejagruppidega kohtumisi juba varem proovinud.

Samas pole need alati edukad olnud. Vastupidi, suur osa peatoimetajatest märkis, et lugejad ei ole võimelised ütlema, mida nad lehes näha tahaksid, vaid oskavad öelda ainult seda, mis neile ei meeldi ning sisulist tagasisidet on vähe.

Mitu peatoimetajat märkisid, et nad on teinud kohtumisi mingi kindla grupiga, näiteks noored, kultuuritegelased või muu grupp, kuid reeglina pole grupitöö eriti tulemuslik olnud.

Seevastu märkisid pooled toimetajatest, et kutsuvad aeg-ajalt kohvile oma kindlaid allikaid või näiteks kogukonnas aktiivsed olnud inimesi, et nende arvamust kuulda. Ning väiksemas vestlusringis saab kas sisulisemalt rohkem ja kasulikumat tagasisidet.

Nii korraldab näiteks Virumaa Teataja aeg-ajalt oma parimatele kirjasaatjatele kõrtsiõhtu ning sealt saab peatoimetaja Rein Siku sõnul uusi ideid. Samas ei pea ta vajalikuks seda kindla regulaarsusega teha, vaid hindab kokkusaamise vajaduse tihedust pigem sisetundest.

Harjumaa peatoimetaja Ahto Kaljusaar kasutab lehe teemal arutluse tekitamiseks ka teisi võimalusi, näiteks osaleb mingil kohaliku elu üritusel ning küsib seal lehe ja oodatud teemade kohta.

Sakala on varem korra kasutanud gruppi lehe uue kujunduse hindamiseks, paludes arvamusiidritel iga päev elektronposti teel värsket lehte hinnata.

“Valisin sinna mehi ja naisi, ärimehi ja ametnikke, ja koolijuhte, väga palju erinevate töökohtade pealt. Sain päris huvitavaid vastuseid.

Teinekord on vajalik selline tagasiside, et saada kas endale kinnitust või julgust või enesekindlust, et korra olen seda teinud, aga ma ei arva, eet selline kolleegiumi kohelolek peaks olema pidev ja ma arvan, et kolleegiumi ülesannet täidab igapäevane lugeja, kes kindlasti palju rohkem suhtleb lehe tegijatega kui see üks kord kuus või üks kord nädalas koos käiv kolleegium.”

Nii Rohtla kui Pärnu Postimehe peatoimetaja Margus Metsa hinnangul peaks lugejaskonna vanuselist läbilõiget peegeldama ka toimetuse koosseis ning sellega koos peaksid tulema ka vastava põlvkonna ideed.

Margus Mets:

“See niiöelda lugejate grupp peab olema lehe toimetuse sees. Me oleme Pärnu Postimehes suhteliselt eri vanustes, näiteks Äripäevas on enamus 20seid ja see on puudus. Meil on siin 30seid ja napilt 70seid. Ja lehe toimetuse liikmed suhtlevad ju oma põlvkonnakaaslastega ja toovad nii selle ideid toimetusse.”

Samuti on ju igal ajakirjanikul vanemad ja sõprusringkond ning ka nende kaudu tuleb teemasid ja vast ehk kõige ausamat kriitikat, lisas Rohtla.

10.2. Ajakirjandus ühiskondlike eesmärkide eest võitlemas

Osalusajakirjanduse põhimõtete järgi on õigustatud, et ajakirjandus võib väljuda tavapärasest ühiskonnas toimuva neutraalse peegeldaja rollist ning vajadusel võidelda mingi ühiskondliku eesmärgi eest. Seega on ajakirjanik eelkõige aktiivne kodanik, kes võib vajadusel erapooletu rollist väljuda.

Küsimusele, “kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks eelkõige peegeldama toimuvat,” või “kas ajakirjandus peaks võitlema oma piirkonna eesmärkide pärast või peaks pigem peegeldama,” tuli kõige enam erinevaid arvamusi ning seega on raske teha selgeid üldistusi.

Tuleb tõdeda, et maakonnalehe toimetajad tunnetavad tugevat vastutust oma lugeja ning maakonnas toimuva eest ning seega kalduvad nad pigem aktiivse ühiskonnaelus osaleja kui passiivse peegeldaja poole.

Siiski otsesõnu toetas neli peatoimetajat seda, et ajakirjandus peab võitlema oma piirkonna eesmärkide eest. Kõigil neljal oli selle seisukohta puhul oma lisaklausel. “Kui miski asi on võitlemist väärt, siis ajakirjandus peaks selle eest seisma, kindlasti kohe,” ütles Harjumaa peatoimetaja Ahto Kaljusaar.

Lääne Elu peatoimetaja Tarmo Õuemaa sõnul ei saa väiksemas lehes ja väiksemas kohas ennast elust välja lülitada niivõrd, et ei tekiks oma seisukohti. Tema sõnul aitab erapoolikust vältida toimetuse sisene omavaheline mõju.

Õuemaa:

“Kui ajakirjanik arvab midagi, siis teised teadvustavad seda, lasevad arvamusküljel arvata. Aga kui tekiks oht, et lugudes ollakse sellest mõjutatud ja võetakse kellegi vastu seisukohti, siis sellist asja läbi ei lasta. Ei ole nii, et vaieldavas situatsioonis ajakirjanik kaldub oma maitse või võitluste järgi. Need asjad välistatakse ära teiste ajakirjanike poolt.”

Samas märkis Õuemaa, et kui tekib mingi vaidlus, siis esindab leht lugejate, Lääne maakonna huve. “Peame ikka arvestma inimeste, mitte firmadega ja seda me teeme, selles mõttes oleme alati erapoolikud,” lisas ta.

10.2.1. Seisukoht lubatud arvamuselehel

Kui osalusajakirjandus on valmis õige eesmärgi nimel võitlema, siis Eesti peatoimetajad lubavad võitluse peamiselt vaid arvamuseleheküljele.

Sakala peatoimetaja Eve Rohtla sõnul peaks leht alati õige asja eest võitlema, kuid peab seda tegema ausalt ning ei tohi vastaspoolt tõrjuda. Nii on Sakala võidelnud näiteks Jämejala pargi ja vangla haigla ehitamise koha osas. Oma arvamus tuleb selgelt välja öelda juhtkirjas ja arvamuselehel, lisas Rohtla.

Sarnaselt märkisid ka Virumaa Teataja ja Põhjaranniku peatoimetajad, et reporter ei tohi oma loos seisukohta võtta, küll aga väljendub toimetuse seisukoht arvamusküljel.

Kaie Nagelman:

“Ajakirjanik on kindlasti ka kodanik ja kodanikuna võib iga ajakirjanik avaldada oma isikliku arvamuse arvamusküljel. Toimetus tervikuna, peegeldades toimuvat, annab aga kindlasti ka oma seisukoha, mis üldiselt kattub kodanike püüdluste ja huvidega. Kohaliku lehe puhul ei saa see kuidagi teisiti ollagi, sest ajakirjanikud tunnevad elu ja olustikku, kus nad elavad, millest ja kellele nad kirjutavad.”

Pärnu Postimees oli peatoimetaja Margus Metsa sõnul sunnitud ühe ajakirjaniku erapoolikuse tõttu teemast kõrvaldama.

Margus Mets:

“Kui Pärnu rannala hoonestamise teema üleval oli, siis üks PP ajakirjanik astus kodanikualgatusse selle vastu, kirjutas infolehti postkastidesse panemiseks ja pani sinna oma telefoninumbri. Ta hakkas agiteerima ja me olime sunnitud ta sellest teemast kõrvaldama. Sest ta ei olnud enam ajakirjanik, vaid agitaator. Ja ta käitus valesti, sest ei lasknud oma lugudes vaidlusel sündida, vaid võimendas ühte poolt. Ajakirjanik peab end selgelt eristama. Ei välista, et ta saab teemal hiljem arvamuselehel kirjutada. Aga uudisteajakirjanik peab uudisloos vaid peegeldama.”

Ma olen sageli seda meelt, et ajakirjandus on platvorm, kus vaieldakse. Et pole nii, et mingi teema kerkib esile ja järgmisel päeval läheb ajakirjanik juba ütleva, et see on nii. Ta ei lase nii debatil üldse sündida. Tean, et mõned on selles osas täiesti eriarvamusel, aga kui lähed nagu kärbsapiitsaga, siis nagu tapad varakult debati, mis alles võiks ajaga areneda.”

Hiiu Lehe peatoimetaja Urmas Lauri hinnangul peaks leht olema ajakirjanikuna eelkõige toimuva peegeldaja. Koidu peatoimetaja Kauno Kõima sõnul oleks eelistatum peegeldamine:

Kõima:

“Alustada peegeldamisest (siin näen võimalikku distantseerumist, mis aeg-ajalt on vägagi vajalik mõne loo kirjutamisel) ja seejärel kodanik. Kodanikul on oht kiiresti kalduda despoot olema. Samas aga peab olema ajakirjanikul kodanikujulgust.”

10.3. Tavalugeja suurem kasutamine allikana

Osalusajakirjanduse kolmas põhiprintsiip, mida ka intervjuudes küsiti, on püüd ekspertide osakaalu allikana vähendada ning küsida teemade kohta selle asemel arvamust hoopis tavalugejalt.

Intervjueeritavatele esitati küsimus, “Kas peate otstarbekaks lugudes ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimeste kasutamist”. Üheksast intervjueeritavast kuus pidas lugeja või lihtsalt kodaniku kasutamist allikatena vajalikuks.

Kolm toimetajat märkisid, et võimalus inimest enam allikana kaasata sõltub eelkõige kirjutatava artikli laadist ja ka teemast. Nii ütleb Margus Mets, et näiteks olemuslugude puhul kasutataksegi vaid tavainimesi, kuid nii ei ole mõttekas teha iga loo puhul.

Margus Mets:

“Näiteks kui ajakirjanik läheb maale lugusid tegema, siis räägib vaid nende inimestega seal. Aga pole ka nii, et kui tuleb pensioniseadus, et siis järgmine päev kohe küsime inimeste käest selle kohta, vaid laseme ikka asjal sisse sulanduda, inimesteni jõuda.

Euroopa Liidu teemade puhul enne liitumist oleme kindlasti kasutanud rohkem tavainimeste arvamust. Ja see meeldis selgelt inimestele rohkem. Kui oled Eestis põllumees, siis ikka ei usu, kui tuleb üks lipsuga euroliidu bürookraat ja hakkab rääkima, et euroliidus kasvavad porgandid pikemad. Aga kui räägib näiteks Iiri või Hollandi põllumees, et porgandid ei kasvanud pikemaks midagi, kuid kapsad tulid kolmekordsed, siis seda ta usub küll. Et lihtinimese sõna on oluline küll.”

Ka Hiiu Lehe peatoimetaja Urmas Lauri eristab niiöelda lihtinimese vaadete kajastumist lehes eri lugude tüüpide järgi ning ei pea seepärast otstarbekaks ekspertidest allikate rolli vähendamist ja selle asendamist tavainimese hinnanguga.

Urmas Lauri:

“Ei pea, sest lehes on ju kahesuguseid lugusid. Ühed on uudised ja artiklid, mis on üles ehitatud nn klassikalise ajakirjanduse mudelist lähtudes. Näiteks päevapoliitilised teemad – parvlaevaihendus, lennuõnnetuse kohtuprotsess, maavanema tegemised, valla eelarve, olukord ujulas vms. Seal kasutatakse allikatena eksperte, samas ei puudu ka nn tavakodaniku arvamused. Teistlaadsed on aga nn kirjasaatjate lood, seal ei järgita nii peenelt Pulleritsu kooli, st lugu ei pea olema üles ehitatud ajakirjandusreeglite järgi. Ja nendes lugudes on ju allikatena valdavalt nn tavakodanikud.”

Kauno Kõima Põlva Koidust märgib, et ideaalne oleks lugudes nii ekspertide kui tavainimeste arvamuste põimimine, sest ekspertide jutt võib sageli lugejale mõistmatuks ja kaugeks jääda.

10.3.1. Tavalugejast allikas seob lugejaid lehega

Lääne Elu peatoimetaja Tarmo Õuema sõnul oleks tavainimestele lehes märkimisväärse osa andmine oluline seepärast, et annab väikeses kohas ühiskonnaga seotuse tunde, mis lähendab lugejaid lehele. Kogukonna siduvat funktsiooni kannab Lääne Elus ka tänavaküsitlus ning see meeldib inimestele, kuna nad saavad näha ja lugeda arvamusi tuttavatelt inimestelt.

Tarmo Õuema:

“See toob inimesi lehele lähemale. Näiteks on meil ka spordikülg, kus on neljandate ja viiendate klasside rahvastepalli meistrivõistluste tulemused. Meil on alati nimeliselt võitjad sees. Imepisikeses fondis, aga inimene vaatab, et näe, minu laps on sees, vägev leht, tahan seda numbrit. Kui ma ise väike olin, siis ise ka oli põhiasi vaadata, et nimi oli sees. Ja siis lilleseade võistlus ja muud isetegevused, need seovad. Et sa oled nende leht.”

Teisalt pole maal ka eksperte palju võtta ning allikaid võib ka seepärast napiks jääda ning seega tekitaks tavalugeja arvamus vaheldust, lisab Õuema.

Ekspertide suhtelist vähesust kurdab ka Vooremaa peatoimetaja Helve Laasik.

Rein Sikk Virumaa Teatajast märgib, et tavainimeste suurem kasutamine allikana on vajalik ja ainuvõimalik, sest neile ju lehte tehaksegi.

Rein Sikk:

“See on ainuvõimalik. Sest iga keskmine lehelugeja saab krambid kui talle näidatakse päevas rohkem kui kolme lipuga inimest. See ongi allikas ja eriti, mis puudutab tundeid ja emotsioone, mille baasil me ju enamus otsuseid langetame. Mängib lõhn, valgus. Need väga ratsionaalsed asjad, need tehakse majanduses, kui sealgi. Ainult need on head lood, kus rahva hääl ka kõlab.”

Sakala peatoimetaja Eve Rohtla sõnul erinebki kohalik leht üleriigilisest lehest muuhulgas selle poolest, et kajastab rohkem lihtsa inimese muresid. Ning maakonnalehe esiküljele satub palju tõenäolisemalt täiesti lihtsaid inimesi ja vähem valitsuse või riigikogu liikmeid ning erakondade vahelisi tülisid, vaid palju rohkem tavainimese probleeme, lisab Rohtla.

10.4. Konfliktuse vältimine lugudes

Püüd konflikti rõhutamise asemel ühisjooni ja leppimist leida on samuti üks osalusajakirjandusele iseloomulikke praktikaid, mida antud töö jaoks intervjuudes küsiti.

Liikumine väidab, et inimesi peletavad konfliktid, sest need pole loomu poolest suunatud leppimisele ning selle kaudu aktiivsele ühiskondliku stabiilsuse saavutamisele. Samamoodi, pärssivalt mõjuvad osalusajakirjandus hinnangul ka konfliktile üles ehitatud lood.

Eesti maakonnalehtede toimetajate vastus küsimusele, “kas ajakirjandus peaks pigem otsima teemade käsitlemisel positiivseid ühisjooni, loo pehmemaid nurki ja vältima konfliktust või sobib lugejatele negatiivne, konfliktile üles ehitatud lood,” ei olnud ühtne.

10.4.1. Negatiivse loo müügiedu riskantsus

Ühelt poolt tõdevad toimetajad, et negatiivne ja konflikti selgelt välja joonistav lugu toob oluliselt rohkem lugejaid kui positiivne. Samas märgivad toimetajad, et

maakonnaleht ei saa negatiivsusega liiale minna, sest inimesed tahavad lugeda ka headest asjadest.

Nii ütleb Urmas Lauri Hiiu Lehest, et loomulikult müüvad negatiivsed lood, kuid kui ajaleht pole oma edu mitte müügile, vaid stabiilsusele üles ehitatud, siis peaks teemasid pigem positiivselt käsitlema.

Urmas Lauri:

“Hiiumaa on väike ning siinse lehe tegemine erineb suuresti juba vaid kolm korda suurema Läänemaa lehe tegemisest. Anonüümsus on seal suurem ning seega pole lehetegijail vajadust alati kaaluda, kas kõike fakte avaldada või mitte. Hiimaal on tavaks, et igas külas klatitakse oma vastuolud ise, valla konfliktide väljaviimine on ennekuulmatu. Seega on tegemist suuresti isereguleeruva kogukonnaga. Kui kellegi sulitembust kirjutades võib ju ühe lehenumbri läbimüüki suurendada, siis võib see hiljem valusalt kätte maksta. Hiidlastele meeldivad positiivsed lood, sellest lähtuvalt on Hiiu Leht kogu aeg ka tegutsenud. Ja edukas olnud.”

Virumaa Teataja peatoimetaja Rein Siku sõnul loob eri käsitluste vahel tasakaalu toimetuse koosseis, sest selle liikmetel on erinev teravus ja konfliktitunnetus ning nad käsitlevad teemasid vastavalt.

Samas tõdeb ta, et leht peab jälgima negatiivsete ja positiivsete lugude doseeringut ning vajadusel edasi lükkama mõne konfliktse loo lehte paneku, kui sarnaseid negatiivseid lugusid juba palju ees on. Vastasel juhul kaob lugejatel võimalus ja soov ennast lehega samastada.

Rein Sikk:

“Mis inimesel, eriti keskeas ja vanemapoolsel on suhteliselt tugev kodukandi identiteet. Ta tahaks nina püsti lükata ja öelda, et mina olen Haljalast, mina Kadrinast ja Lääne-Virumaa on elamiseks väärt koht. Tuleb talle seda tunnetust ka anda. See, millest inimesed uudiste ja info pealt toituvad, on jube erinev. Kindlasti on ka selliseid inimesi, kes tahavad pahasti ütlemisi lugeda. Minu meelest on õige proportsiooni hoidmine, eriti lehel, mis tegutseb regionaalsuse printsiibil. Sa pead korruga olema nii Äripäev kui Päevaleht või Postimees, aga

kindlasti ka natuke Õhtuleht. Rääkimata sellest, et Sirpi natukene teha, kõiki neid.”

Lääne Elus on peatoimetaja Tarmo Õuemaa sõnul olnud negatiivsusega lausa probleeme, kui leht kirjutas ühe koolilapse enesetapust ning kritiseeris juhtkirjas teravalt ka kooli direktorit, kelle ajal oli olnud lastega ka teisi probleeme.

Tarmo Õuemaa:

“Inimene kannab ju lehele üle. Kui midagi negatiivsed kirjutad, siis ta ei mõtle ju, et mis leht siia puutub, see, mis juhtus, on halb. Aga ta mõtleb kohe, et näe, leht kirjutab ja leht on seega kohe osapool. Ja korduvalt on selliseid asju, kus leiad, et peaks mingeid asju kirjutama, et see on õiglane ja aus, mõtled missioonile ja eetikakoodeksile, aga pärast avastad, et su 5000 lehe tellijast 3500 on su peale tulvihased ja ütlevad, et ei telli lehte enam. See on probleem..”

10.4.2. Konflikt ajakirjanduse loomuliku osana

Viis küsitatud toimetajatest märkis, et konflikt on vähemal või rohkemal määral elu ning seega ka ajakirjanduse loomulik osa, mida ei peaks kunstlikult rahva eest peitma ja pehmemdama.

Sakala peatoimetaja Eve Rohtla kahtleb, et eestlased oleks nõus vaid pehmeid uudiseid lugema, vaid pigem on Eesti inimesel siiski veel säilinud julgust probleemidele otsa vaadata ning ta tahab nendest aru saada

Eve Rohtla:

“Pehmematel lugudel on ajakirjanduses oma koht, aga ma pole kohe kindlasti seda meelt, et jaanalinnu kombel pead liiva alla peita. Kui konfliktid on maailmas ja kohalikus elus olemas, siis tuleb neid kajastada. Pigem tuleb neid kajastada ausalt, otsekoheselt ja mitmekülgsest ja nendest konfliktidest püüda ausalt väljuda ja neid lahendada kui nendest mööda minna. Ma ei ole seda meelt, et kunstlikult hakata tegema pehmemat ajakirjandust.”

Nii Pärnu Postimehe kui ka Põhjaranniku toimetajad rõhutavad, et ajakirjandus peab lähtuma tegelikkusest ning mitte vältima konflikteid teemasid.

Margus Metsa sõnul on positiivse-negatiivse uudise skaala osas viimase kahe aasta jooksul olnud palju arutlemist ning kuigi räägitakse, et lugeja on negatiivsusest tüdinud, kasvavad müüginumbrid konfliktste lugude puhul märgatavalt. Mets tõi näite Pärnu Postimehes ilmunud hästi kirjutatud positiivse loo paljulapselisest perest, millele ei tulnud lugejate poolt mingit reaktsiooni.

Margus Mets:

“Samas sel aastal kirjutasime ühest mehest, elu heidik, kes tütreaga elab tänaval, siis sellele loole tuli suur vastukaja, helistati ja tuli 10-20 abipakkumist ja nüüd ongi see mees juba jalule aidatud ning on kodu saanud.

Nii et ei sõltu, kas kirjutad pehmemalt või mitte. Kuidas üldse on võimalik ilma konfliktita kirjutada?”

Ka Ahto Kaljusaar Harjumaast ütleb, et probleem peab tingimata olema, aga tema suunitlus peaks olema positiivne, heatahtlik. “Nii et ikka peaks olema probleem ja on hea, kui on konflikti pinnal, aga näidata selle lahendust ja positiivseid suundi,” lisab ta.

10.5. Toimetajate üldinnang osalusajakirjanduse praktikatele

Eesti maakonnalehtede toimetajate hinnangud osalusajakirjanduse praktikatele on üldjoontes viisakalt heakskiitvad, kuid samas eestlaslikult kahtlevad.

Nii peab kolm peatoimetajat osalusajakirjandust üldiselt positiivseks. Nii märgib Ahto Kaljusaar positiivsena ära OA soovi rahvaga suuremat sidet luua, Kauno Kõima allikate mitmekesisuse ideed ning Tarmo Õuema hindab liikumist üldiselt positiivseks, kuid siiski rohkem USAle sobivaks.

Ükski toimetajatest ei märkinud, et kasutaks kõiki OA mainitud printsiipe. Pigem sobiks toimetajate hinnangul mõnda osalusajakirjanduse praktikat oma lehes kasutada, kuid ka selles osas olid toimetajad pigem reserveeritud.

Toimetajate hinnanguid sobib kokku võtta Eve Rohtla sõnadega, kes ütleb, et OA ei saa olla omaette ajakirjandus teiste kõrval.

Eve Rohtla:

“Eesti oludes sobib osalusajakirjandus küll, aga teatud mööndustega. Sest see ei tohiks olla ajakirjandus omaette. Et me hakkame ainult sellist asja tegema...

Ühest küljest muutub ta igavaks ja ta kaotab oma aktuaalsuse, kui see on üles ehitatud üksnes väljaspoole teenivale. Või ajakirjandusele, mis ongi üles ehitatud ümbruskonna vastukajale.

Esiteks ei saa seda nõuda, sest see eeldab lugejaskonna kasvatust ja see võtab aega enne kui lugeja võtab ajakirjanduse omaks, enne kui ta leiab selle üles. Ma arvan, et ta võib olla osa tavalisest lehe tegemisest. Uudiste kajastamise, nende anlüüsimise ja kommenteerimise kõrval võiks ikka aeg-ajalt ajakirjandusel olla ka oma kodaniku ühiskonda kasvatav roll, aga see võiks olla ajakirjanduse tegemise kõrval, mitte kõige esmane vaid sellega kaasnev nähtus.”

Neli küsitletust hindas OA praktikaid vastakaks. Enim mainisid toimetajad, et OA praktikate rakendamine, eriti koostöö gruppidega on liialt keerukas ja eestlaste puhul tõenäoliselt väheefektiivne.

OA inimeste kaasamist pidasid toimetajad positiivseks, kuid mitmed märkisid, et teevad jõupingutusi selle saamiseks niikuinii ning mingil moel institutsionaliseerida seda vaja pole.

Kokkuvõttes võib öelda, et ehk leiavad maakonnalehtede toimetajad osalusajakirjanduse ideedest mõne mõtte, kui parafraseerida Rein Sikku, kuid selle mitut ideed samaaegselt järgivat ajakirjandust Eestis tõenäoliselt lähiajal oodata ei ole.

10.5.1. Toimetajate hinnangu lähtumine Nõukogude Liidu aegsest ajakirjandusest

Mitu küsitletud maakonnalehe toimetajat kõrvutas ise, ilma intervjuuerija poolse küsimuseta selge paralleeli Nõukogude Liidu (NL) aegse ajakirjandusega.

Kolm toimetajat märkisid, et näiteks osalusajakirjanduse lugejate osalusgruppide moodustamine pole iseenesest väga uus, kuna sarnane asi toimus NL kuulumise ajal toimetuskolleegiumi nime all.

Eve Rohtla Sakalast vaatab idee juurte poolest kaugemale minevikku:

“Ühtepidi tähendab mulle see nõukogude aegset ajakirjandust, sest olen ise Nõukogude ajal ajakirjandust teinud ja mäletan, et iga endast lugupidava parteilise ajakirjandusväljaande juures oli toimetuskolleegium, mis koosnes tähtsatest ninadest, kes kõik oskasid lehte paremini teha kui lehetegijad ise. Ja samamoodi olid nõukoguaegsed ajakirjanikud hädas ukaasi täitmisega, kus ühes korralikus ajalehes on 60% välisautoreid ja 40% oma autoreid.”

Harjumaa peatoimetaja Ahto Kaljusaar:

“[Osalusajakirjanduse lugejagruppide] idee on väga hea, aga ega see uus ei ole. Seda on kogu aeg läbi aegade tehtud. Mina olen olnud siin 27 aastat ja lausa igatsen taga seda aega, noh vorm peab nüüd ehk teine olema. Aga meil oli laulva revolutsiooni lõpus lugejatega kohtumised. Tookord nimetasime neid kirjapäevadeks.”

Toimetajate staaži ligikaudse hindamise järgi ei saa öelda, et kõik peatoimetajatest, kes ka NL ajal lehes töötasid ning toimetuse süsteemis osalesid võrdleksid osalusajakirjandust NL ajakirjanduse süsteemiga.

Ülalt nähtu järgi võib hinnata, et teatud määral peavad toimetajad, näiteks Rohtla osalusajakirjandust pigem vormiliseks nähtuseks, mis sisulist kasu ei too.

Siiski on suure osa toimetajate praeguses lugejaskonnaga suhtlemises märgata NL aegse toimetuse praktikate jätkumist. Seda eelkõige ja loomulikult nende toimetajate seas, kes on ise NL aegses toimetuses tõenäoliselt töötanud. Nii näiteks viib Virumaa Teataja peatoimetaja oma kaastöölisi välja õlleõhtutele, kus lehe teemasid arutatakse, Sakala ja Vooremaa peatoimetajad käivad ettevõtetes inimestega rääkimas jne.

Kokkuvõttes võib öelda, et küsitletud maakonnalehtede toimetajad nägid osalusajakirjandust NL normatiivsele toimetuse korraldusele sarnaselt kohustusliku ja vormilise nähtusena, mida nad meelsamini oma lehes esialgu ei rakendaks. Siiski märkisid mitmed toimetajad, et peavad lugejate kaasamist ja nende soovide mõistmist oluliseks ning ei välistanud, et osalusajakirjandus võib selleks ideid anda.

Kokkuvõte

Osalusajakirjandus on sündinud suurte ideaalidega – tõhustada ühiskondlikku aktiivsust ning vähendada tavainimeste võõrandumist riigist ja meediast.

Viimastel aastatel on ka Eestis vähenenud ajakirjanduse usaldusväärsus, mis on ühelt poolt siiski ka märk ühiskonna suuremast iseseisvusest, näidates, et laulva revolutsiooni aegse meedia kui ühiskonna aktiivse ülesehitaja ning ühtsuse looja roll on teisenenud.

Teisalt peaks ajakirjandus siiski jälgima, et ta ei eemalduks liialt oma lugejaskonnast, vaid säilitaks temaga sideme.

Seepärast võib bakalaureusetöö teoreetilist osa – osalusajakirjanduse tutvustust oluliseks pidada, kuna see lisab praegusele lugejate “rahakotiga hääletamise” mõõdupuule ühe olulise täienduse – ühiskonna liikmete osaluse, mille abil saab lihtsustada toimetuste tegevust, lähendades ja kinnistades samas lugejaid lehe külge.

Eesti maakonnalehtede peatoimetajatega tehtud süvaintervjuudest võib järeldada, et üldiselt tajutakse inimesi pigem passiivsete lugejate, tarbijatena ning mitte aktiivsete kogukonna liikmetena, kellele oleks anda võrdne panus kogukonna arengusse.

Kohati häirib peatoimetajaid tagasiside ja pakutavate teemade keskendumine üksikisikule ning kommunaaltasandile.

Seepärast ei leia ka lugejate pakutud teemad alati lehes kajastust ning nii on toimetaja tuntud väravavahi rollis ka lehe enda tarbijate ootuste ja soovide suhtes. Näiteks märkis mitu toimetajat, et lugeja loeks hea meelega kollasemaid, pehmemaid lugusid, kuid toimetused seab sellele soovile oma standarditega teadlikult piirid. Seega ei saa öelda, et Eestis kogukonna liikmed märgatavalt omaenda lähikonna lehe tegemises osaleksid või seda teha saaksid. Siiski peab märkima, et toimetajate hinnangul on vastukaja kvaliteet tõusuteel ning see jätab lahti ukse suuremaks osaluseks tulevikus.

Ka toimetajate arvamus osalusajakirjanduse praktikate kohta seondub eelkõige hinnangutega kogukonna liikmete suhtes. Nii väidab enamus toimetajatest, et nad on püüdnud teada saada, mida lugeja lehes näha ja lugeda sooviks, kuid pole saanud

adekvaatseid vastuseid. Lugeja teab, mis talle ei meeldi, kuid sisulise panuse andmiseks laiem avalikkus toimetajate hinnangul praegu paraku võimeline pole.

Osalt seepärast ei pea toimetajad edukaks näiteks osalusajakirjanduse pakutud lugejate osalusgruppe. Üldisele hinnangule lisandub Eesti omapära väidetes, et eestlastele pole grupitöö omane. Siiski tuleb taas rõhutada, et toimetajad on kohatisest kriitikast hoolimata väga huvitatud kogukonna liikmete arvamusest lehe ja selle teemade kohta.

Huvitav on märkida, et mitmed toimetajad rakendavad teatud osalusajakirjanduse üldisemaid printsiipe ning seda osaliselt ehk tänu harjumisele Nõukogude Liidu aegse toimetuse süsteemiga, mis kohustas kogukonna liikmeid kaasama. Nüüd on osa toimetajaid sellest ajast osa praktikad püüdnud kaasa võtta.

Samas just sellest kohustuslikkuse ebaseeldivast mälestusest võis tuleneda paari toimetaja negatiivne, enam osalusajakirjanduse vormile kui sisule keskenduv hinnang.

Kõige enam tekitas poleemikat just lehe juurde lugejate osalusgruppide tegemise praktika.

Ajakirjanduse kui ühiskondlike eesmärkide eest võitleja rolli puhul oli toimetajate seas enim eriarvamusi. Enamuse hinnangul peaks ajakirjandus jääma pigem toimuva peegeldajaks ning mitte väljuma sellest rollist kampaania tegijaks. Siiski tõdesid toimetajad, et paratamatult tekivad lehel seisukohad, kuid need peavad jääma arvamuselehekülje piiridesse.

Enamus intervjueeritud toimetajatest pidas õigeks osalusajakirjanduse praktikat vähendada ekspertide osakaalu ning selle võrra suurendaa tavainimese esinemist lehes. Seda pooldati peamiselt kogukonna koondaja ning lehele lähendamise võimaluste tõttu. Teisalt peabki leht üleriigilisest lehest enam tavainimest allikatena kasutama seepärast, et eksperte on maakohas vähem.

Viimane osalusajakirjanduse praktika, mille kohta toimetajatelt arvamust küsiti, saavutas üksmeelse hukkamõistu. Eesti maakonnalehtede peatoimetajate hinnangul ei

ole põhjendatud lugudes konfliktsuse teadlik vältimine ning selle asemel ühisjoontele ja leppimisele suunatud lugude kirjutamine. Eesti inimene on ikka veel selline, et tema jaoks ei ole vaja tõe ilustada, võib selle ühtse hinnangu Sakala peatoimetaja sõnadega kokku võtta.

Toimetajate üldine hinnang osalusajakirjanduse praktikatele on ettevaatlik ning ükski ei tõtanud kinnitama soovi seda üle võtta.

Summary

The aim of the paper was to collect different and diffused examples of practicing public journalism, also known as civic and grassroots journalism.

The methodology of the paper is an interview. Nine interviews were conducted with chief editors of Estonian regional papers during April 2004.

The aim of the interviews was first, to find out editors' attitude towards the present involvement of the local people.

The second aim was to find out, what do Estonian regional papers' chief editors think about selection of some public journalism's practices. These were readers participatory groups, media's extended role as a campaigner compared to mainstream role of attempting to reflect reality; increased involvement of citizens as sources compared to that of experts and finally, an attempt to avoid angling or conflict, but rather trying to smooth the subject and find common ground in it.

It occurred that editors found citizens' present participation rather ineffective as it concentrated mostly on personal and communal issues. However, it was noted that the quality of feedback and offered issues is getting more useable.

The citizen's inability to communicate their suggestions regarding paper and its subjects was the biggest problem for editors. A reader knows only what he dislikes and cannot give constructive criticism, was a general conclusion.

The editors tended not to support the idea of citizen's participatory groups as they viewed it not suitable for individualistic and shy Estonians.

The editors strongly disagreed with public journalism's idea to avoid critical and conflictuous angling.

Most of them agreed that there is a need to increase usage of ordinary people as sources for it attaches people to the paper and the number of expert sources is limited in regional areas as well.

However, several editors mentioned that they had formed occasional readers' groups when visiting a factory or a workplace. That could also be regarded as an inheritance of Soviet times, where the newsroom's work with readers was similar, but ideologised and far more systematic than in public journalism.

That, in turn, could be an explanation to a rather sceptic view of public journalism's practices by some editors, as these may have reminded forced practices during Soviet times.

In general, the editors stated their strong interest towards the opinion of their region's people. However they remained somewhat sceptical regarding some practices, but kept an open mind of possibly using some of them.

Kasutatud kirjandus

1. Anderson, Peggy 1997. Report on Four Civic Journalism Projects Funded by the Pew Center for Civic Journalism.
http://www.cpn.org/sections/topics/jou...sm/stories-studies/pew_cj_lessons.html 04.01.2001
2. Birch, A. 1993. *The Concepts & Theories of Modern Democracy*. Routledge, London, New York.
3. Charity, Arthur. 1995. *Doing Public journalism*. The Guilford Press, -new York, London.
4. Clark, Chuck. 1997. "In Favor of Civic Journalism" *Harvard International Journal of Press/Politics* vol.2, issue 118.
5. Compton, James. 2000. "Communicative Politics and Public Journalism." *Journalism Studies*, vol 1, nr. 3.
6. Corrigan, Don. 2003. "Requiem for a loser. Pew pulls the plug on public journalism." In *ST. Louis Journalism Review* July/August Vol 33, Issue 258.
7. Costera Meijer, Irene. 2001. The Public Quality of Popular Journalism: developing a normative framework. *Journalism Studies* vol 2, nr 2
8. Davis, Steve. 2000. "Public Journalism: the case against." *Journalism Studies* vol. 1, nr. 4
9. Gitelson, Alan R; Dudley, Robert L; Dubnick, Melvin J. 1996. *Ameerika Ühendriikide valitsemisüsteem*. 4. väljaanne. Houghton Mifflin Company, Boston, USA.
10. Glasser, Theodore L. & Craft, Stephanie. 1997. "*Public Journalism and the Search for Democratic Ideals*" Stanford University.
11. Glasser, L. Theodore (ed) 1999. *The idea of public journalism*. The Guilford Press, New York, London.
12. Haas, Tanni, Linda Steiner 2002. "Fears of corporate colonization in journalism reviews' critiques of public journalism." *Journalism Studies*, vol 3 Nr 3 pp. 325-341.
13. Heikkilä, Heikki. 1999. A paper presented to the 14th Nordic Conference for Media and Communication Research.
14. *Inglise-Eesti sõnaraamat I, II* 1996. Koostanud J. Silvet, 7 trükk, Tallinn, "Valgus".

15. Jackson Jr, William E. 1997. "Save Democracy from Civil Journalism" *Harvard International Journal of Press/Politics*, vol 2 issue.
16. Lauristin, Marju; Vihalemm, Peeter; Uus, Sulev; Peegel, Juhan. 1987. "Rajoonileht ja tema lugeja" Tallinn, Eesti Raamat.
17. McGregor, Judy; Fountaine, Susan. 2000. "From contest to content: the impact of public journalism on New Zealand election campaign coverage." In *Political Communication*, Apr-Jun2000, Vol 17 Issue 2
18. Mc Quail, Denis. 2000. *Mc Quail's Mass Communication Theory*. 4th edition: Sage
19. Merritt, Davis. 1995. "Public Journalism and Public Life. Why Telling the News Is Not Enough" Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. Hillsdale, New Jersey
20. Meyer, Philip 2000a. "Evaluating the toolbox." In *American Journalism Review*, March 2000, Vol.22 Issue 2
21. Morse, Suzanne W.1993. The practice of citizenship: Learn by doing. *Social Studies*, Vol. 84 Issue 4.
22. Näide osalusajakirjanduse rakendamisest võrguväljaandes (<http://www.pewcenter.org/project/getProject.php?topic=Engagement>). 20.04.2001.
23. Pew Center for Civic Journalism. Interneti kodulehekülg aadressil (<http://www.pewcenter.org/doingcj/>). 20.04.2001.
24. Puranen, Tuula 2000. "“Mä vaan kirjotan...” Laadullinen tutkimus Aamulehden uutistoimittajien yleisösuhteesta". Risto Kuneliuse ja Seija Ridelli toimetatud kogumikus *Kaksi katsetta journalismiin*. Tampere yliopisto, tiedotusopin laitos.
25. Rosen, Jay. 1999a. *What Is Public Journalism?A Brief Description*. http://www.nyu.edu/gsas/dept/journal/Faculty/bios/rosen/public_journalism.htm 21. mai 2001.
26. Realo, Anu. 2002. "Individualism ja kollektivism Eesti moodi." Raamatus: *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis*. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust. Koostaja Aune Valk. Tartu Ülikooli Kirjastus.
27. Rosen, Jay. 1999b. "The action of the idea. Public journalism in buildt form." In *The Idea of Public Journalism*. Edited by Theodor L. Glasser. The Guilford Press 1999.

28. Ryan, Michael. 2001. "Journalistic ethics, objectivity, existential journalism, standpoint epistemology and public journalism." *Journal of Mass Media Ethics*, Vol 16, Issue 1.
29. Schudson, Michael. 1998. "The Public Journalism Movement and Its Problems". In *The Politics of News. The News of Politics*. Edited by Doris Graeber, Denis Mc Quail, Pippa Norris. Congressional Quarterly.
30. Schudson, Michael. 1999. "The Good Citizen, A History of American Civic Life" Batteni sümposioonil peetud kõne.
31. Schultz, Tanjev. 2000. Mass Media and The Concept of Interactivity: an Exploratory Study of Online Forums and Reader E-mail. *Media, Culture & Society*, vol 22, nr 2.
32. The Kettering Foundation Interneti address
<http://www.ncl.org/anr/partners/ketterin.htm> 23.05. 2001.
33. The Knight Foundation Interneti address
<http://www.furman.edu/community/knight.htm> 23.05.2001.
34. The Webster's Third New International Dictionary of the English Language, unabridged. 1986. Springfield, Massachusetts
35. Uus, Sulev 1968. "Toimetuse töö lugejaga." Raamatus: *Ajaleht. Õppevahend ajakirjanike kvalifikatsiooni tõstmise kursustele*. Koostaja ja toimetaja Juhan Peegel. TRÜ eesti keele kateeder. Kirjastus Perioodika. Tartu 1968.
36. Vihalemm, Peeter; Lauristin, Marju; Tallo, Ivar 1997. "Development of political culture in Estonia." In: *"Return to the Western World"* Ed by Lauristin, Marju; Vihalemm, Peeter; Rosengren, Karl; Weibull, Lennart. Tartu university Press.

Muud allikad

Intervjuud:

1. Ahto Kaljusaar, 20.aprill 2004.
2. Eve Rohtla, 20. aprill 2004
3. Helve Laasik, 21. aprill 2004
4. Kaie Nagelmann, 18. aprill 2004
5. Kauno Kõima, 26. aprill 2004
6. Margus Mets, 22. aprill 2004

7. Rein Sikk, 23. aprill 2004
8. Tarmo Õuema, 19. aprill 2004
9. Urmas Lauri, 27. aprill 2004

Lisad

KÜSITLUS

Olen Tartu ülikooli ajakirjandustudeng Sigrid Laev ja teen küsitlust oma bakalaureusetöö raames. Töö teemaks on osalusajakirjandus, 1990ndatel USAs esile kerkinud ning nüüd ka Euroopasse levinud ajakirjandusvool, mis tahab kaasata lugejaskonda meedia tegevusse, selle kaudu aktiveerida ühiskonda ning lõpuks tagada aktiivne kodanikuühiskond.

Näiteks tahab osalusajakirjandus teha lehe juurde grupid, et näha ja arvestada lugejate arvamust, vältida sündmuse- ja isikutekesksust ning kirjutada pigem teemakeskselt. Osalusajakirjandus püüab pakkuda ühiskonna probleemidele lahendusi ning nende loomises aktiivselt osaleda.

Eesmärk on ühelt poolt teada saada Teie hinnangut mõnele osalusajakirjanduse põhimõttele ning teisalt küsida Teilt, kas need praktikad oleksid ka Eestis, Teie lehes otstarbekad ja kasutatavad. Palun Teil järgmistele küsimustele täiesti vabas vormis vastata.

1. Kuidas mõjub lehele lugejate tagasiside ning kui palju on lehel seda vaja?
2. Kas viimaste aastatega on toimunud ka mingeid muutusi lugejate vastukajas – on nad ise aktiivsemad, kirjutavad rohkem või vähem?
3. Kui palju pöörduvad lugejad lehe poole, et see asju lahendaks?
4. Mida toimetuse vastukajaga teeb – kui paljudest neist sünnib lugu või palju neid arvestatakse? On see lehe tegemise mõttes hea materjal või pigem ballast?
5. Millisena näeb lugejaskond lehte, kas ühiskonna tegurina, kes muutusi toob?
6. Kui edukas on maakonnaleht reaalsete muutuste toojana ühiskonnas, näiteks kohaliku omaavalitsuse otsuste mõjutamises? Kas on juhtumeid, et lehe tekitatud avalik arutelu on põhjustanud mingeid kohaliku omavalitsuse otsuseid või reaalselt muutust?
7. Mida arvate ideest luua lehe juurde tavalugejatest grupp, kes pakuks teemasid ja hindaks, kuidas nendest kirjutada?
8. Kuivõrd on lugejaskond võimeline lehele teemasid andma ja nende vajalikkust hindama? Mis suunas võiks suurema lugejate kaasamine lehte muuta?
9. Kas peate otstarbekaks lugedes ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimeste kasutamist?
10. Kas lugejaskond püüab väljendada, millist lehte ta tahab? Milliseid nõudmisi lugejaskond lehele esitab või on pigem passiivne?
11. Milliseid probleeme võib lugejaskonna suurem kaasamine lehele tuua?
12. Kas ajakirjandus peaks pigem otsima teemade käsitlemisel positiivseid ühisjooni, loo pehmemaid nurki ja vältima konfliktsust või sobib lugejatele negatiivne, konfliktile üles ehitatud lood?
13. Kuidas Eestis on, kas valimisvõitluse teemad määravad erakonnad või suudab leht või rahvas oma teemasid sisse suruda?
14. Kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks eelkõige peegeldama toimuvat?

15. Selle mulje pealt, mis oa-st on jäänud, siis kas need on otstarbekad põhimõtted? Nt lugejate rolli suurendaminelehes nii teemade allikatena, teemakesksus sündmuse- ja isikukesksuse asemel, püüd positiivse, ühisjooni leidva nurga alt kirjutada.
16. Kas peaksite vajalikuks neid ideid ka oma lehes rakendada?

AHTO KALJUSAAR, Harjumaa peatoimetaja

Toimetuse koosseisud on ju nii väikesed, siin on eriti vaja väljastpoolt jõudu kasutada, ühiskonna kõiki kihte, mis lehe territooriumil on. Meil on väga palju häid autoreid just erialaspetsialistide hulgas, neid kasutame kogu aeg ja eri elualade, ka poliitikuid omavalitsustöötajaid, kõiki, kes on oma ala entusiastid. Sest mida rohkem probleeme kohalikus lehes puudutatud on, seda parem.

Kui palju tunnete, et vajate lugeja tagasisidet ja millist?

Ikka kogu aeg, meil on kirjade rubriik ka. Sellest oleme ise ka huvitatud, käime kohtadel ja teeme küsitlusi ja lugejaküsitlusi ise ka. Viimasel ajal on jälle märgata tagasitõmbumist, taasiseseisvumise ajal oli rahvas väga ärgas, viimasel ajal on rahvas natuke pettunud ja tagasitõmbunud ja viimase aja uuringud näitavad, et ajakirjandus on kõvasti tagasi tõmbunud ja sellest on kahju, peab kõvasti töötama lugejatega, et seda sidet taastada, sest see on nagu elus veri tuiksoontes, muidu ei saa.

Kui te olete küsitlusi teinud, siis mida olete küsinud?

On olnud konkreetseid teemasid ühe või teise elukorralduse kohta, transport või sellist. Aga samal ajal ka üldist, poliitilist samuti. Alati ikka natuke laiemalt, tahame ka tausta ja üldistust ka saada.

Kas lugeja vastukaja on viimase viie aastaga muutunud? Ja kuipalju lugejad ütlevad, millist lehte nad tahavad?

Erinevalt, oleneb kohast ja päevaprobleemidest. Ikka tahavad kohalikult lehelt ikka laiemalt. Üks huvitav tendents on küll, et kohaliku elu mõju on tugevamaks läinud. Huvitav küll, ma mõtlesin, et kui iseseisvus saab rohkem jalgu alla ja majandus areneb poliitika ja demokraatia, et siis peaks areng minema globaalsemas ja laiemas suunas, aga huvitaval kombel inimesed hoopis ütlevad, et tahaksid teada, mida seal konkreetses külas Mari või Jüri või tädi Maali mõtleb, tahavad lihtsatest inimestest lihtsaid asju. Et mida nad mõtlevad. Võibolla selle kaudu kontrollivad oma tunnetust, tõekspidamisi, kas nende õigused on tagatud. Et on läinud kohalikule rohkem.

Kuidas lugejad teie lehte näevad, kas ühiskonna tegurina, kes suudab midagi muuta?

Siin alguses oli juttu, et ajakirjanduse roll on tagasi läinud. Võibolla rahvas ootas rohkem, viimasel ajal neid tagasilööke on olnud nii palju, et ega rahvas ei usu enam, ajakirjanduse roll on nagu taandunud. Aga siiski tervikuna ei ole. Meile teeb rõõmu, on lugejakirju ja kohtumistel ka, inimesed ka probleeme, kurdavad kas mingite poliitikute korruptsiooniliste suhete eest, et liiga palju ahnitsetakse raha, ei hoolita rahva heaolust jne. Tahetakse, et rohkem ajakirjandus sekkuks. Aga kohalikul lehel jääb selleks ikkagi vähe jõudu. Me oleme viimasel ajal väga raskelt elanud mõndasid asju üle. Et riigis ei ole ikka demokraatia nii arenenud nagu peaks olema. Mitmed poliitikud on meie peale kaevanud, püüavad survet avaldada. Päris raske on see olukord.

Ma ootan ikka seda aega, et omavalitsused tugevneksid. Ametnike tsunft on läinud nii tugevaks, et avaldavad omamoodi survet ajakirjanikele ja lehtedel on vähe jõudu selleks. Mõlemat pidi, et sellest peaks kirjutama ja teisest asjast, et nii ei tohi kirjutada. Kui omavalitsus oleks tugevam, siis ei saaks ehk kontroll ametnike üle ja vastutus kasvab, siis saaks ajakirjandus ka tugevamalt tööd teha.

Kui ka kohtumisi rahvaga rohkem ja... see osa on jäänud nüüd tagasihoidlikumaks.

Maakonnalehed ise ka on võibolla liiga nõrgad, pole nii sügavuti läinud ja järjekindlalt kõike haaranud, see ka avaldab mõju. Kui omavalitsusreform oleks läbi, maakonnad tugevad ja selged, lehed võtaks oma rolli tugevamalt ja saaks oma tööd jätkata. Praegu kõik ootavad midagi.

Mis on maakonnalehe roll?

Ikka kõik see, mis on kogu aeg olnud, ajakirjanduslike funktsioonide täitmine, et inimesi siduda, vaimsus, edumeelsus, selle edasi viimine.

On küll nii, et lugejad on lähemal ja vastutus ka suurem. Kui suurest lehest inimene läheb kohale, ta ei pruugi paljut teada, aga kui oled maakonnalehes kaua töötanud, siis tead juba taustu ja poolelt sõnalt mõistad.

Igasugused suhteid tead ja taipad ühe hetkega. Lähed nagu oma inimeste sekka, tunned nagu läheks kodukülla. Ja mul on tunne, et inimesed usaldavad ka kohalikku lehte. Suhted on hoopis teistlaadi.

Kui usaldus on suurem, siis kas teilt oodatakse rohkem?

Kui suur leht võtab mõne teema üles, siis on kõlapind suurem. Aga väikese lehega on inimesed usaldavamad ja otsekohesemad ja ka väikesest asjast loodetakse teinekord suurt tulu tõusvat.

Ka valdade volikogudes tihti ütlevad, et leht ütles seda ja rõhutas seda. Ja siin on alati tunda, et eelis on kohalikul lehel. Mõnes volikogus on isegi öeldud, et kui tahate, et õhtuleht teile helistab ja teeb telefoniintervjuu ja siis hoiad teisel hommikul pead kinni, on hoopis teisiti aru saanud, ajab kõmu taga. Me oleme nagu lähemal ja püüame põhjalikumalt läbi kirjutada. Igal asjal oma roll.

Kas on juhtumeid, et tänu teie lehe sekkumisele on midagi muudetud?

Jah, on ikka, neid on palju kohalikus elus, kus on vaieldud konkreetsete teemade pärast, näiteks tervishoid, on pangaprobleeme lahendatud. Soodustav ja kaasa aitav roll on üsna tugev.

Mida arvate ideest teha lehe juurde grupp lugejatest, kes annaks teemasid ja räägiks, kuidas neid kajastada?

Idee on väga hea, aga ega see uus ei ole. Seda on kogu aeg läbi aegade tehtud. Mina olen olnud siin 27 aastat ja lausa igatsen taga seda aega, noh vorm peab nüüd ehk teine olema. Aga meil oli laulva revolutsiooni lõpus lugejatega kohtumised. Tookord nimetasime neid kirjapäevadeks.

Näiteks Turba kultuurimajas oli meil saal täis, inimeste küsimustele vastasid seal kohalikud juhid ja maakonnast tulid ka sageli kohale. Toimetus organiseeris seda kõike. Toimetus organiseeris kohtumisi lehe toimetajatega, aga seal oli alati kaasatud teisi. Toimetus saab organisaator olla ja teeb sisulise kokkuvõtte lehte, tõstatab probleemid, mida hiljem jälgitakse ja lahendatakse. Aga vastutus on ikka ametnike peal, et rahva probleeme hakata lahendama. Aga see on täitsa puudu.

Teine asi on see mingi avaliku sõna nõukogu tegemine. Aga neid kohtumisi olen mõelnud, peaks lähiajal hakkama tegema. Et on erakonnad ja koalitsioon ja opositsioon kohalikul tasandil, käib äge võitlus alates leivaveost kuni bensiini jagamiseni, see oleks ikka väga huvitav, kui viiks need vastased kokku ja oleks üks tuline vaidlus. Aga meil on jõudu vähe, vene aja lõpul oli meil toimetuses 22 inimest, nüüd on 7-8.

Siin ongi, et saame rahva poolt tulevatele kaastöödele saame väga palju toetuda. Õnneks on ka ametnike seas neid, kes näevad, et sõna jõud on tugev ja tahavad sõna sekka öelda.

Aga tuleb ka aru saada, et maal on elu kaunis vaene. Inimene isegi mõtleb, kas ta saadab selle kirja, mis läheb ligi viis krooni, paber ja ümbrik juurde, siis ta jätab selle ikka saatmata. Võrreldes varasema ajaga tuleb kirju ikka palju vähem. Aga kohtumistelt oleme seda korvanud, küsime ise ja vestleme, kus mured on. Vanasti käis ka toimetuses ikka palju rohkem rahvast. Enne käidi siin lehmavasikaid müümas, nüüd on kasvanud haridusprobleemid noorte vabaja veetmise, isegi toitlustamise probleemid.

Olen püüdnud, et valdade viisi oleks ikka materjali, pean isegi arvestust.

Ütlesite, et suuri kohtumisi enam ei ole, aga kuidas see nüüd siis käib?

Praegu jah nii enam ei ole, et kuulutan välja rahvaga kohtumise. Aga praegu on nii, et kasutan ära teisi üritusi, näiteks on mälumängud, kohtumisõhtud inimestega. Võtad sõna kohe, räägid, inimesed räägivad väga hästi, mis meeldib, mis ei meeldi. On igasuguseid klubisid ja kogunemisi.

Ega vanasti oli kokkusaamisi küll, aga ega midagi ei räägitud, kõik oli ju paika pandud.

Mida inimesed ütlevad, mis siis meeldib ja mis mitte?

Kui on konkreetselt mingi probleemi kohta, siis sellest räägimegi. Aga ütlevad kriitilist ka. Kui küsime, mis üldiselt lehes meeldib või ei, siis ütlevad, et artiklid on liiga pikad. See on meie üldine häda, liiga pikad artiklid, kohati liiga igavad. Teine asi, et tahavad ikka rohkem kohapealt ja siis aetakse lausa lehte taga, kui oleme näiteks mõnest lähedasest inimesest kirjutanud. Elulised ja lihtsad asjad huvitavad. Et täna minu naabrist kirjutatakse, et mis seal siis on.

Üks puudus on see, et meil on noorte elust liiga vähe. Ja toimetuses ka inimene tuli tööle ja läks suurema palga peale. Meil on siin Tallinnas kõige raskem. Põlvas ja Viljandis on palju stabiilsem lehetegijate kaader. Me võtame ka tihti inimesi ilma erihariduseta. Ja minu meelest võiks ikka olla maakonnalehtedele fondidest eraldamisi ja võiks soodustada. Aga praegu käib see tohutult raskelt. Praegu on see kõik jäetud ulplevate lehtede enda hooleks.

Kui kasutatavad või edukad on inimesed teemade pakkumisel, kas enamus läheb kaubaks?

Ei enamus kindlasti läheb kaubaks. Kui just see moment seda kasutada ei saa, siis mul on hinge peal tükk aega.

On igasuguseid, mõni probleem on selline, mida saab kohe üles tõsta, aga mõni võib aastaid kesta, enne kui jälle üles tõstad. Ikka aeg-ajalt küsime näiteks, mis Keila jaamahoone saab.

Valimisvõitlustest – osalusajakirjandus üritab minna isiku- ja sündmusekeskselt teemakesksele. Kuidas Eestis on kohalikul tasandil, kas õnnestub rahva teemasid läbi suruda või määravad teemad erakonnad.

Oleneb palju kohalikest jõududest, kui palju demokraatia on arenenud. Või kui oskuslikult opositsioon tegutseb, kas oskab kõiki neid seltse ja rahva populaarseid kooskõimise rakukesi ühendada ja nii see läheb.

Teatud aja võib tugev keskvõim püsida, aga võidab ikka demokraatia.

Kas peate otstarbekaks OA ideed kasutada ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimesi?

Kõike peab olema, aga rahvast kõige rohkem. Rahva arvamust peab alati küsima. Ekspert on spetsiifiline hinnangu, eriala või üksiku probleemi kohta. Ja praegu on selles osas hea võimalus külaliikumisel. Me teeme selles osas head koostööd kodukant Harjumaaga. Nendel on kapitaid ja korraldavad regulaarseid koosolekuid, olen paljudel nende kokkutulekutel käinud. Ja seal saavad inimesed vabalt rääkida, ettepanekuid teha. Ja seal võiks ka üks ajalehe päev ka olla, võiks seda külaliikumisega siduda.

Kas ajakirjandus peaks otsima pigem ühisjooni ja üritama lugusid kirjutada rohkem positiivsest aspektist või sobib paremini konflikti baasil kirjutatud lugu?

Eks ta peaks mitmekülgne olema. Aga kui on ilma konflikti või probleemita, siis huvitab inimesi vähem. Aga kunstlikult seda probleemi pole ka mõtet teha nagu mõnel pool püütakse.

Probleem peab tingimata olema, aga tema suunitlus peaks olema positiivne, heatahtlik. Elu on nii mitmekülgne, et midagi kunstlikult teha ei ole vaja. Seda näeme sageli telesaadetes, kus tahetakse huvitav olla ja tuuakse roppusi sisse. Ega inimene saab aru, kui see ropp sõna läheb asja ette, siis rahvas ei pane seda üldse pahaks, isegi suurendab seda mõjujõudu. Aga kui see on vaid iseenda pärast, et esitluslaad on vilets, siis otsi, mis vormi tahad, vängeid sõnu, aga see ei aita ikkagi. Nii et ikka peaks olema probleem ja on hea kui on konflikti pinnal, aga näidata selle lahendust ja positiivseid suundi.

Ameerika suund arvab, et ehk peletab negatiivsus lugejat lehest eemale.

Võibolla kui liiga palju, siis väsitab nagu viimasel ajal kuritegevuse saadetes on räigeid asju ja siis inimene ei pööra enam tähelepanu.

Veidi ajakirjanduse rollist – kas ajakirjandus peaks võitlema oma piirkonna eesmärkide pärast või peaks pigem peegeldama?

Ma arvan, et mõlemat. Sellest suurest võitlusest alati üksi ei ole tolku, ikka on rohkem peegeldamisest, kajastab seda. Kasutame tihti seda vene vanasõna, mis ütleb, et ära kiru peeglit, kui lõust on viltu. Ja ajakirjandus ongi elu peegel eestkätt, aga ju me ikka saame mõjutada elu ka palju. Seda suunda peaks olema isegi rohkem.

Kui miski asi on võitlemist väärt, siis ajakirjandus peaks selle eest seisma, kindlasti kohe. Ei saa piirduda vaid sellega, et hea küll, me oleme selle asja lehte pannud ja nii on. Just järjekindlus, inimeste toetamine ja lahenduste otsimise toetamine, see on ikka väga tugevalt meie roll. Ei tohiks leigeks jääda.

Kas mingil moel saavad lugejad ka lehe sõltumatust häirida, on see üldse võimalik?

Ma ei usu, kui ajaleht tegutseb oma liinis ja oma elumahlade sees, siis vaevalt. Võibolla erakonnad, poliitilised jõud püüavad peale pressida, aga seda saab ka reguleerida, et annad kõikidele sõna ja hoidad tasakaalu ise ka. Ma ei usu, et rahvas saab siin tormiliselt midagi mõjutada, üldine suunitlus ja tendents on ju teada. Ja toimetusel endal peab see tunnetus olema, et seisukohtade eelistamist ei tohi olla. Aga erinevad jõud peavad kõik sõna saama. Kellel õigus, eks seda siis elu näitab.

Mis mulje on osalusajakirjanduse ideedest jäänud, on nad otstarbekad?

On küll. Ajakirjandus on ju nagu puu, ideed, mõtted, ettepanekud, plaanid, need peavad tulema eri allikates, selles on see jõud. Ajaleht sellest elabki. Minu meelest on väga vajalik side kõikidega, rahvakihtide, erakondade, ametnikega.

Aga kas need põhimõtted võiks ka praktiliselt Eestis töötada?

Ma arvan, et eestlane on sedavõrd tark, et kuulatakse vanemaid. See on eestlaste üks väärtus, et mitte nii kiiresti tingel-tangeliga kaasa minna, aga ma ei ütle, et seda vaja ei ole. Kindlasti on vaja ja meil on põnevaid asju üle võtta, rohkem konflikte ja probleeme ja et äratada tähelepanu. Aga see ei peaks nüüd väga määrav olema, ikka arukus ja mõistus iga asja juurde. Me oleme siin lammutanud küll, nüüd oleks aeg ehitada.

EVE ROHTLA “Sakala” peatoimetaja

Millisest lugeja tagasisidest olete huvitatud? Kas see on oluline, et inimesed annaksid endale mingit vastukaja või tagasisidet?

Kindlasti absoluutselt igasugusest tagasisidest oleme huvitatud, Sakala on sellest väga huvitatud, sellepärast, et me teeme lehte lugejale. Oleme huvitatud nii kiitvatest kui laivatest hinnangutest, kuigi enam levinud on see, et lugeja haarab toru siis, kui midagi ei meeldi. Eestlasele ei ole kombeks, eriti veel mulgil kiita mingi asja eest, või nagu mulgi vanasõna tarvitada, siis “õige mulk peab lugu laivusest ja suhtub kahtlusega kiitusesse, sest iial ei tea, miks keegi sind kiitma tuleb, aga kui keegi laidab, siis järelikult on asi südamesse läinud ja midagi on läinud õige koha peale” Ja seda tuleb siis kriitiliselt analüüsida.

Sakala puhul on see tagasiside päris hea, kindlasti toimib see ajakirjanike, telefonide ja sidemete kaudu ja päris palju jõuab peatoimetajani ka. Kuigi paraku kahjuks on nii, et kui ajakirjanik ei ole oma lugejaga sõbraks saanud või kui lugeja või helistaja ei ole pannud telefonitoru ära hea tunde, siis järgmine telefonikõne on peatoimetajale. On ette tulnud ka niisuguseid asju. Ja siis järelikult tuleb mõlemad pooled ära kuulata ja uuesti tagasiside võtta ja olukorda rahulikult lahendada kui helistaja on heas tujus või vähemalt hästi meelestatud.

On ka selliseid helistajaid, kes tahavad lihtsalt monoloogi pidada ning dialoogi ei tahagi ja need on natuke halvad variandid. Teinekord tahaks ju oma arvamust ka öelda või püüda vähemalt selgitada, miks see nii oli ja natuke seda lehe tegemise poolt ka valgustada, aga tihti inimesed seda ei tahagi kuulata. On selline sort inimesi. Aga tuleb ette ka kiitvaid hinnanguid ja tagasisidet tuleb tihti ka kohtumistel lugejatega.

Mina olen kohtunud näiteks Viljandi raamatukogu lugejatega. Eraldi on mind kutsutud sinna olema ja käinud ajakirjanikud ja mina peatoimetajana erinevate klubidel, õhtutel. Näiteks ma olen käinud Suure-Jaani naisteklubi kohtumisel ja olen kohtunud koolidirektoritega, olen käinud Viljandimaa praostkonnas kirikuõpetajatega rääkimas lehe tegemistest ja usuteemade kajastamisest. Nende aastate jooksul, ma ei oskagi ette lugeda, neid kohtumisi on väga palju olnud. Ja eriti agarad on kogu aeg olnud ja viimastel aastatel eriti, koolilehtede tegijad, emakeele õpetajad ja koolilapsed. Ja neid ma olen suure südamesoojaga vastu võtnud, et noori lugejaid kasvatada. Ja tean, et mitmes Viljandimaa koolis, näiteks Maagümnaasiumis ja Kildu põhikoolis viiakse iga nädal läbi Sakala viktoriin, kus emakeele õpetaja esitab küsimusi nädala jooksul Sakalas ilmunud lugude kohta ja Kildu koolis tehakse siis aasta lõpus kokkuvõtte ja Sakala annab oma autasud, samamoodi ka Maagümnaasiumis. Et ma ei saa kurta tagasiside kohta, neid ikka on ja eks tuleb nii hästi ütlemisi kui halvasti ütlemisi ette, ja ma ise ka küsin, mida nad ootavad lehelt ja kuidas nad paljudesse asjadesse suhtuvad, nii et arvan, et see toimib, kuigi see võiks ka alati tihedam olla.

Aga mida lugejad lehelt peamiselt ootavad?

Eks nad ootavad ikka ennekõike seda, et neile tuttavatest asjadest kirjutatakse ja seda üks maakonna leht ju teebki. Ta kirjutab nendest inimestest, kellega sa koos sõidad ühes bussis tööle ja kelle laps käib su lapsega ühes lasteaias või klassis või kes elab sinuga samas tänavas jne.

Me oleme andnud igasuguseid võimalusi lugejatele ka oma arvamus öelda ja kõige selline maalähedasem on see, et on inimesi, kes mitte kunagi ei satu leheveergudele, kes ise uudiseid ei tekita, uudistes ei osale, kes on täiesti tavalised normaalsed inimesed, elavad oma igapäevast kohalikku elu, aga siis tuleb ise nende juurde minna. Näiteks selleks on laupäevased tänavaküsitlused head, kui mingisugune teema, mis on nädala jooksul üles kerkinud, nende kohta midagi küsida ja siis sa astud ise nende juurde ja siis nad näevad oma pilti ja oma arvamust lehes. Ja üllataval kombel on viimaste kohtumiste kaudu see tänavaküsitluse rubriik näiteks koolilaste seas väga loetav. Mitte ükski peaaegu ei jätnud seda mainimata kui ma küsisin, et misasju nad lehest loevad. Loomulikult on meil seal oma lasteleheküljed, noorteleheküljed, igapäev on oma huvialad ja püüame neid võrdlemisi laialt katta.

Kuivõrd näeb teie lugeja lehte kui ühiskondlikku tegurit, kes on võimeline korda saatma muutusi? Näiteks muutusi, mis kaasnevad kohaliku omavalitsuse otsustes või midagi sarnast?

Ma ei tea, kui palju inimesed seda näevad. Sellest konkreetselt juttu ei ole, aga kui rääkida ajalehe mõjust, siis Sakala mõju ei ole just kõige väiksem. Ma võin tuua näiteks konkreetsed näited. Aastad tagasi asfalteeriti meil selline aguliküla, nagu Kantriküla Viljandis, kus olid vanad teed ja asfalt ning must kate pandi peale ja Sakala kirjutas sellest, et musta katte alla jäid ka need kanalisatsioonikaevukaaned, kust siis tulekahju korral tuletõrjeauto vett võtab. Me kirjutasime sellest uudise ning tegime ka juhtkirja ja maalisime ette pildi, mis siis juhtub kui tulekahju lahti läheb madala alevikuga puitmajad ühes otsas ja mis siis edasi juhtub. Kui ma selle lehe ilmumise hommikul tööle kell 10 läksin, siis juba need asfaldipuurid lasid siis neid puurikaasi sealt läbi ja see oli esimene hetk, ma ei olnud veel selle päeva lehte näinud, ma ei olnud mingit tagasisidet saanud, aga ma nägin, et juba lehe mõjul tehti need kaevukaaned vabaks, et sealt saaks vett võtta.

On ka selliseid variante, kus me oleme ka kriitiliselt paljudesse asjadesse konkreetselt suhtunud. Ma tean näiteks konkreetselt, et eelmine linnapea Peep Aru, kes praegu on riigikogu liige, on tunnistanud, et esimene asi, mida ta loeb on Sakala hommikul ja kui on midagi kriitilist linnavalitsuse kohta, siis ta kutsub kokku nõupidamise. Tean, et sama toimub praeguse linnaga Malle Vahtra asjus.

Võin tuua konkreetse näite. Me tegime esimese aprilli Sakalasse sellise olmenalja, kus kirjutasime, et on hakatud kaevama üles tänavat, Leola tänavat, mis aasta tagasi sai väga korraliku musta katte, mis läks väga palju Viljandi linnale maksma. See oli olnud aastaid remontimata. Ning kirjutasime, et täna alustatakse kaevetöid sellel tänaval. Ja ma sain sellise sõbraliku aprillinalja tagasiside linnapealt, et näed, astusin kahe jalaga ämbrisse, kutsusin juba nõupidamise kokku, et mis toimub, mina ei tea midagi ja kaevatakse uus tänav üles ja alles siis sain aru, et tegemist on naljaga, aprill-aprill.

Et noh niisugune tagasiside näitab, et lehes kirjutatu läheb korda ka kõige kõrgemale linnavalitsuse ametnikule ja ega siis muidu lugeja ei pöördu meie poole oma muredega, kui ta on käinud läbi kõik instantsid ja mitte midagi ei aita, siis ta tuleb lehte ja on juhtunud, et lehes üles tõstatatud probleem on aidanud tal mingi probleemi või mure lahendada.

Siis sellest on olnud hea meel ja samas oleme me alustanud heategevusprojektidega. Isiklikult alustasin Viljandi haigalas, sünnitusosakonnas sünnituslaua jaoks raha

kogumise, annetuste kogumisega. See maksis ligi 100 000.- ja Viljandi haigla oli siis kõige viimane haigla Eestimaal, kus olid siis vanad muuseumieksponaadid, väga kole sünnituslaud. Kõik teised haiglad olid selle endale saanud, Viljandi haigla majandusosakond ei võimaldanud seda uut osta ja tuli siis minu juurde üks noor Viljandi ärimees, kelle naine oli just lapse ilmale toonud ning rääkis, missugused koledad tingimused Viljandi haiglas on, rääkis murest, et eestimaal meedikanalid kutsuvad üles annetama Pelgulinna haiglale, aga meie Viljandi naised sünnitavad Viljandis, miks meie haigla sünnitusosakond nii kole välja näeb, kus on vanal kulunud räpased linad, kus pole korralikku remonti, rääkimata viisakast vannist ja pesemisvõimalustest ja me koos alustasime projekti, mis õnnelikult lõppes.

Inimesed aitasid sünnitushaiglale selle sünnituslaua muretseda, viisime mitu korda seda läbi, trükkisime ära lehes nimesid, inimesed, kes on eriti suured summad annetanud ja tegime ka loo sellest, kuidas sünnituslaud saabus, rääkisime selle võimalustest, tegime loo esimesest seal laual sünnitanud noore inimesega ja niisuguseid asju on varemgi ette tulnud. Sakala osales näiteks ka selles heategevusprojektis, mille küll algatas Kroonika, et sellele kuulumise kaotanud väiksele poisile Otile kuulis taastav operatsioon teha, eile saabus Ott juba operatsioonilt tagasi, aga ka Sakalal oli oma osa selles, et Viljandi inimesed aitasid raha annetada. Nii et jõudumööda oleme ka niisugustes projektides osalenud.

Kuidas te ise hindate lugejaskonna aktiivsust lehega suhtelmisel?

Kas tuleb sealt näiteks teemasid ka?

Kirjutavad, helistavad, tulevad kohale, e-maili teel on täiesti korralikud vihjed. On ka vihjekoht internetileheküljel, aga kummalisel kombel tuleb sinna kõige vähem vihjeid. Aga tihti on just helistatud. Selliseid juhte on harva, et tulge vaadake, mis siin on. Alati leidub mõni hea sõber või naabrimees, kes siis helistab ja teatab. Alates sellest, et kuskagil on sündinud kahepeaga vasikas kuni noh, natuke vähemkõmulisemate asjadeni välja. See on kummaline, kuidas lugejad ise annavad informatsiooni.

Aga kas see info andmine on viimaste aastatega suurenenud või püsib paigal see tagasiside hulk?

Ma arvan, et see muutus ei ole olnud eriti oluline. See lugejaga hea läbisaamine ja side on meil olnud ajast-aega ja ma arvan, et see on põhjendatav Sakala vanusega. See on suur vahe, kas teha lehte Raplas või teha lehte Viljandis, kus Jakobsoni asutatud leht on ilmunud juba 125 aastat.

Ja suheldes teiste maakonna lehtede tegijatega, siis ei ole Sakalal mitte kunagi probleemi, et mitte midagi ei ole panna arvamusküljele, pigem on alati arvamustoimetajal nii palju lugusid, mis jääb lehte panemata. See on nüüd järgmine näitaja tegelikult lugeja aktiivsusest, et haaratakse sulg ja kirjutab oma arvamuse, mitte lihtsalt ei anna vihjet, helista ega tule kohale. Aga teistes lehtedes, ma tean on see probleem päris suur. Lugejad ei kirjuta, lugejad ei arva, lugejad ei osale oma arvamustega lehe tegemisel. Meil ei ole seda probleemi, pigem on probleem selles, et tuleb põhjendada, et miks tema lugu ei ole lehte veel jõudnud.

Mida teie arvate sellest osalusajakirjanduse ideest, et teha lehe juurde mingi grupp, kus inimesed pakuvad teemat?

Mida ma arvan? Ühtepidi tähendab mulle see nõukogude aegset ajakirjanudst, sest ma olen ise nõukogude ajal ajakirjandust teinud ja mäletan, et iga endast lugupidava

parteilise ajakirjandusväljaande juures oli toimetuskolleegium, mis koosnes tähtsatest ninadest, kes kõik oskasid lehte paremini teha kui lehetegijad ise.

Ja samamoodi olid nõukoguaegsed ajakirjanikud hädas 1918 aastal välja antud ukaasi käsu täitmisega, kus ühes korralikus ajalehes on 60% välisautoreid ja 40% oma autoreid. Eriti keeruline oli see televisiooni tehes, sest kujutage ette, et tänavalt tuleb inimene, välisautor televisioonisaadet tegema. Aga ma tean seda täpselt, et ma ise tegin televisioonisaateid ja paberite peal pidi olema kirjas, et 60% autoritest on mitte-televisiooni koosseisulised töötajad. Ja seda oli väga vastik täita ja seal oli palju valskust ja kõik ei olnud aus ja mingisugune paberimäärimine.

Aga samas olid need antud Pravda väljaandmisest alates need näited, teemal, et mida Lenin oli rääkinud, et iga kõõgitüdruk peab oskama juhtima riiki. Mina olen seda meelt, et see kes oskab lehte teha, tehku lehte ja see kes, oskab mööblit teha, valmistagu lehte ja mitte midagi ei tule välja kui ajakirjanik läheb lehte tegema ja tislereid lehte tegema.

See võib küll aeg-ajalt nii olla, et mingid sugemed oma arvamuse avaldustel võivad olla ja peavadki olema, leht peab peegeldama ühiskonna erinevate inimeste arvamusi, ükskõik missugusesse ühiskonna kihti ta ka ei kuulu, missugused probleemid tal on. Ta peaks suutma kõiki kajastada, kas siis oma uudise läbi või selle inimese kirjakesti loo läbi või arvamuse loo kaudu või kommentaari kaudu, aga lihtsalt mingisuguse kolleegiumi kokku kutsumise puhul olen ma suhteliselt skeptiline.

Ma arvan, et ühes korralikus demokraatliku ajakirjanduse väljaandel juures on olemas oma arvamusiühendite hulk, kes aitavad seda lehte kokku panna, kellel on kogemused ja kelle käest võib alati nõu küsida. Igal ajakirjanikul on oma vanemad ja sõprusringkond, kus ta saab kõige lähemat informatsiooni või see ei ole ju esimest ega viimast korda, kui räägitakse, et kinu kõige suurem kriitik on minu ema või abikaasa või minu lapsed. Nad on kõige esimesed lugejad ja nad on ausamad kriitikud ja nendega tuleb arvestada.

Ja samamoodi on iga lehe tegemise lakmuspaber selle lehe majanduslik seis. Kui lehel läheb hästi, siis järelikult on ka sisu hea, kui lehel palju reklaami, on lehe sisu hea. Sest mitte keegi ei lähe ajalehe kioski lehte ostma reklaami pärast, lehte ostetakse sisu pärast ja kui lehel on suur tiraazh, siis nende küsitlustulemuste järgi annavad oma reklaame oma reklaamiagentuurid vastavatesse reklaamiagentuuridesse, vastavalt sellele saab kokku leppida reklaamihinna, kui kõrge on see reklaamihind ja kui lehe majanduslik seis on hea ja kui seda tellitakse ja loetakse palju, on selles ka palju reklaami ja kõik on hästi. Niipea kui tekivad majandusprobleemid, on tegelikult ka sisus suured probleemid, mida tuleb analüüsida hakata ja mille üle tuleb juurdelema hakata.

Ma olen siiski kasutanud seda kolleegiumi näidet. Ükskord kui umbes 4 aastat tagasi tegi Sakala suure kujundusmuudatuse, me läksime uuele kujundusele, ja ma leppisin kokku teatud seltskonnaga Viljandimaal, lehe lugejate hulgas, keda ma pidasin arvamusiühenditeks ja palusin iga päev neile e-mailiga saata mulle arvamuse uue lehe numbri väljanägemise kohta esimese uue kujundusnädala jooksul. Ja ma valisin sinna mehi ja naisi, ärimehi ja ametnikke, ja koolijuhte, kus ma väga palju erinevate töökohtade pealt. Sain päris huvitavaid vastuseid.

Teinekord on vajalik selline tagasiside, et saada kas endale kinnitust või julgust või enesekindlust, et korra olen seda teinud, aga ma ei arva, eet selline kolleegiumi kohelolek peaks olema pidev ja ma arvan, et selle kolleegiumi ülesannet täidab igapäevane lugeja, kes kindlasti palju rohkem suhtleb lehe tegijatega kui see üks kord kuus või üks kord nädalas koos käiv kolleegium. See päris lugeja, kes oma südamest seda lehte tellib ja kelle jaoks me seda lehte teeme, selle arvamus on meile, ma arvan, tähtsam.

Kui kasutatavad on teemad, mida saate lugejatelt?

Nad on reeglina päris kasutatavad. Ilmselt on eestlase hinges ka selline mõtteviis, et ega ta päris tühja asja pärast ajalehe toimetusse ei tule. Tal on ikka päris sügav mure kui ta tuleb. On tulnud ette selliseid asju, et mõningatel üksikudel juhtudel on tegemist kahe inimese konfliktiga. Seda peab oskama hinnata, kas sellest konfliktist, probleemist või murest kirjutades on ka teistel lugejatel kasu või on see tõesti ainult kahe inimese omavaheline asi. Kas väärarvamused või mingid muud suhtlemisprobleemid.

On olnud jah, siin oli üks patsient, kes ei olnud rahul hambaarstiga ja hästi hoolega kuulates mõlemad pooled ära, selgus et tegemist oli lihtsalt ainult nende kahe inimese vahelise konfliktiga. Ja kord oli kosmeetiku, juuksuri ja kliendi omavahelised probleemid. Aga teinekord tuleb selle nimel veel rohkem vaeva näha. See on selline asi, et ühtgi tähelepanu ei ole kirjutatud, probleemi oled sa tegelikult ära lahendanud, aga lugejale pole midagi pakkuda.

Selle puhul tuleb alati selline mõte, et äkki peaks võtma tööle psühholoogi. Me oleme ajakirjanikud ja me peame inimeste asjadest kirjutama, mitte nende üle või muid probleeme lahendama, aga tihti tuleb see asi ka ette. Aga õnneks on suurem osa probleemidest või teemadest kasutatavad, isegi kui nad on suured mured, siis kasvõi tuleb seda võtta nii, et sellest tuleb kirjutada nii, et see oleks õpetlik kõigile teistele, keda võib see sama probleem tabada või sel juhul, et kuidas hoiduda. Et mida see endaga kaasa toob ja parem sellesse mitte sattuda. Ka niisugused probleemid ja konfliktid on õpetlikul moel hästi loetavad.

Mis te arvate sellest mõttest, kui kasutada loo allikatena rohkem tavainimesi. Mitte niivõrd kasutada ekstreemarmumusi ühe konkreetse asja puhul?

Uudiste allikatena ja kommentaatoritena tuleb kindlasti tavalist inimest kasutada. Ma toon lihtsa näite, mille poolest erineb näiteks üle-eestiline ajaleht kohalikust ajalehest. Just selle poolest erinebki, et kohalik ajaleht kajastab rohkem lihtsa inimese muresid. Tema esikülje uudistesse satub täiesti lihtsaid inimesi, seal ei ole nii tihti valitsuse ja riigikogu liikmeid, seal ei ole erakondade omavahelisi tülisid. Seal palju rohkem on tavainimese probleeme.

On võimalik kajastada uudist sellest, kas riigikogu võttis vastu otsuse või valitsus otsustas mingisuguse tee kuskilt läbi raiuda. Võib seda panna ju kuskile kolme-nelja lausega ja samas on võimalik minna sinna kohale, kus see tee tuleb ja kus see tee läheb läbi ühe taluõue, et ühele poole jääb laut ja teisele elumaja ja siis küsida ühe lihtsa inimese käest, et kuidas see valitsuse otsus teie elu mõjutab, siis mina eelistaksin seda teist varianti. Ja ma arvan, et enamik maakonna lehti teeb nii, sest tal on oma inimestega parem side ja tunneb neid ja hoolib neist sedavõrd rohkem.

Pigem on ajakirjandus opositsioonis võimuga, ka suur ajakirjandus, aga kohalik ajakirjandus seda enam. Ta on alati lihtsa inimese poole peal, alati kaitseb nõrgemat, väetimat, vaesemat. Ja alati reeglina alustab lugu temast.

Kas maakonnalehes on rohkem tuntav vastutus lugeja ees, kuna lugeja teab nii hästi teid, peaaegu et nägupidi ja see tagasiside tuleb ka sedavõrd kiiremini. Kas see toimetuse poolt ka suurendab seda vastutustunnet ilmselt või?

Jah, see on see lause, et sinu kangelane ootab sind tänaval. Tuled toimetuse uksest välja, ja see inimene, kellest sa kirjutasid tänases lehes, võib sulle tänaval vastu tulla ja sa pead julgema talle otsa vaadata, sa pead olema teinud oma töö nii, et sa julged talle vastu minna.

Isegi kui tegemist on negatiivse looga, pead sa suutma seda nii teha, et kõik on väärikas. Sa ei tohi valetada, sa ei tohi eksida. Noh, selle võrra on vastutus kindlasti suurem. Kui suur üle-eestiline leht võib Posti tänavast vabalt teha Poti tänavat, siis maakonna leht ei tohi seda teha.

Rääkides negatiivsusest, mis te sellest ideest arvate, et vähendada konfliktile ülesehitatud lugusid ja kirjutada rohkem ühisjooni otsivaid lugusid?

Ma arvan, et pehmematel lugudel on ajakirjanduses oma koht, aga ma pole kohe kindlasti seda meelt, et jaanalinnu kombel pead liiva alla peita. Kui konfliktid on maailmas ja kohalikus elus olemas, siis tuleb neid kajastada. Pigem tuleb neid kajastada ausalt, otsekohele ja mitmekülgselt ja nendest konfliktidest püüda ausalt väljuda ja neid lahendada kui nendest mööda minna. Ma ei ole seda meelt, et kunstlikult hakata tegema pehmemat ajakirjandust.

Ma tean, et maailmas on see idee läbi löönud ennekõike metrootüüpi lehtedes, kus tuleb hästi lühidalt ja pehmelt ja mõnusalt uudiseid edasi anda. Kus ei ole kohta probleemsete lugude jaoks, sest sa pead sõitma vaid kaks vahet metroos ja sa pead selle aja jooksul võimalikult palju uudiseid saama lugeda. Aga ka nende metroonäidete puhul ei ole siiski ka sealtki tõsisem ajakirjandus kadunud.

Ma ei usu, sest kui üks osa ajakirjandusest otsustab minna pehmemeks, siis kindlasti leiab keegi teine selle niši ja hakkab probleeme kajastama. Ma arvan, et eesti inimesel on siiski veel säilinud julgust probleemidele otsa vaadata. Ta tahab nendest aru saada. Ma ei usu, et ta on nõus ainult pehmeid uudiseid lugema. Me kõik tahame head elu, aga need probleemid tulevad ise meie juurde.

Kui vaadata asja rohkem ajakirjaniku ja toimetuse poolt, siis kuidas te sellele ideele vaatate, et ajakirjandus võiks olla ühiskonna eest võitleja mingis asjas.

Õige asja eest peab alati väljas olema. Alati tuleb kaitsta lapsi ja vanu inimesi. Ja alati tuleb aidata hädasolijat. Vähemalt püüda aidata. Alati tuleb üles kutsuda heategevusele. Ükski heategu ei jää karistusele, aga sellegipoolest ei tohiks ühtki heategu tegemata jätta. Ma arvan, et kohalikul ajalehel on siin suur roll. Midagi ette võtta, välja mõelda. Kuigi see ei ole kõige tähtsam, aga võib midagi seal kõrval olla küll. Mingisugune ettevõtmine võib alati olla. Ükskõik, kas see on heategevusprojekt, mingisuguse ürituse läbiviimine või mingite ürituste toetamine, kellegi aitamine.

Oletame, et linna või külla tahetakse ehitada mingit vabrikut, et kas siis on õigustatud, et ajakirjandus ütleb, et meie arvame siiski, et see ei ole hea mõte, sest et seal on niikuinii palk väike ja võib-olla on see mingi konditehas, mis

matab linna haisuga. Et kas ajakirjandus võiks võtta mingi asja, mida tema arvab, et nii olla ei tohiks ja nii lehe kaudu selle eest võidelda?

Võib küll, Sakala on seda teinud Jämejala pargiga ja vangla haigla ehitusega. Päris julgelt. Arvan, et oma arvamust tuleb ajalehe veergudel välja öelda. Selleks on juhtkirja koht ja lugeja võib olla sellega nõus või mitte olla nõus. Ja võib avaldada oma arvamust, aga see et ajaleht on ühes osas oma kindlat meelt, ei tähenda seda, et vastavalt oma meelsusele jätab siis vastaspoole artiklid avaldamata. Arvamusküljel peavad ilmuma kõikide inimeste seisukohad.

Ja ajaleht on ikkagi oma seisukohal. Ja uudiseid tuleb mitmekülgselt kajastada. Meil on olnud küllalt palju niisuguseid näiteid, kus meil on olnud oma kindel seisukoht, aga kui meil seda seisukohta ei ole, siis me ka ütleme, et meil seda ei ole. Praegu peab ütleva, et kõik on nii läinud, nagu Sakala on öelnud. Mis puudutab vangla haiglat. Liigirikas Jämejala park, mis on küll räämas seisus, on puutumatu, seda ei ole maha võetud. Vaimselt ja psüühiliselt haiged inimesed ei ole traumeeritud vangla haigla naabrusega.

Ja algas küll vasturünnak, et Sakala on 400 uue töökoha vastu, mis Viljandimaale tuleks vangla haiglaga, aga meie käisime välja mõtte, et see vangla haigla võiks kindlasti Viljandis olla, aga mitte haigete ja loodusesõprade arvelt. Üle tee on igav tee ja tühi väli, palun ehitage sinna. Ja see vägikaigas käib siamaale, see pole päriselt lõppenud, aga vähemalt sinna haigla parki pole seda ehitust alustatud.

Kas osalusajakirjandus paistab olevat otstarbekate ideedega? Mis seisukoht või mulje sellest on jäänud?

See osalusajakirjandus ei saa olla omaette ajakirjandus teiste väljaannete kõrval. Mina kujutan ette, et Eesti oludes sobib osalusajakirjandus küll, aga noh teatud mõõndustega. Sest see ei tohiks olla ajakirjandus omaette. Et me hakkame ainult sellist asja tegema... Ühest küljest muutub ta igavaks ja ta kaotab oma aktuaalsuse, kui see on üles ehitatud üksnes väljaspoole teenivale. Või ajakirjandusele, mis ongi üles ehitatud ümbruskonna vastukajale.

Esiteks ei saa seda nõuda, sest see eeldab lugejaskonna kasvatust ja see võtab aega enne kui lugeja võtab ajakirjanduse omaks, enne kui ta leiab selle üles. Kui selle on üles leidnud 50 lugejat, ei tähenda see ikkagi osalusajakirjandust, sest ülejäänud 10 000 ei osale sellest ajakirjanduses. Mis ajakirjandus see siis on, kui ta on ainult 50 inimese osalusajakirjandus. Ma natuke kahtlen selles terminis. Ta ei saa olla termin omaette.

Ma arvan, et ta võib olla osa tavalisest lehe tegemisest. Uudiste kajastamise, nende anlüüsimise ja kommenteerimise kõrval võiks ikka aeg-ajalt ajakirjandusel olla ka oma kodaniku ühiskonda kasvatav roll, aga see võiks olla ajakirjanduse tegemise kõrval, mitte kõige esmane vaid sellega kaasnev nähtus. Nii arvan mina isiklikult.

Mida Sakala näeb oma rollina?

Ma arvan, et me võiksime kõike seda jätkata, mis me oleme seni teinud. Kasvatame noort lugejat, aitame kooliõpilastel koolilehte teha. Meil on meediklubi noorte ajakirjanike näol, kes kasvatavad ja õpetavad ajakirjanikuhakatisi, kes tahavad ajakirjandust õppima hakata.

Meil on mõned heategusvusprojektid, millele me oma heakskiidu anname ja kaasa aitame. Miks mitte mingisugusel tähtsal puhul lugejaid kokku kutsuda. Aidata kaasa, selles mõttes, et ajakirjandus on ka organisaator. Aga seda praegu konkreetselt välja mõtlema hakata ma ei näe põhjust, see peab tulema sündmusega kaasa.

Mulle tundub, et teil on väga aktiivne lugejaga suhtlemine. Teatud määral tundute teie kõige rohkem seda asja tegevat.

Siin võib minna näiteks päris lugejaga flirtimise teele ning välja mõelda igasuguseid asju, näiteks projekte, et järgmisel nädalal me avaldame suurelt ühe foto. Need fotod on välja pandud Kaubamaja akna peale, 10 tk. Palun hääletage, missugune foto on teie meelest kõige ilusam. Ja siis nad kõik hääletavad, et missuguse foto me valime oma esikaanele. Me võime sinnamaale laskuda, aga samas eeldan ma seda, et me võiks selle foto ise valida, omade kriteeriumide järgi.

Alati võib ju küsida lugejalt, et mis temale meeldib, k.a. see, et pidada pikki vaidlusi, et milline võiks olla Sakala uus kujundus. Või missuguseid probleeme sinna panna, siis tihti lugeja võtab vastu selle, mis sa talle pakud, aga esimesel küsimusele ta tegelikult ei oskagi vastata, et mida ta lehelt ootab ja mida ta tegelikult lugeda tahaks. Ta oskab öelda, millega ta rahul ei ole. Aga sellist konstruktiivset kriitikat oskavad väga vähesed. See on ikkagi üksikute analüüsivõimelisemate inimeste asi. Ja nõu saab alati lehetegijalt küsida, keda ta usaldab ning kellest ta lugu peab ja kes on oma ala spetsialistid.

Kas tegelikult võib öelda, et sisuliselt laias plaanis pole lugejad sisuliseks osalemiseks valmis, isegi kui te selle vormi tekitaks, siis see poleks mitte nii tulemuslik?

Nad ei ole valmis jah. Me oleme isegi teinud paar korda küsitlusi ja nii kummaline kui see ka pole, ei ole me saanud adekvaatseid vastuseid. Eriti nendele küsimustele, et mis teie meelest on Sakalas kõige vähem kajastatud ja mida te tahaksite lehest lugeda. Need vastused on nullilähedased. Reeglina annab lugeja lehele hinnangu sellega, et kui palju ta seda tellib. Ja senikaua kui tellijaid on, siis järelikult on ta selle lehega rahul.

Kas siis võib öelda, et Eesti lugeja on veel piisavalt passiivne. Et ta võtab seda, mis talle antakse, kui ta ei ole rahul, siis ütleb.

Kuivõrd te ise sekkute näiteks teie lehe tegemistesse? Kas te võtate kohe telefonitoru kui midagi ei meeldi. Kas te parandate vea ära. Millisel juhul te helistate? Noh? Kui tihti seda ette on tulnud? Mina näiteks konkreetselt ei ole ühtegi lehte helistanud. Kuigi mul on hetki kui ma ei ole millegagi rahul, kus ka minu puhul on faktidega eksitud. Inimesi on erinevaid.

Kas on veel mõningaid kommentaare osalusajakirjanduse kohta?

Ma tean ainult oma kogemustest, et selline osalusajakirjandus on väga levinud demokraatlikus Taani riigis, eriti raadios. Ma ei ole seal lehe ja televisiooniga väga kursis. Omal ajal olin ma seal praktiliselt Arhusi raadios. Käisin ka Kopenhaagenis. Ja Taanis on teatavasti raadiomaks.

Maksumaksjad maksavad oma aastase avalik-õiguslik ringhäälingumaksu ja tänu sellele, et nad maksavad, siis on neil õigus sisse astuda oma koduraadiosse ja neil on õigus teha oma saade selles raadios. Ja see on kõige äärmuslikum osalusajakirjandise

näide, mida mina olen kogenud. Olin seal Aarhuse raadios, mina nägin seda kui inimene tuli tänavalt ja tahtis 20 minutilise saate teha, see saade ei kannata mingit kriitikat. Tal oli vaja midagi öelda ja ta tahtis seda proovida ja tal oli õigus, sest ta oli maksnud selle eest. Ja lasti ja peab laskma. Et me võime lõpuks ka sinnamaani minna, aga siis võib juba küsida, et kas mina kes ma olen hoopis teistsuguste huvidega, hariduse ja ellusuhtumisega soovin seda saadet kuulata, mida keegi teine teeb ja arvab heaks teha selles raadios.

Aga kuidas ajakirjanikud sellesse suhtusid? Kas nemad olid rahul või kirtsutasid nina?

Nad konstateerisid seda kui paratamatust ja nad oolid sellega harjunud, sest nad teadsid, et see nii on. Nad pidid selle tagama ja võimaldama.

Aga kas seal tuli välja ka protsente, et kui palju..?

Ilmselt ei olnud see sel hetkel nii põnev ja oluline, et ma oleks seda küsitlenud, aga ma tean, et selline asi on. Ja samamoodi peavad nad ka vastu võtma ja arvestama kõikide soovidega, mida lugeja neile kas telefoni teel või kirja teel avaldab, nad peavad kõigi nende asjadega arvestama.

Ma ei tea, kas Eesti puhul see kehtib, kui kehtestatakse näiteks 100 euroline raadio või telemaks. Praegu peame me küll ka televisiooni ja avalik-õiguslikku raadiot oma maksudega üleval, sest Riigikogu lihtsalt eraldab oma riigieelarvest teatud osa raadio ja televisiooni ülalpidamiseks. See on riigiraadio. Et me kõik osaleme selles, aga kuidagi kaude läbi spetsialistide.

Et seal on ka oma ringhäälingunõukogu, kes jälgib tegevust ja et see peab võimalikult paljude inimeste huve katma, et ta peaks kajastama neid probleeme, mida eraõiguslikud telekanalid ei tee. Nemad rõhuvad rohkem suurele vaatajaskonnale, et teenida reklaami, siis avalik-õiguslik kanal peab arvestama erinevate, vähemusrahvustega, ka vähemate huvidega inimestele. Siis see on ikkagi mitte niiväga meid otseselt puudutav.

Aga kui see hakkaks nüüd konkreetselt lisanduma nendele maksudele, kehtestatakse veel raadiovõi telemaks juurde, 100 eurot aastas, siis ma ei tea, kes siis vastavalt oma maitsele, iseloomule ennast näitama hakkab. Mis siis lahti läheb? Kas me hakkame siis nõudma oma saateid teles ja raadios, või me laseme sellel niisama minna, või on üks osa, kes teeb seda, üks osa, kes seda ei tee. Seda on väga raske ennustada. Me ehk ei ole nii demokraatlikud kui Taani riik. Meil ei ole ka homoabiellud lubatud.

HELVE LAASIK, Vooremaa peatoimetaja

Kuidas mõjub lehele lugejate tagasiside ning kui palju on lehel seda vaja?

Väga huvitab tagasiside. Esimene tagasiside vorm on lugejakirjad, mis tulevad toimetusse, teine on internetikommentaarid. Neid me loeme kogu aeg. Kirju tuleb ka, aga võiks rohkem tulla.

Kas viimaste aastatega on toimunud ka mingeid muutusi lugejate vastukajas – on nad ise aktiivsemad, kirjutavad rohkem või vähem?

Kirjutatakse ikka rohkem, pigem rohkem kui vähem. On sellised probleemid, mida me oleme ise täiesti teadlikult tõstatanud, mille peale inimesed paratamatult peavad reageerima. Et me teame, et laste arv väheneb ja osa koole tuleb kinni panna. Ja kuna KOV tellis ettevõtluse arenduskeskusest arenduskava, siis oli selle alusdokument, mille me avalikustasime ja seal olid need koolid, mis arengukava järgi peaksid kinni minema. Ja seal oli veel nii, et maakonna peale jääks vaid kaks gümnaasiumi. Ja see oli esimene kogemus, olen seal lehes olnud nüüd ligi aasta, aga see oli selline asi, mis tõi plahvatusliku reaktsiooni. Ma ei räägi isegi sellest, mis tuli kohapeale valdadesse, kui rahvas tuli ja võttis vallavanemal nõobist kinni, et mis jama see on, mida te teete, niivõrd vahetult. Ja alguses oldi niivõrd pahased, et me selle nimekirja avaldasime, aga pärast tuldi tänama, et väga hea, inimesed hakkasid mõtlema, kuhu oma laps kooli panna. Et kui mul on valida Jõgeva ümbruses põhikoolid, siis kas panen oma lapse kodu lähedale põhikooli ja et ta läheb hiljem gümnaasiumisse või panen ta sinna kohe. See oli näide, kus inimesed olid ikka hästi aktiivsed. See on see läheduse printsiip, et mida lähemalt inimest puudutab, seda rohkem reageeritakse. Siis tuli küll hästi palju kirju, arvamusi ja ka internetis oli hästi palju kommentaare. Ikka peab asi inimest puudutama, siis räägitakse ka kaasa.

Kui palju lugejad lehele uusi teemasid toovad?

Meile hästi palju helistatakse. Probleem, mis pidi olema üle-eestiline. Helistas inimene toimetusse ja ütles, et juba näotu pilt, tulge vaadake, spordihoone taga on kunagi olnud aiamaad, nüüd on need peremehetud maad, osad koledad ja lagunevad.

Ja paistab tee peale ära ning on kole.

Hakkasime siis uurima, et kes peaks selle lammutama. Ja sellest tuli suur pahandus ja aktiivne mõttevahetus, et kas seda peaks tegema kohalik omavalitsus või riigivõim. KOV väidab, et see pole nende asi, peab tegema maavanem. Otsest lahendust pole, kes seda lõhkuma hakkab. Aga me ärgitasime niipalju, et kohalik omavalitsus ja maavanem nüüd saavad kokku ja peavad ühe nõupidamise ja otsustavad, kes peab sinna buldooseriga minema.

Hästi palju helistatakse selliste asjadega ning veel siis, kui asi riivab heakorda. Kevadel helistatakse, et vaadake, milline park välja näed. Ja just enamasti helistatakse selliste asjadega, heakorra teemadel.

Kas lugejad vaatavad, et kui leht kirjutab, siis hakkab asi liikuma või paneb ise asjad paika, kuidas olema peab?

Nad näevad, et kui leht kirjutab, siis hakatakse asjadega liigutama. Ja tõepoolest nii se on. Kui enne käiakse lihtsalt asjadest mööda nagu nendest putkadest käidi mööda, need on ju aastaid seal olnud. Nüüd hakatakse vaatama, et on näotu.

Üks inimene tuli sellise probleemiga, et tema ruumi all on saun ja lõõr on valesti ehitatud ning suitsu tuleb tema tuppa kui köetakse. Siis me avaldasime tema kirja ja helistasime ka kohalikku kommunaalteenistusse, et me ikkagi palume vastust. Ja siis see kommunaalteenistus lahendas asja ära. Nii et inimene hiljem helistas, tänas ja ütles, et asi on korras. Sellised lihtsad asjad.

Mida toimetus vastukajaga teeb – kui paljudest neist sünnib lugu või palju neid arvestatakse? On see lehe tegemise mõttes hea materjal või pigem ballast?

Me saame enamike asjade pealt loo kirjutada. Väga vähe on selliseid, mida saame kohe ära lahendada. Et ajakirjanik võtab toru ja ütleb, et näe, teil on seal see asi niimoodi ja et siis järgmine hommik on kõik ok. Selliseid asju on suhteliselt vähe, enamikest asjadest tuleb kirjutada.

Siis lugejate tagasiside on lehe materjali mõttes igati kasulik?

Jah, selles mõttes on kasulik, et lugejad annavad meile teemasid. Meie jumal on ju lugeja, meid huvitab see, mis lugejat huvitab. Kui teda huvitavad haridusteed või puhtus ja heakord või maanteeaugud, siis seda me kirjutame. Nii et lugejad aitavad meid tohutult.

Millisena näeb lugejaskond lehte - reaalse muutu toojana?

Näevad, et me aitame tuua reaalseid muutusi või vähemalt selgust. On asju, mida meie ka ei saa kahjuks ära teha. Aga me vähemalt aitame selgust tuua. Et näiteks see tänav parandatakse ära aastaks 2004. Või aastaks 2005 tuleb sinna kanalisatsioon. Sellist tööd. Saame inimesele anda niivõrd kuivõrd selge vastuse, et see asi tehakse korda.

Mida arvate ideest luua lehe juurde tavalugejatest grupp, kes pakuks teemasid ja hindaks, kuidas nendest kirjutada?

See oleks väga hea, kui see oleks olemas. Me oleme otsinud tegusat mehhanismi, et eri asutustest või organisatsioonidest sinna minna ja küsida, mida nad arvavad meie lehest, mida loevad ja mida tahaksid lugeda. Viimane on meie jaoks kõige olulisem. Need niiöelda regulaarsed lehe retsensioonid meile ajakirjanduslikult midagi ei anna, me tahame just neid teemasid, mida inimesed tahaksid lugeda. Me pole seda nagu käima saanud, oleme üritanud leida võimalusi, et läheme ja küsime, mida tahetakse.

Oleme üritanud kohtuda töökohas, oleme proovinud minna kohale ja ka seda, et meie juurde tullakse. Aga need asjad vajavad hästi suurt organiseerimist ja kuna inimesi on vähe, siis on suhteliselt raske seda teha. Et kokku leppida mõlemal pool, et kui meile tullakse, siis oleks siin piisavalt ajakirjanikke kohal ja et kui meie läheme kuskile, et seal oleks inimesi. Siis oleme tahtnud ka kov ja riigiasutustega tagasisidet saada, teinud näiteks maavalitsusega regulaarseid kohtumisi. Näiteks Jõgeva ja Põltsamaa linnavalitsusega, et nemad räägivad oma probleemidest ja mida lehest tahavad näha ja mis lehes tundub hea, mis halb ja mida tahaksid lugeda. Ja meie räägime, kuidas meie nende asutustega saame suheldud, kas saame informatsiooni ja kuidas omavahelised asjad käivad.

See toimib küll tegelikult, aga hästi palju aega kulub selle korraldamiseks, kasvõi kokku leppimiseks. Hästi palju organiseerimist on seal vahepeal. Kui suudaks

selle asja ära teha, siis oleks ok. Mina usun küll, asi läheb käiku, suvel vaevalt, aga sügisel küll tahaks regulaarseks asja teha.

Siis me oleme teinud kooliõpilastega. Meil on laupäeviti noortekülg ja oleme teinud graafiku, et panna eri gümnaasiumide noori, et nende oma asjadega on täita üks külg. Tuli kokku küll, kuigi üle kivide ja kändude. Igaüks teadis oma päeva, millal ta peab külje ära täitma ja siis tegi vastavalt sündmustele ja täideti. Aga see püsis suuresti entusiastide peal, igast koolist oli oma kontaktisik.

Kas peate otstarbekaks lugudes ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimeste kasutamist?

Aga seda me teemegi. Ega neid eksperte meil nii palju ei olegi, üsna vähe. Kohalikud pangafiliaali juhatajad majandusest neid tendentse näevad ja veel riigiametnikud, kes asja jagavad. Meie püüame selle poole, et teada saada, mida tavaline inimene tahab ja mida ta ootab. Meil on plaanis lähiajal tellida suur esinduslik uuring, tahame lehe sisu veel paremaks teha ja tahame teada, mida peaks tegema. Kas need rubriigid, mida me oleme teinud, kas need toimivad, kas inimesed loevad neid, kas see pakub neile huvi, mida nad lugeda tahaksid. Me oleme oma näo ikka pööranud just selle tavalise inimese poole. Me ei ole siin kuskil kõrgel üleval, et mida nad tahavad, me ei saa aru, et oma arust teeme head lehte.

Kas lugejaskond püüab väljendada, millist lehte ta tahab? Milliseid nõudmisi lugejaskond lehele esitab või on pigem passiivne?

Me oleme ikka küsinud kui oleme kusagil käinud. Sügisel käisime näiteks Palamuse laadal ja tegime ankeedi nende hulgas, kes meie boksi tulid lehte tellima või niisama rääkima. See pole esinduslik, aga sellest aktiivsest rühmast me ikka midagi saime. Esimene asi, mida tahetakse, on kohalik uudis. See tuli ka väga selgelt sellest ankeedist välja. Küsisime ka milliseid persoone või teemasid, mis neid huvitaksid. Sealt tuli mõningaid asju, aga mitte nii palju kui me oleksime oodanud. Kohalik uudis esimeseks, seda me aimasime, aga saime siis kinnitust.

Kuivõrd on lugejaskond võimeline lehele teemasid andma ja nende vajalikkust hindama? Te nagu saite teemasid ja ei saanud ka.

Me peame olema lugejast sammu võrra ees ja peame suutma ka lugejat suunata. Me ei saa ka päris nii teha, et kui anda päris lugeja kätte, mis tema tahaks näha, siis ta tahaks SL õhtulehe kohalikku varianti. Fakt on see, et seda me kunagi tegema ei hakka, kohalikku kõmulehte me ei tee ja pürime ikka sinna kvaliteetväljaande poole ja vastavalt sellele valime ka teemasid. Peame jääma ikkagi selleks, milleks oleme kutsutud ja seatud ja olema sammukese lugejatest ees.

Aga see, et me neid teemasid, mida käsitleme, peame tegema inimlikumalt, selgemalt, lihtsamalt ja lugejasõbralikumalt, see on kõik normaalne. Me ei saa ikka päris lugejate lõa otsa minna, see piir tuleb kusagilt ette. Kui päris lugejate lõa otsa läheksime, siis oleksime jah, SL õhtulehe kohalik filiaal. Ma usun, et lugejatele see meeldiks ja omanikele ka, sest tiraaž läheks kohe üles. Aga päris seda me ei tee. Nii päris me lõivu maksuma ei hakka, et võtaks need kollased teemad, püüaks ikka kvaliteetlehte teha.

Kas ajakirjandus peaks pigem otsima teemade käsitlemisel positiivseid ühisjooni, loo pehmemaid nurki ja vältima konfliktsust või sobib lugejatele negatiivne, konfliktile üles ehitatud lood?

Ei, ei peleta eemale. Vastupidi, oleme tähele pannud, et konfliktid teemad ja lood toovad lugejaid juurde tegelikult. Inimene ise ei taha olla konfliktis sees, selle osapool, kuid kui keegi teine kusagil ragistab, siis see meeldib talle küll. Selles mõttes on vastuolu olemas. Oleme tähele pannud, et kui oleme hästi teravalt mõnda lugu käsitlenud, siis kasvab ka selle lehe üksikmüük.

Täpselt samamoodi see koolide teema, me täiesti halastamatult viskasime selle teema välja, et aastaks 2010 suletakse maakonnas kümme kooli. See oli täitsa nagu löök näkku ja me ise oleme seda nimetanud šoki tegemiseks. Et aeg-ajalt tuleb šokki teha. Muidu läheb asi käest ära.

Aga ega nad konfliktis olla ei taha. Need koolidirektorid, kelle koolid kinni lähevad, tundsid ennast ilmselt väga sandisti. Et sealtpoolt hakkas suur seletamine. Ja vallavanemad tagusid rusikatega vastu rinda, et ma ei pane seda kooli kinni. Aga fakt on ikka see, et kui lapsi pole, siis lõpuks paned. Või paneb siis keegi teine vallavanem.

Ja siis järgnes arutluste laine. Mina olen ikka teadlikult nii püüdnud teha, et kui ikkagi hästi teravalt see konflikt välja joonistub, siis olen täiesti halastamatult teravalt selle konflikti välja toonud. Mõnikord tõepoolest teatud asju isegi lihtsustanud, et pooltoonid on olemas, aga oleme need täiesti teadlikult kõrvale visanud ja joonistanud välja konflikti.

Osalusajakirjandus püüav vältida isiku- ja sündmusekeskust ning keskenduda rohkem teemale. Kuidas võiks see Eestis töötada?

Ta vist ei tuleks ikka välja, Eestis on ikka lihtsam läbi isiku ja mingeid asju on lihtsam selgeks teha läbi isiku. Kui on mingi keeruline probleem, siis kui mingi tuntud isik suudab seda seletada, eriti kui ta on arvamusi liider, siis inimesed rohkem usuvad teda.

Me ei ole läinud selle peale, et teha asi steriilseks ja tõstatada ainult probleemi. Sest probleemi taga on ju ka isikud. Ja me oleme otsinud ka neid isikuid, kellel on autoriteeti, kui on vaja olnud selgitada asju. Mina ei usu, et puhas, selge probleem ... ma ei tea. Kui seda väga hästi kirjutada, siis võibolla.

Kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks eelkõige peegeldama toimuvat?

Võib loomulikult võidelda mingi asja eest, see pole üldse välistatud. Ei pea olema vaid peegeldaja, vaid peab ka aktiivselt hakkama lahendama. Nagu see putkade probleem – me peame selle ära lahendama selles mõttes, et meie saame sellele teemale punkti panna siis, kui need putkad on sealt maha tõmmatud ja plats ära koristatud ja näeb välja nii korras kui on võimalik teha. Me ei karda selles mõttes selle asjaga lõpuni minna, vähemalt proovime. Ja see on meie jaoks hea proovikivi, vaatamem kas suudame selle ära lahendada. Ei pea olema vaid peegel, vaid võib ja mõne koha peal peabki aktiivselt sekkuma.

See inerts on maakonnas tohutu suur ja kõik tunnevad maakonnas kõiki ja selle vastu saabki vaid nii, et leht tõstatab ühe asja ja käib sellega lõpuni. Et kui asi vahepeal maha vaibub, siis tuleb ta uuesti üles kloppida, et teema oleks teatud intervalliga arendustega lehes.

Siis ongi nii, et ei aita ikka midagi, kui torud on parandamata, siis tuleb see ära teha, sest leht muidu peksab. See ilmselt annab efekti alles aastate pärast, vähemalt me loodame.

Kui erinevana näete oma rolli võrreldes üleriigilise lehega?

Kindlasti on erinev roll. Kuna meie oleme lähedal, siis me ei räägi vaid halbadest asjadest, vaid ka headest asjadest. Vaatasime ühe teise maakonnalehega, et mis meie piirkonnast ületab uudisekännise, siis on see sageli negatiivne, hukkumised või rasked avariid, ikka negatiivne. Aga inimene vajab ka positiivset, meil on tegelikult ka häid uudiseid, eks meie püüame seda siis rohkem kajastada. Satub ka häid asju, näiteks Palamuse laat jms, mis pälvivad üleriigilise tähelepanu, aga ülejäänud ikka negatiivsed. Või siis loodusnähtused, kui tammid külmusid kinni või jääpank tuli ühe mehe õuele.

Selle mulje pealt, mis oa-st on jäänud, siis kas need on otstarbekad põhimõtted? Nt lugejate rolli suurendaminelehes nii teemade allikatena, teemakesksus sündmuse- ja isikukesksuse asemel, püüd positiivse, ühisjooni leidva nurga alt kirjutada.

Kõiki nende põhimõtteid meile üle võtta ei saa, meie areng on lihtsalt teistsugune. Aga on neid, mida oleme üle toonud. Ja see, kuidas lugejaga tihedamalt suhelda ja võtta seda, mida nad tegelikult meile anda tahaks, oleks minu meelest väga vajalik. Me ju ikka uurime oma lugejat, et mida, kui kaua ta loeb.

Aga me peame asju kohaldama. On ju öeldud, nagu oleks Eesti ajakirjandus läinud skandaalihõngulisemaks ja pealiskaudseks nagu Ameerika ajakirjandus, et on sealt halva võtnud üle. Nii see ka päris pole. Ka Frankfurter Allgemeine on muutunud. Ja meie muutume ka.

Me ikka kindlasti loome oma maakonna piires, kuigi me aeg-ajalt läheme üle maakonna piiride.

Kas saan aru, et olete üpris rahul selle sidemega lugejaga, mida olete oma maakonnas saavutanud?

Ei, päris rahul ma ei ole. Tahaks veel põhjalikumaks ja tihedamaks. Mul on hea meel selle üle, et vabariiklik ajakirjandus on läinud selle peale üle, et töötavad telefoniga. Ükskõik, mis lugu tehakse, siis ei käida kohal või käiakse vähe. See meeldib mulle maakonnas eriti palju, et meie inimesed muudkui sõidavad. Meil on kolm autot ja need on pidevalt sõidus. Muidugi bensiinikulu võiks väiksem olla. Aga ma tahan, et ajakirjanikud käiksid ringi. Ja kui lugeja tuleb toimetusse, siis on ka ikka keegi, kellel on aega teda ära kuulata. Aga loomulikult võiks rohkem suhelda. Aga peab vaatama, mis vorm paremini sobib.

Ma arvan, et grupis eestlane ei tunnegi end hästi. Osa ei ütle võibolla ühtegi sõna, kuigi tal on palju häid mõtteid, ei taha grupis suud lahti teha. Aga kui temaga näost näkku räägid, siis ta räägib. Kui me Palamusel ankeeti tegime, siis inimesed tulid kohe küsima, et mida te selle küsimusega mõtlesite ja siis hakkasid rohkem rääkima. Siis kui rääkima hakkasid, siis vaevusid ka kirjutada. Ja kes vaevub kirjutama, see annab häid ideid, kaasa arvatud koolilapsed. Minu jaoks oli üllatus, et koolinoored tahtsid lehest lugeda töö ja karjääriga seotud lugusid. See tuli mitme koolilapse ankeedist välja. Järelikult saadakse tänapäeval varem küpseks ja hakatakse oma tuleviku peale mõtlema varem.

KAIE NAGELMAN Põhjaranniku peatoimetaja

Kindlasti huvitab meid tagasiside lugejatelt. Mõneti on üpris kasulik jälgida selleks ka kommentaare ajalehe koduleheküljel. Siinjuures tuleb muidugi eristada nn. "elukutseliste" kommentaatorite sõnumeid asjalikest.

Ajalehe poole pöördutakse sageli, et see lahendaks sageli ka lahendamatu probleeme. Ilmselt on säilinud osal inimestel veel arvamus endistest aegadest, et ajaleht on ikka see õige häbipost ja lahendaja. Kindlasti suhtume aga igasse pöördumisse tõsiselt, sest sageli saame sealt ainestiku algatada ühes või teises küsimuses avalik arutelu või anda vastus, mis huvitab juba laiemat üldsust.

Oleme juba aastaid lugejatelt tagasiside saamiseks ja oma lehearendamiseks korraldanud iga aasta lõpus lugejatele väikese ankeetküsitluse. Kuna lisame küsimustiku tellijate vahel korraldatavale õnneloosile, saame küllalt arvuka ja arvestatava vastuste hulga, et teha järeldusi. Küsime teemade kohta, mis huvitaksid, mis on huvitavad olnud ja mida peaks edaspidi arvestama, kuidas hinnatakse erinevate rubriikide ja teemade käsitlust hindamiskaala alusel jms.

See olekski nagu tavalugejate kasutamine ekspertidena mõningas mõttes, kuna mõnele küsimusele oleme saanud vastupidi oma arvamusel küllaltki teistsuguse vastuse.

Eraldi mingi tavalugejate grupi moodustamist teemade hindamiseks ei pea me vajalikuks. Regulaarne on kirjade rubriik.

Arvan, et ajakirjandus peab teemade käsitlemisel lähtuma esmajärjekorras tegelikkusest ja olema objektiivne. Positiivset ja negatiivset tuleb ette igal päeval, kord üht, kord teist rohkem. Samal ajal meie praktikast lähtudes (teeme oma ajalehte nii eesti kui ka vene keeles) tuleb kirjutada nii, et erinevad elanike grupid lugu mõistaksid ja sageli ühte või teist teemat pikemalt lahti seletada, et vältida mõttetut konfliktsust.

Valimiste eel oleme sageli korraldanud erakondadele debatte toimetuse poolt etteantud teemadel püüdes kaasa haarata kõik erakonnad. Tulemused avaldame. Kindlasti ei määra teemade valikut ainult erakonnad.

Ajakirjanik on kindlasti ka kodanik ja kodanikuna võib iga ajakirjanik avaldada oma isikliku arvamusel arvamusel. Toimetuse tervikuna, peegeldades toimuvat, annab aga kindlasti ka oma seisukoha, mis üldiselt kattub kodanike püüdlustega ja huvidega. Kohaliku lehe puhul ei saa see kuidagi teisiti olla, sest ajakirjanikud tunnevad elu ja olustikku, kus nad elavad, millest ja kellele nad kirjutavad.

Küsimusele, millest meie lugejad kõige enam lugeda tahavad, on ikka vastus, et kõige rohkem kohalikust elust, siinsetest probleemidest ja nende mõeldavatest lahendustest. Nii et siin see vastus ongi - kui tahad, et lehte loetakse, lehte tellitakse, siis tuleb oma lugejate soovidega pidevalt arvestada, neid analüüsida ja lehte tegemisel arvestada.

KAUNO KÕIMA, Põlva Koit peatoimetaja

Kuidas mõjub lehele lugejate tagasiside ning kui palju on lehel seda vaja?

Tagasiside (nii positiivne kui ka negatiivne) lugejatelt on oluline, isegi ühe lugeja oma, seega - lehel on seda tarvis. On tänuväärne materjal lehe muut(u)misel.

Kas viimaste aastatega on toimunud ka mingeid muutusi lugejate vastukajas - on nad ise aktiivsemad, kirjutavad rohkem või vähem?

Vastukajad on aruka(ma)d, lehte ja lehe tööd tundva(ma)d. Kirjutada armastatakse ehk vähemgi, pigem helistatakse või tullakse suisa kohale. Seega kirjutavad vähem. E-posti vahendusel aeg-ajalt lühidalt ikka kirjutatakse. Meie lehe toimetusse kõige sagedamini helistatakse. Ilmselt on emotsioon siis kõige vahetum, olgugi - esmane kirg rääkimise käigus muutub analüüsiks.

Kui palju pöörduvad lugejad lehe poole, et see asju lahendaks?

Oi, neid on palju. Mitte ainult probleemide lahendamise eesmärgil, vaid lihtsalt ärarääkimiseks, vahel lausa palvega, et ärge te jumala pärast sellest nüüd kirjutage. Vahel tundub, et inimene tahab lihtsalt suhelda, oma rääkimata elu ära seletada, sest on inimesi, kellel polegi kellegagi rääkida - ja meie oleme need, kes oleme lihtsalt nn tänulikud kuulajad.

Mida toimetust vastukajaga teeb - kui paljudest neist sünnib lugu või palju neid arvestatakse? On see lehe tegemise mõttes hea materjal või pigem ballast?

Vastukajad on erinevaid. On neid, millest sünnib lugu ja vahel veel teine ja kolmaski. On neid, kes kirjutatud ainult meile lugemiseks, sõnaga - mitte avaldada. On neid, kes loodavad, et leht läheb alt ja astub ämbrisse. On neid, kes ähvardavad ja samas on artiklist aru saanud valesi - tavaliselt saavad need lahendatud ja vastukaja esitanu on tänulik, et kuidas ta küll nii luges (osad loevad nii, nagu üks asi nende peas kinni on). Ballastistki võib sündida ideid, mis teise valguses annavad ajendi hea loo sünniks.

Millisena näeb lugejaskond lehte, kas ühiskonna tegurina, kes muutusi toob?

Üldiselt jah, sest on juhtumeid, kus uurimise käigus on osapooled jõudnud tulemuseni, mis laiemale üldsusele ehk hoiatuslugugi pole ja sel juhul kirjutis jääb ära. On ka neid, mis hoiatuslugudena siiski trükivalgust näevad. Ja oleme aru saanud, et lehe juures me ei küsi neilt raha, aga jurist küsib. Ehk raha puudumine panebki enam lehe poole pöörduma.

Kui edukas on maakonnaleht reaalse muutuste toojana ühiskonnas, näiteks kohaliku omavalitsuse otsuste mõjutamises? Kas on juhtumeid, et lehe tekitatud avalik arutelu on põhjustanud mingeid kohaliku omavalitsuse otsuseid või reaalselt muutust?

Edu on, kuid alati mitte. KOV-idega on meie lehel suhteliselt hea side ja koostöö, mis võiks alati olla parem, ning pole probleem, et ka negatiivsest kirjutada ja kommentaari saada ning allikast pilti teha.

Mida arvate ideest luua lehe juurde tavalugejatest grupp, kes pakuks teemasid ja hindaks, kuidas nendest kirjutada?

Igati tervitatav, ja just tavalugejatest. Ehk üks võimalus sellest, kuidas kirjutada nii, et kõik mõistaksid üllitatut üheselt. Kunagi oli ju kirjasaatjate klubi lehe juures ja klubi oli nn tark mees taskus toimetusel.

Kuivõrd on lugejaskond võimeline lehele teemasid andma ja nende vajalikkust hindama? Mis suunas võiks suurema lugejate kaasamine lehte muuta?

On võimeline, kuid tavaliselt mõeldakse, et see on nii tavaline ja jäetakse andmata. Lugeja muudaks lehte lugejale lähedasemaks. Lehel on siin suur töö, et iga lugeja sellest aru saaks ja kui ei saa, siis on leht süüdi, et ta ei suuda oma lugejaid suunata, õpetada.

Kas peate otstarbekaks lugudes ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimeste kasutamist?

Vaat see oleneb ikka konkreetsest loost ja eesmärgi püstitusest. Parim variant oleks nende põimimine - nii ekspert kui reanimine asjast arvamas. Ekspert võib pahatihti kaugeks jääda, lugejale mõistmatuks. Oleme ise mänginud niisugust rolli, et mitte midagi aru ei saa ja siis ekspert laskub tasemele, mis teeb asja selgeks nii, et sellest ka lugejale kasu tõuseb. Milleks ikka maakonnalehes kirjutada lugu, mis ehk Äripäeva lugejalegi korda ei lähe ja aru ei saa. Lehes peab olema kõik vägagi selge, selgem kui kooliõpikus, sest kodus pole toimetajat, kes seletaks, koolis õpetaja on.

Kas lugejaskond püüab väljendada, millist lehte ta tahab? Milliseid nõudmisi lugejaskond lehele esitab või on pigem passiivne?

Tegelikult just nimelt püüab. Meie lehe põhjal võib öelda, et nn isikulood on ikkagi kõige loetavamad, ka probleemlood ja reportaažid. Viimasel kohal on poliitika ja eelviimasel sport, kuid viimase puhul on siiski kahetine hinnang.

Lugejat ajab lausa vihale, kui ta täpselt ühte ja sama loeb Koidust, Sakalast, Postimehest jne, ta nimetab selliseid kirjutisi haltuuraks ning ütleb, et ärge raisake lehe pinda nendele, pigem pange selle asemel lehte üks kehv kohaliku lapse kirjand näiteks. Lugeja on selle eest nõus maksma, aga mitte kõrgetele ja kaugetele, kes tegelikku elu ei tea ja on ka halvad teoreetikud, mõned kohe on sellised.

Milliseid probleeme võib lugejaskonna suurem kaasamine lehele tuua?

Probleeme võib tulla nendele lehtedele, kel endalgi pole lehe kontseptsioon ja prioriteedid paigas. Ja loomulikult on toimetusepoolselt head juhti tarvis.

Kas ajakirjandus peaks pigem otsima teemade käsitlemisel positiivseid ühisjooni, loo pehmemaid nurki ja vältima konfliktsust või sobib lugejatele negatiivne, konfliktile üles ehitatud lood?

Meie lehel pigem positiivne. Lugeja ütleb tavaliselt, et küll on hea, et teil ikka head ka lehes on. Halba on palju ja eriti haiglast halba. Viimane ei ole kuskilt otsast demokraatiale omane.

Kuidas Eestis on, kas valimisvõitluse teemad määravad erakonnad või suudab leht või rahvas oma teemasid sisse suruda?

Erakonnad ei määra meie lehe juures midagi, sest kui pärast valimisi analüüsi teha, siis kõik on saanud võrdselt ja see on juba arvamus- ja reklaamitoimetaja

väga hea koostöö ning läbirääkimised kirjutajate ja reklaamiandjatega. 'Suruda' on minu arvates väga ebaõnnestunud mõiste.

Kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks eelkõige peegeldama toimuvat?

Alustada peegeldamisest (siin näen võimalikku distantseerumist, mis aeg-ajalt on vägagi vajalik mõne loo kirjutamisel) ja seejärel kodanik. Kodanikul on oht kiiresti kalduda despoot olema. Samas aga peab olema ajakirjanikul kodanikujulgust.

32. Selle mulje pealt, mis oa-st on jäänud, siis kas need on mõttekad ideed? Nt lugejate rolli suurendamine lehes nii teemade allikatena, teemakesksus sündmuse- ja isikukesksuse asemel, püüd positiivse, ühisjooni leidva nurga alt kirjutada.

Allikate mitmekesisus (lugeja usub lugu enam, kui allikaid on rohkem, ühe allikaga lood on vähem usaldusväärsed, olgugi et kõik on õige ja samas korrektne) on möödapääsmatu ja viib enam sinna, mida nimetame uurivaks ajakirjanduseks. Vaat siin oleneb ikka teemast ka - näiteks matustega seonduv peaks minema positiivse kaudu, on selline õrn teema ja hingaminev, räigus siia ei sobi. Tegelikult kõik taandub eetikale ja väljakujunenud tavadele, käitumisnormidele. Seda tuleb tunda. Kui ei tunta, siis teeme haiget, ja see pole küll ajakirjanduse ülesanne.

33. Kas need ideed on ka Teie lehes rakendatavad ja üldse otstarbekad?

On rakendatavad ja ka otstarbekad. 100 protsenti - seda kindlasti mitte.

Nn neljanda võimu puhul tekibki küsimus, miks leht (ajakirjanik) on haiglaste huvidega, kas või see riigikogulaste konide lugu, need ära lugedes ja sigareti marke kirja pannes ning samas toosama ajakirjanik kirub juba järgmises lehenumbri, kuidas riigikogulane X kulutas raha ebaotstarbekalt. Leian, et leheruumi raisati konidele mõttetult, järelikult ka see on ebaotstarbekas raha kulutamine.

Või siis see autode jmt lugu. Kas Eesti riigi esindajad peaks tõesti sõitma ringi ajast ja arust sõiduautodega, mille remondi peale ehk rohkemgi kulub kui liisingule. Tihti puudub ajakirjanikul endal majanduslik mõtlemine.

Ja kolmas moment. Küsiksin, miks näiteks Inglismaal peetakse üleval kuningannat ja tervet süsteemi selles ning samas meiegi oleme varmad seda positiivselt, isegi pisaratest nõretavate artiklitega üle külvama. Tahan öelda, et on traditsioone, mis tuleb kinni maksta ja see polegi paha, on vaid, julgen öelda, rumal ajakirjanik.

Siinkohal ettepanek - teatav tsensuur on hädavajalik, kuna järjest jääb head ajakirjandust vähemaks ja seega teeme oma tööd pahasti. Hiljem kirjutame, kui paha põlvkond on peale kasvanud. Meie ajakirjanikud on siis küll väga ise selles süüdi, mitte kodu, sõbrad jne. Huvitav kas nad kirjutavad siis endast kui ebaõnnestunud ajakirjanikust. Nii et enesekindlus on hea, kuid eneseanalüüs veel parem, tulevikku silmas pidades väga kasulik ja demokraatiaga kooskõlas.

Kui tohiks, siis küsiks veel Teie arvamust lugejagruppide kohta - kas peaksite reaalseks teha enda lehe juurde näiteks kord kuus või üle nädala

koos käiv inimeste grupp, kes lehele niiöelda nõu ja teemasid annaks ning kriitikat teeks. Või kaasneks sellise grupi loomisega raskusi kas toimetuse või rahva poolt? Või äkki olete kunagi sellist asja juba teinud?

Pean reaalseks, kuid küsimus hoopis selles, kas ikka tulijaid jätkuks, sest lahtiste uste päevalegi napib neid. Kuid usun, et hea tahtmise juures saab kõike, ja vaeva tuleb teinekord rohkemgi näha, kui ette oskame arvata.

Ja veel - ütlesite, et teatav tsensuur on hädavajalik, kuna järjest jääb head ajakirjandust vähemaks. Kas võib Teie mõtet üldistada selliselt, et ajakirjandus tegeleb tühiste pisiasjadega (nagu need konid). Kas mingil moel võib öelda, et üleriigiline leht, kelle lugeja näib olevat kaugemal saab seda endale rohkem lubada kui maakonnaleht, kelle lugeja nõuab otsesemalt, et tehtaks asjalikku lehte. Kui erinevad on üldse maakonnalehe ja üleriigilise lehe rollid?

Oleks siis tühi-tähi, vaid haiglased huvid - ja see on minu arvates lubamatu. Näiteks nn hapukurgi hooajal võib juhtuda, et kirjutatakse tühje lugusid, kuid see on hoopis teine teema kui olla haiglane, et mitte öelda, et haige ajakirjanik, toimetaja, väljaandja jne. Tekib küsimus, mis on ajakirjanduse ülesanne, milleks see on seatud. Ja loomulikult saab üleriigiline ja mitte ainult, vaid ka mahukam väljaanne lubada endale vahel vähem asjalikkust. Oma roll on siiski mõlemal, seda tingib kas või ilmumissagedus. Kuid eeldatav on, et parima kohaliku uudise, loo peaks saama oma maakonna lehest, aga mitte ka alati.

Ja kõige viimane küsimus - ütlesite, et 100 % osalusajakirjanduse ideid kindlasti rakendada ei saa. Ehk, kui on veel meeles, võiksite kirjutada, millised OA ideed näivad Eestis rakendamiseks võimatud ja miks?

Teema- ja probleemikesksus on läbi inimese ehk parim variant kirjutamisel arvesse võtta.

Kuid siia üks markantne näide hariduse vallast, nimelt kirjand. Õpilane saab oma töö kätte, kuhu õpetaja on kirjutanud ülipika analüüsi grupeeritult vigade kohta. Õpilasel tekib kohe küsimus, miks siis ikkagi veel rahuldava sai, kui analüüsi järgi tunduks, et kahtegi hindeks on peaaegu et palju. Ka ajakirjanikega kipub nii olema, et probleemlugude puhul kehtib põhimõtteliselt sama mudel ja sellest on siikirjutajal tohutult kahju.

MARGUS METS, Pärnu Postimees peatoimetaja

Kuidas mõjub lehele lugejate tagasiside ning kui palju on lehel seda vaja?

Lehele on tagasiside väga oluline ja mina arvan, et toimetuse on lugejate arvamuse suhtes isegi liiga tundlik.

Aga ma ei usu, et ükski toimetuse saaks öelda, et lugeja istub talle pähe. On muidugi üksikuid inimesi, näiteks pensionieas, kes võibolla leiavad, et neil on see õigus. Aga ei ole olemas keskmist lugejat. Paljud sihtgrupid, mis meid huvitavad, näiteks nooremad 25-45 aastaed tööl käijad oma arvamust ei avalda kui just ei ole lehes mingit artiklit, mis konkreetselt just neid puudutab.

Kas viimaste aastatega on toimunud ka mingeid muutusi lugejate vastukajas – on nad ise aktiivsemad, kirjutavad rohkem või vähem?

Kirjutatakse toimetusse järjest vähem. Nooremad ei helista, nemad avaldavad arvamust netilehel – see on selgelt nooremate sihtrühmade käes.

Vaakum oli 5-6 aastat tagasi, kui kirjutamine oli ära unustatud ja netti polnud veel avastatud.

Aga eakad tulevad pigem ise koos kirjaga kohale kui et seda posti panevad.

Selles mõttes on nett oluline, aga sellest ei saa ka liialt suurt järelust teha, sest 90 % kommentaaridest pole intellektuaalsed. Aga kui kirjutatakse mingist valusast probleemist, näiteks rannaplaneeringu küsimus, siis on tõsisemaid kommentaare rohkem, lausa sadades. Kui teema on põletav, siis tulevad ka arvamused.

Kui palju pöörduvad lugejad lehe poole, et see asju lahendaks?

Õnneks järjest vähem. Oleme püüdnud ka ise seletada, et näiteks maaomanduse vaidluste lahendamise tegeleb siiski kohus. Ajaleht ei saa öelda, kelle pool on õigus või vale. Aga saame ka kohtuotsust hinnata, et ka seaduslikult tehtud kohtuotsus võib inimeste õiglustunnet riivata.

Aga inimesed pöörduvad järjest rohkem ka globaalsemate asjadega, näiteks keskkonnareostus, müra, oli probleeme siin kalatöötlemistehasega, mis haisutas.

Võibolla ajakirjandus on inimesi harjutanud, et vaenust naabrimehe vastu lehte muret kurtma ei tuleks, vaid siis, kui asi on tänava või linnaosa ulatusega.

Mida toimetuse vastukajaga teeb – kui paljudest neist sünnib lugu või palju neid arvestatakse? On see lehe tegemise mõttes hea materjal või pigem ballast?

Sõltub väga palju vastukajast. On neid, keda pole avaldanud ning seepeale on meie kohta kaevatud kultuuriministri presidendini välja. Aga mis teha, kui inimene on imelik.

Inimesed üldiselt tulevad oma probleemidega. Seda, et keegi tuleks oma valmis tehtud kirjatükiga, on vähe. Et näiteks arst, insener väga ei kirjuta, aga kui, siis oma asjast.

Kui lihtnimene valutab rohkem südant mitte ainult teda ennast puudutavate asjade pärast, siis poliitikute ja ärimeestega on asi vastupidi, nende pakkumistest on selgelt näha kas mingi ärihuvi või poliitikutel valimiste paiku huvi end näidata.

Kui inimene tuleb toimetusse ja räägib oma probleemist, siis tagasisidest mingi 10 % jõuab tagasi uueks ajakirjanduslikuks looks.

Aga me oleme kimpus inimestega, kellel on kerge vaimupuue ja kes võib tulla ja rääkida usumat loo. Ning kui hakkad uskuma, võtad südamesse ning hiljem kontrollid, siis selgub, et tegelikult pole asjad päris nii. Nii et teatud annus umbusku kulub ajakirjanikule ära.

Millisena näeb lugejaskond lehte, kas ühiskonna tegurina, kes muutusi toob?

Lugeja näeb lehte ikka eeskätt info allikana. See aeg on möödas, kui laulva revolutsiooni ajal nähti lehte ühiskonna mootorina. Ajakirjandus on nüüd läinud loomulikumaks, täidab valvekoera, mitte mootori rolli.

Ja ajakirjanikud ei saa olla mingid tugevad arvajad. Oleme küll kodanik, aga mitte spetsialist. Ei saa ju öelda näiteks et ajakirjanik peaks teadma, kuidas riigi maksusüsteemi üles ehitada. Ta võib seda osata õiglaselt ja kriitiliselt hinnata, aga ei saa ise sellega tegeleda.

Üldiselt kodanik kipub midagi ütleva kui lehes on midagi halvasti. Harva ütleb, et mingi asi peaks olema nii. Kui küsida, siis ka kodanik ütleb, et ma ei teagi, kuidas peaks olema, aga tean, et nii olla ei tohiks.

Kui edukas on maakonnaleht reaalsete muutuste toojana ühiskonnas, näiteks kohaliku omaavalitsuse otsuste mõjutamises? Kas on juhtumeid, et lehe tekitatud avalik arutelu on põhjustanud mingeid kohaliku omavalitsuse otsuseid või reaalselt muutust?

Peab küll olema mõjutaja, see on reaalne keskkond, kus ta mõjub. Teatud määral peab see tuginema ka poliitilisele keskkonnale, sest eri otsused toetuvad sageli mingile poliitilisele grupile.

Pärnu Postimees on üsna palju suutnud otsuseid mõjutada. Näiteks Pärnu rannapiirkonna hoomestamine – detailplaneering pandi seisma. Kuigi peab ütleva, et ka poliitikute seas oli tekkinud eriarvamusi.

Olen sageli mõelnud, kas ajakirjandusel on õigus mingi asja kohta niiöelda otsust teha. Näiteks tahetakse Pärnusse ehitada pilvelõhkujat, osad on täiesti vastu ja teised poolt, on kaks täiesti erinevat seisukohta. Ja kas siis meie oleme need, kes peaksid ütleva, kas pilvelõhkujat ehitada või mitte.

Ma olen sageli seda meelt, et ajakirjandus on platvorm, kus vaieldakse. Et pole nii, et mingi teema kerkib esile ja järgmisel päeval läheb ajakirjanik juba ütleva, et see on nii. Ta ei lase nii debatil üldse sündidagi. Tean, et mõned on selles osas täiesti eriarvamusel, aga kui lähed nagu kärbsapiitsaga, siis nagu tapad varakult debati, mis alles võiks ajaga areneda.

Mida arvate ideest luua lehe juurde tavalugejatest grupp, kes pakuks teemasid ja hindaks, kuidas nendest kirjutada?

Ma ei usu sellesse, pean seda naiivseks. Sest tavalugejat ei ole olemas.

Maakonnalehe lugeja on määratletud territooriumiga ja meie lugejad peaksid olema lugema õppijatest kuni raukadeni. Kas te kujutate ette, mis sellest arutlusest tuleks, kui kutsuksime kokku 5, 15, 25se, 50se jne eri vanustes inimesed, nad on ju kõik absoluutselt eri seisukohtadel.

Mina arvan, et see niioelda lugejate grupp peab olema lehe toimetuse sees. Me oleme Pärnu Postimehes suhteliselt eri vanustes, näiteks Äripäevas on enamus 20seid ja see on puudus. Mul on siin 30seid ja napilt 70seid. Ja lehe toimetuse liikmed suhtlevad ju oma põlvkonnakaaslastega ja toovad nii selle ideid toimetusse.

Arvan, jah, et see grupp väga ei aitaks, ei tooks kasulikke teemasid. Olen ise vestelnud ja küsinud, mida lehes näha tahetakse ja inimesed on vastanud, et ei nemad tea – tal ei tule ühtegi ideed.

Aga see grupp oleks ilmselt nagu ventiili tunne, et inimesed räägivad end tühjaks ja lehele on sellest kasu väike. Oleme ka teinud väiksema ringi kokkusaamisi, noortega ning ka kultuuriinimestega ja püüdnud vestlust arendada. Aga ei ole praktiliselt ühtegi ideed, mida oleks saanud rakendada.

Kuivõrd on lugejaskond võimeline lehele teemasid andma ja nende vajalikkust hindama? Mis suunas võiks suurema lugejate kaasamine lehte muuta?

Just eile jõudsin otsusele, et tuleb teha korralik lugejauuring. Mitte vaid uurida, kes lugejad on, vaid mins on nende huvid, huvipüramiidid.

Toimetuse ise on ka teinud näiteks telefoniküsitlusi, aga see ei anna objektiivset pilti. Te ütlesite ka, et pole õigeid või valesid vastuseid, on aramus. Aga oleme küsitlenud telefonitsi kuni 50 inimest, aga nemad kuulevad, et helistatakse lehest ja inimene hakkab ikka siis õigeid vastuseid otsima.

Kas peate otstarbekaks lugudes ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimeste kasutamist?

Kasutame väga palju, olemuslugude puhul ainult tavainimesi. Näiteks kui ajakirjanik läheb maale lugusid tegema, siis räägib vaid nende inimestega seal. Aga pole ka nii, et kui tuleb pensioniseadus, et siis järgmine päev kohe küsime inimeste käest selle kohta, vaid laseme ikka asjal sisse sulanduda, inimesteni jõuda.

Euroopa Liidu temade puhul enne liitumist oleme kindlasti kasutanud rohkem tavainimeste arvamust. Ja selgelt meeldis see inimestele rohkem. Kui oled Eestis põllumees, siis ikka ei usu, kui tuleb üks lipsuga euroliidu bürokraat ja hakkab rääkima, et euroliidus kasvavad porgandid pikemad. Aga kui räägib näiteks Iiri või Hollandi põllumees, et porgandid ei kasvanud pikemaks midagi, kuid kapsad tulid kolmekordsed, siis seda ta usub küll. Et lihtinimese sõna on oluline küll.

Kas lugejaskond püüab väljendada, millist lehte ta tahab? Milliseid nõudmisi lugejaskond lehele esitab või on pigem passiivne?

Lugejaskond on pigem passiivne. On ka selgelt eristuvaid inimesi, kes ütlevad, et lehte ei loe, sest leht on selline ja teistsugune. Või mõni demonstratiivselt ütleb, et üldse lehte ei loe, kuna kirjutate seal seda ja teist. Aga kus ta siis teab, mis kirjas oli, kui ta lehte ei loe.

Aga inimesed ei tea, millist lehte tahavad. Ta oskab öelda, kas meeldib. Aga et kas panna lehti rohkem või teha värvilisemaks või kas panna rohkem maateemasid või vähem poliitikat, ta ei oska vastata. Ni et pead aimama lugeja ootusi ja siis vaatama, et kas see ka tegelikkusele vastas.

Milliseid probleeme võib lugejaskonna suurem kaasamine lehele tuua?

Oht on see, kui suunad lehte selle järgi, kes kõige kõvemat häält teeb, sest see ei pruugi üldse lugejaskonda esindada. Kui näiteks ristsõna lehest ära võtta ja sellele järgneb nädala jooksul mitukümmend hästi vihast kõnet, nii et võib tunduda, et tuleb see tagasi panna või leht sureb, siis see pole nii. Võibolla need inimesed olidki ainsad, keda see ristsõna üldse huvitas.

Vahel võib mõne arvamuse arvestamise puhul tulla vastupidine reaktsioon. On näiteks öeldud, et olet liiga kollane. Kui küsida, milles see seisneb, siis öeldakse, et kirjutasite sellest probleemist, millega tema ei pruugi nõus olla või mis teda puudutas. Nii et kõik, mis ei meeldi, on kollane. Ja poliitikutele oleme kollased siis, kui vastaskandidaadile sõna andsime. Nii et kõigile meelepärane pole võimalik olla.

Kas ajakirjandus peaks pigem otsima teemade käsitlemisel positiivseid ühisjooni, loo pehmemaid nurki ja vältima konfliktsust või sobib lugejatele negatiivne, konfliktile üles ehitatud lood?

Selles osas on viimase kahe aasta jooksul lehtedes suured diskussioonid olnud. Aga numbrid räägivad vastupidist, kui kirjutad terava konfliktse loo, siis on lugejanumbrid suuremad.

Kui kirjutasime siin positiivse, hästi kirjutatud loo paljulapselisest perest, kes ei nurise, tulevad hästi toime, siis see lugu jättis kõiki külmaks. Ei mingit reaktsiooni.

Sel aastal kirjutasime ühest mehest, elu heidik, kes tütreaga elab tänaval, siis sellele loole tuli suur vastukaja, helistati ja tuli 10-20 abipakkumist ja nüüd ongi see mees juba jalule aidatud ning on kodu saanud.

Nii et ei sõltu, kas kirjutad pehmemalt või mitte. Kuidas üldse on võimalik ilma konfliktita kirjutada? Paljulapselise loos võib ju ka leida konflikti, et üldiselt nad toime ei tule, aga miks nemad tulevad. Kuigi loos seda nii ei püstitatud.

Võibolla õnnetustest või kaklustest on palju. Aga siin on ka nii, et inimesed helistavad, et seal oli õnnetus ja ma ei saa lehest mingit infot. Ja siis ütleme, et jah oli küll, aga me ei tahtnud seda lehte panna, kuna oli liiga negatiivne, siis ta on ikka lehe peale pahane. Kui ajakirjandus hakkab asju vältima, siis pole ka ikka õige asi. Aga võib ju teha mingi valiku. Teleris samamoodi, on politseikroonika ja loodussaade. Kas oleks siis õige jätta politseikroonika tegemata, kuna osale see ei meeldi? Siis saab ju ise valida, et kas vaatad või mitte.

Kuidas Eestis on, kas valimisvõitluse teemad määravad erakonnad või suudab leht või rahvas oma teemasid sisse suruda?

Tegelikult erakonnad ei määra teemasid. Me anname võimaluse ühe artikli kirjutada, mis teemal, siis ise soovitakse. Aga muud, vestlused ja intervjuud anname ise teemasid ette, püüdes aimata, mis rahvale oluline on.

Kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks eelkõige peegeldama toimuvat?

Kui Pärnu rannala hoonestamise teema üleval oli, siis üks PP ajakirjanik astus kodanikualgatusse selle vastu, kirjutas infolehti postkastidesse panemiseks ja pani sinna oma telefoninumbri. Ta hakkas agiteerima ja me olime sunnitud ta sellest teemast kõrvaldama. Sest ta ei olnud enam ajakirjanik, vaid agitaator. Ja ta käitus valesti, sest ei lasknud oma lugudes vaidlusel sündida, vaid võimendas ühte poolt. Ajakirjanik peab end selgelt eristama. Ei välista, et ta saab teemal hiljem arvamuselehel kirjutada. Aga uudisteajakirjanik peab uudisloos vaid peegeldama.

16. Selle mulje pealt, mis oa-st on jäänud, siis kas need on otstarbekad põhimõtted? Nt lugejate rolli suurendaminelehes nii teemade allikatena, teemakesksus sündmuse- ja isikukesksuse asemel, püüd positiivse, ühisjooni leidva nurga alt kirjutada.

Tekitab vastuolulisi mõtteid, näen nii plusse kui miinuseid. Ise ei usu eriti positiivsuse efekti, et gruppidest suuri ideid tuleks. Ma olen ka kuulnud sellest teemast räägitavat, aga ma ei tea ühtki toimetust, kus oleks selline grupp. Kui oleks, siis tahaks näha, kuidas see toimib. Aga toimetus peab olema siiski läbilõige ühiskonnast.

REIN SIKK, Virumaa Teataja peatoimetaja

Kui palju on leht huvitatud lugejate tagasisidest?

Ühel poolt me muidugi tahame seda, iga kõne ja kiri on hinatud. Aga teine asi on puhtemotsionaalselt. Kui sind näiteks hommikul vahemikus 9st 10ni viis korda läbi sõimatakse, siis tegelikult läheb ikka närv natukene püsti. Aga ma saan aru, et see on minu kui peatoimetaja roll sõimata saada ja ma ei pahanda selle peale. Seepärast ma pärast tänan iga pragajat ja palun tal tulevikus ka helistada, sest oluline on ikka see kontakt leida. See on tema õigus ja see on minu roll ta ära kuulata. Samas nende asjade tuleb ka märksa ilusamaid reaktsioone kui puuduva koma pärast reageerimine. Näiteks kirjutasin sellest, et Rakvere turult on võimatu leida kevadlille, tahtsin nartsisse või midagi kellelegi viia. Tegin sellest väikese repliigi. Ja järgmine päev üks naine helistab ja ütleb, et tema aed upub nartsissidesse, tulge ja viige oma lastele lilli. Loomulikult läksin ja viisin neid terve sületäie. Samuti nagu tegin Vikerraadios hommikuid, see on see rahvaga suhtlemise koht, see on vajalik. Ja sa ei tea, mis sealt tuleb, tuld ja tõrva või hoopis lillekesi.

Oleme alati inimesi innustanud kirjutama. Aga kuna aeg ei ole see, et inimesed niivõrd viitsiksid kirju toimetusse kirjutada, siis tegime endale rubriigi nimega rahva hääl. Ja kui inimesel on midagi öelda, siis tema on arvaja ja kirjutamises oleme meie vast kõvemad käed kui tema. Ja siis ta räägib oma loo ära, see pannakse kohe kirja ja loetakse talle ette ka. Ja see läheb rubriiki rahva hääl. Nii et iga tagasiside on teretunud, rääkimata netikommentaaridest, millest olulisemad võtame välja ja avaldame ka.

Netikommentaare parimad on 80-90 kommentaare ja see on maakonnalehe jaoks suhteliselt hästi. Millel on üle kümne kommentaari, selle tõstame rubriiki debatt. Lugejakirjade tootjad ja helistajad on üldjuhul vanemad inimesed ja nende arv sõltub elurütmist. Praegu neid ei tule, sest nad lähevad aiamaad kõpitsema. Aga kui on pimedad koledad sügisõhtud ja meel must, siis helistatakse lehte.

Ja mis on kõikidel lehtedel olemas, on vihje. Ja siis me kirjutame tema nähtava meiliaadressi peale tagasi ja palume veel vihjata, et ta täpsustaks. Nii et meil kontakte ikka on ja kõige tähtsam ongi see kontakt luua. Et inimesed teaksid, et me ei kasuta nende soovi või arvamust kurjalt.

Aga kui kasutatavad on need teemad, mis lugejate kaudu tulevad?

Nii ja naa. Paljud mured jäävad ikkagi kommunaaltasandile, mingi prügikast välja viimata või jäädakse isiklikule tasandile. Aga sealt tuleb ka uusi teemasid, millele meie ei ole võibolla tähelepanu pööranud või pole suutnud pöörata, siis seda nähakse. See ei ole välistatud. Kui võtta see aspekt, et miks inimene võtab lehe toimetusega kontakti, siis see ei ole sageli info pakkumine, vaid ta tahab oma mingist murest lahti saada. Ja me täidame seda ärakuulaja rolli.

Mida arvavad lugejate grupi loomisest, kes lehe juures kord kuus või kaks koos käiks ja teemasid pakuks?

Mida me oleme teinud, me võtsime lihtsalt kokku oma parimad välisautorid, sisuliselt ikka lugejad ehk soveediajal kirjasaatjad. Ja korraldasime neile korraliku kõrtsiõhtu ja sealt tuli küll ideid. Kas nüüd iga mingi aja tagant kutsuda, ma ei julge seda öelda. Ühelt poolt võiks see minna koormavaks ja teiselt poolt, kas neil on kogu aeg midagi

pakkuda. Et need, kes ühelt poolt oleks ideede välja pakkujad ja mingil määral rahva häälena nende teostajad, nendega on meil hea kontakt niikuinii olemas. Et nad ütlevad meile ideid niikuinii. Ja eestlase jaoks ei ole võibolla niiväga see grupiteraapia, et grupiga koos käia. Kui sa leiad kord kuus oma parimate jaoks aega, kohvijoomise või korraliku kõrtsiõhtu jaoks, siis see võib olla isegi tulemuslikum kui grupiteraapia. Kui tihti koos käime, see on kõhutunde asi. Kui tunnen, et mõne autori või inimesega, kes oskaks meie kohta midagi öelda jea eriti veel sitasti öelda, sest hästi oskame me ise ka öelda, kui tunneme, et kontakt läheb lõdvemaks, siis süda ütleb, et peaks. See pole graafiku, vaid sisetunde küsimus.

Millisena lugejad lehte näevad, kas teie toote muutusi, mis jõuavad näiteks kov otsustesse.

Seda peaks lugejate käest küsima. Aga ma arvan, et kui me suudame tekitada debati juba mingil teemal. See on ideaalajakirjandus, et võtame teema üles ja maailm muutub paremaks. Kui me suudame ühes lugejas iga päeva jooksul tekitada ühe mõtte, mis paneb teda kasvõi üheks minutiks kaasa mõtlema, ükskõik, kas poolt või vastu, siis me oleme oma eesmärgi juba hästi palju täitnud. Siis ta võtan homse lehe ka ette.

Midagi suuremat - ma arvan, et midagi lehe teenet on selles, et Rakvere linn julges öise alkoholi ära keelata. Me ei pressi niivõrd peale, kui andsime kõikidele gruppidele sõna ja otsisime gruppe, kes sõna tahaksid. Ja tõenäoliselt volikogu liikmetele avaldas see mingit mõju. Ja tõenäoliselt poleks olnud eelmine aasta seda legendaarset Kalevipoja ettelugemist, kui leht poleks tagant lükanud. Paljud asjad nii toimivad ja esimest korda ma valisin välja lehe lugejate toel Lääne-Virumaa aasta teo. Et neid häáli tuli ikka palju-palju. Nii et aeg-ajalt saab teha, aga mitte loota, et kohe muutub.

Kõige naljakam on see, et tegelikult võibolla hästi ei toimi mitte need asjad, millele me kulutame hästi palju energiat, näiteks koolivägivald või mingi sigadus, seepärast, et üldjuhul on siis ka vastased nii professionaalsed ja seadustundjad, et inimlik õiglustunne seal ei lähe peale, aga kõige paremini toimivad lehe arvamuskülje sabas kaks pilti - pluss ja miinus. Et kui mingi asi on miinuses, siis tihtipeale homme ta enam poleks miinuses. Aga need on puhtkommunaalasjad – mingi auk ära parandatud või ohustav puu ära saetud. Lihtsad asjad, aga võivad paljusid inimesi häirida.

Eesmärk ei ole veel mitte kõiki asju lappida. Aga neid asju vaadatakse ja need toimivad. Tikotoosisuurune pilt ilma kommentaarita ja see toimib.

Telefonid meil ikka päev läbi helisevad ja inimesed tahavad ühest või teisest asjast teatada.

Kas ajakirjanik võib olla eelkõige aktiivne kodanik, kes võitleb millegi eest või peaks pigem olema peegeldaja?

Räägin ühe loo, see juhtus peale Astrid Lindgreni matuseid. Tema perekond tahtis matuste pealt kokku hoida või lihtsalt polnud piisavalt raha lihtsalt. Ja siis nad ei võtnud sarka vedama hobust, kes on harjunud läbi Stockholmi linna minema turistide fotoaparaatide sähvatuste saatel, vaid sarka oli võetud vedama tavaline surnuaiahobune, kes veab matuseplatsil sarka nii 20 saatja juuresolekul. Siis juhtus selline asi, et hobune läks hulluks. Teekonna, mida pidi läbima tunniga, läbis ta 20 minutiga. Me fotograafiga jooksime ta sabas.

Ja Stockholmi kuningapalee kõrvalt läheb mägi üles ja sealt pani hobune galopiga üles. Ja ma nägin, kuidas Astridi kirst hüppas nii ja naapidi. Ja siis saabus öö, lugu Päevalehte oli tehtud ja nägin und. Uni oli selline, et kirst hüppas nii ja naapidi ja Astrid kukkus välja. Ja siis mul oli kohutav dilemma, kas peaksin käituma kui inimene ja aitama Astridi kirstu panna või käituma kui professionaalne ajakirjanik, kes sündmustesse ei sekku, sest pole midagi eluohtlikku. Siis ma ärkasin selle mõtte peale üles.

Üldiselt reporter ei sekku, aga arvamuse kirjutaja sekkub ja peabki sekkuma. Need kaks asja tuleb eraldi hoida. Reporteritel on selline sõnaõigus nagu nad soovivad ja täpselt nii palju nad arvamuselehel sõna saavad.

Aga mis peaks väljendama lehe seisukohta on juhtkiri. Ja me teeme juhtkirja nii, et selle tegija saadab küsimuse üle toimetuse laiali. Ja kes tunneb vajadust reageerida, see reageerib. Ja juhtkiri peaks valgustama kõiki võimalikke alternatiive. Mõnikord on ühtesid rohkem mõnikord teisi.

Kas maakonnalehe roll on teine ka kui üleriigilisel lehel seepärast, et ta on lugejatele nii lähedal?

See ei ole see ongi, et ta on ainuke maailmas. Ainuke leht, mille kohta inimene seal maakonnas ütleb, et leht kirjutab. Ta ei ütle seda iialgi Eesti Päevalehe või Postimehe kohta rääkimata Ekspressist ja Maalehest. Kui nad ütlevad leht kirjutab, siis mõtlevad selle all maakonnalehte. See on see intiimne suhe. Et on inimesi, keda sa kõnetad ees- ja perekonnanime pidi, aga on inimesi, kelle kohta ütled ema, õde, vend, naine, mees. See ongi see suhe. See on ainuke leht maailmas, kes kirjutab selle maakonna viiesajast külast. Võibolla suur leht tuleb ja kirjutab vaid ühest. Aga ma usun, et maakonnaleht jõuab vähem kord aastas nende juurest läbi.

Lehe roll on ikkagi valgustada asju. Ja samas ma arvan, et me suudame anda asju ka nendele, kes otsustavad. Võibolla suudame neile anda mõningaid otsustavaid argumente. See ei tule nagu otse, et meie ütleme, et nii peab olema ja nii ongi. See tuleb kaudselt, et inimesed leiavad lehest mingeid väiteid.

Ja üks asi, mis ma unustasin ütlemata, mis toimib kenasti ja me oleme suutnud kasvatada kolmekordseks, on internetihääletus. Sest erinevalt suurtest lehtedest, kus on see päevaga, siis meil on nädalaga. Kui varem saime vastamiskordi nädala peale 100, siis nüüd on 300 ja see on ka mingi näitaja. Kindlasti ei ole see rahva üldarvamus, sest 40 protsenti eestlastest saab pidevalt arvutit kasutada siis kui palju on neid, kes väljaannet loevad. Aga mingi aktiivsema poole arvamus ikka on.

Need asjad kuhjuvad. Ma ei peagi oluliseks, et leht hakkaks otsustama otsustajate eest. Leht avaldab arvamusi ja võibolla midagi avaldab sellest otsustajatele survet.

Mis sa arvad sellest, et kasutada rohkem inimesi allikatena?

See on ainuvõimalik. Sest iga keskmine lehelugeja saab krambid kui talle näidatakse päevas rohkem kui kolme lipuga inimest. See ongi allikas ja eriti, mis puudutab tundeid ja emotsioone, mille baasil me ju enamus otsuseid langetame. Mängib lõhn, valgus. Need väga ratsionaalsed asjad, need tehakse majanduses, kui sealgi. Ainult need on head lood, kus rahva hääl ka kõlab. Aga tegelikult on mõnikord seda raske õpetada, aga kui see tuleb kätte, siis tuleb. See tuleb välja

nooremate inimeste puhul, kes oskavad hästi suhelda ametnikega, aga tädi Maaliga ei oska suhelda.

Osalusajakirjandus tahab muuhulgas hoiduda teema kajastamisel ekstreemarvamusi ja võtta vähem tugeva arvamusega inimesi allikatena?

Aga mida see sulle kui lugejale annab? Kui panna loosse sisse 10 inimest, kes ütlevad, et neil on suva? Kui see arvamus on midagi väärt, siis loomulikult. Aga palju on neid, kes ütlevad ma ei tea, ei oska öelda, on suva. Kui on arvamus, siis tuleb kasutada, aga kui arvamus on see, kui arvamust ei ole, siis ...

Kas lugejad püüavad väljendada, millist lehte nad tahavad?

Arvama kiputakse siis, kui asi käib endale pinda. Ja siis need seisukohad kipuvad. Täna just oli maakonnalehtede peatiimetajatega koosviibimine ja ma rääkisin muuhulgas, et kas teha vahepeal teadlikult kollast lehte. Huvitav on see, et kui oleme teinud teadlikult kollast lehte, a la et Gross ostis Hummeri, mis see muu on kui puhas kollane leht. Siis sel juhul ei heida meile keegi ette kollast ajakirjandust, vaid loetakse huviga. Aga kui teeme mingit sotsiaalselt kandvat ja kriitilist lugu, siis need, keda see puudutab otseselt, on mingi sigadusega hakkama saanud, siis need leiavad, et Virumaa Teataja on nii kollane, et enam kollasem olla ei saagi.

Iga arvamus väärrib ära kuulamist. Ega seda ei pruugi täna vaja minna, aga mingi mõtteidu seal on. Sa kunagi ei tea, kus mingi mõte, mida sa kunagi oled viitsinud ära kuulata, võib sulle kasulikuks osutada. Võibolla viie aasta pärast.

Osalusajakirjanduse hinnangul pelgavad inimesed konfliktisust ja seepärast tuleks üritada leida ühisjooni ja kirjutada pehmemaid lugesisid.

See niikuinii toimib, sest igas toimetuses on erinevaid ajakirjanikke. Neist igapähele on oma konfliktitunnetus ja oma teravus. Osad ongi softi panijad. Ja kui ta on mingi teema peale spetsialiseerunud, siis tema asjad tulevadki softid. Ainukene asi, et kui on tugev softitegija, siis kas liita teemale terav käsitleja ka, siis haaraks rohkem.

Aga see on doseerimise küsimus. Kui jääb mulje, et leht on olnud räige, tulevad kätte igasugused jamad, siis tuleb teadlikult jamad edasi lükata, isegi kui nad on olemas ja anda midagi positiivsemat. Mis inimesel, eriti keskeas ja vanemapoolisel on suhteliselt tugev kodukandi identiteet. Ta tahaks nina püsti lükata ja öelda, et mina olen Haljalast, mina Kadrinast ja Lääne-Virumaa on elamiseks väärt koht. Tuleb talle seda tunnetust ka anda. See, millest inimesed uudiste ja info pealt toituvad, on jube erinev. Kindlasti on ka selliseid inimesi, kes tahavad pahasti ütlemissid lugeda. Minu meelest on õige proportsiooni hoidmine, eriti lehel, mis tegutseb regionaalsuse printsiibil. Sa pead korraga olema nii Äripäev kui Päevaleht või Postimees, aga kindlasti ka natuke Õhtuleht. Rääkimata sellest, et Sirpi natukene teha, kõiki neid.

Valimiste koha pealt tahab oa vältida võidujooksu tekitamist, vaid pigem panna poliitikuid rahva teemadega vastamisi. Kes Eestis teemad valib?

Ega see, kes võidab, peaks põhinema küsitlustel. Aga maakonnalehel pole niivõrd palju pappi selleks, et ise küsitlusi teha. Seda me tavaliselt ei teegi, et öelda, kes võidab.

Teemade asi – kui olid nüüd riigikogu valimised, siis me tõesti andsime igale erakonnale kuus teemat, püüdsime leida maakonna jaoks kandvaid teemasid, just mille kohta on maakonnas tehtud küsitlusi.

Mis puutub debattidesse, siis oleme püüdnud neid ergutada nii palju kui võimalik. Aga üldiselt meie poliitiline kultuur on selline, et me ei lähe debattidele. Asi, mis meie jaoks ületab alati uudisekännise on debatt, kus on esindatud üle kolme erakonna. Et ei tegeldaks mitte enesekiitusega, vaid ikkagi arvamuste vahetamisega, kes jääb peale või mitte. Eks lugeja mingil määral neid debatte loeb rohkem.

On mingi seltskond, poliitikahuviline vanahärra näiteks või inimene, kes on seotud mingi parteiga ja tahab teada, kuidas läheb. Nii et mingi seltskond on. Siis on mingi seltskond, kellel on absoluutne siiber.

Valimiste teema on see, mida püüdsime riigikogu valimistel lahendada softilt, sest hardi tuli igalt poolt, kasvõi alates plakatitelt ja arvamusküljelt ka. Siis me uurisime, mida arvavad riigikokku pürgijate naised meeste tulevikust ja mida näiteks riigikokku pürgijad hoiavad oma auto plaadisahtlis, sest muusikat ka inimene kuulab, võibolla see kellelegi annab mingisuguse idee. Äkki see andis mingit lisainformatsiooni. Midagi see ikka annab, aga see ei ole mitte eesmärgiga valimiste tulemusi mõjutada, vaid anda mingit inimlikku mõõdet.

Kas lehel on ka mingi moto?

Meil on, et “lehes on asju.” See tuleb Mati Undist, kes ütles, et “öös on asju”. Ja öös paistavad asjad teistmoodi kui päeval. Ja lehes ka paistavad asjad ehk ka veidi teistmoodi kui igapäevaselt paistvad. Kui hea või halb see on, ehk selle järgi otsutavad lugejad.

Mis mulje osalusajakirjandusest jääb?

Minu jaoks on see termin hoopis teine, nagu Eesti Päevalehe rubriik “Sikk õpib ametit,” kus ma ise teen asju, alates akti modelleerimisest, kulutulekahju likvideerimisest kuni Soome saadiku mängimiseni.

Mina kasutaks terminit töö lugejatega, mis on elementaarne. Ma ei näe siin mingisugust maailmarevolutsiooni. See käib asja juurde. Võibolla mingit mõtet tasub mõelda, siis meie ajakirjanduse suhe lugejasse ongi olnud kogu aeg see osalus. Postileht räägib ja pöördub, hea sõber jne. Ja kõige jälgimatel sovediaegadel ei kadunud see ära, vaid suhe jäi püsima.

Ei saa öelda, et maakonnalehes oleks side kadunud. Meil pole vist viimase aasta jooksul ükski lugejakiri jäänud avaldamata. Kui ta on kirjaoskamatu, siis meil on kirjaoskajad toimetajad. See idee ei pruugi meile meeldida. Iga arvamus on väärtus, muidugi see ei pruugi meile meeldida. Võibolla jänkid alles nüüd avastavad, et oli kaks vana kõbi, ühe nimi oli Voltaire ja teise nimi Rousseau. Ja vana kõbi Voltaire ütles Rousseale, et ma vaidlen elu lõpuni sinu arvamuste vastu, sest nad on nii nõmedad, aga ma kaitsen elu lõpuni sinu õigust neid arvamusi arvata. Ma arvan, et kui maakonnalehed ei hakka nüüd kellegi vastu mängima, mis tähendaks nende surma, siis nad on ikka nii käitunud ka. Vähemalt Virumaa Teataja järgi tundub, et see on alati nii olnud.

Kas lugeja kaasamisega on võimalik liiale ka minna?

Eestis ma arvan, et kindlasti mitte. See on ikka pigem vähemus kui enamus, kes kipub oma arvamust avaldama. See on tõesti see, et üks teeb seda kirja vormis, teine teeb netikommentaari, kolmas helistab. Aga enamus lugejaid on pigem passiivsed. Aga kindlasti ei saa liiale minna, sest seda arvamust pole nii palju. Suurematele massiliikumistele orienteeritud ühiskonnas võibolla. Kas rahvast on liiga palju? Rahva jaoks leht ongi ju tehtud, kelle muu jaoks. Lõppude lõpuks lugeja hääletab rahakotiga, kas ostab lehte või mitte. Kas loeb netist või ei. Ongi kõik. Minu arust arvamust liiga palju küll olla ei saa.

TARMO ÕUEMAA, Lääne Elu peatoimetaja

Kui palju ja millist tagasidet on lehel vaja?

Meil on see tegelikult väga tugev, see pole kerge, vaid on isegi raske koorem. Väike kogukond, mingi 12 000 inimest linnas. Ega sellist asja ei ole, et kirjutad mingi loo ja ootad ja midagi ei juhtugi. Iga asja kohta tuleb sult naabrinaiselt vastukaja ja poest vastukaja ja tänaval, kõik on ju tuttavad, nägupidi ikka või niipalju, et julgevad öelda.

Kas on vaja mingit konkreetset laadi tagasisidet?

Küllap ta ikka peaks olema, aga ta on ka koormaks. Aga meil on olnud selliseid juhtumeid korduvalt, et käitume igati ajakirjanduslike ja eetiliste reeglite järgi, oleme ekspertidega nõu pidanud, et peakski nii kajastama, aga lugejaskond ei arva nii. Näiteks samamoodi on arvamuslimidrid väikeses kohas, ei pea lehte kirjutama. Kui näiteks su sõbranna öde töötab linnavalitsuses kõrgel kohal, see info jõuab tema kaudu sinuni, need seisukohad levivad laialt. Kuulujutte on maal rohkem. Aga Tallinnas üleriigilisse lehte kirjutad mõnes mõttes nagu tühja auku. Loed küll kommentaare, aga need ei anna laiapõhjalist ettekujutust. Kirjutad oma loo ära ja vastukaja tuleb allikatelt ja neilt vähestelt inimestelt, keda see konkreetset puudutab. Võibolla ka kolleegidelt. Aga maal tunnetad seda rohkem. Mul oli juhtum, kus kaks kuud peale ühe loo kirjutamist tuli ühel peol minu juurde mees ja tahtis mulle välja teha. Ma ütlesin, et ei taha, aga tema ütles, ei, pead võtma, sa oled ju Tarmo Õuema. Olen küll. Tead, sa oled mulle nii palju head teinud, kirjutasid ühe loo, õige loo ja ma pean sind kuidagi tänama.

Millisena näeb lugejaskond lehte, kas ühiskonna tegurina, kes muutusi toob?

Jaa, kindlasti enamik näeb. Isegi see on väljund, kui nad kiruvad lehte, sest see näitab, et leht on oluline. Et leht valetab näiteks, siis see väljendub selles, et seal on ehk seisukohad, mis ei sobi neilie. Aga leht on kindlasti tohutu autoriteet. Ja see võib tekitada teistpidi tõrget tekitada, et leht on püha tõde ja mis mina sinna kirjutama või arvama lähen. Et see on nagu kivisse raiutud piibel, et minu asi on lugeda ja uskuda seda kuni jälle mingi muu asi selle ümber lükkab. Ja siis kirjuda, et näe, jälle valetas ja jälle läksin õnge. Aga meil maakonnas on 29 000 inimest ja viimase küsitluse järgi lugejaid 19-20 000, neist võibolla 17 000 Läänemaal. Enamus loeb seda raamatukogust või naabri juurest. Ja kuna see on ainuke infokanal, siis võibolla diskussiooni tekib vaid lehe sees, arvamisleheküljel või tõesti et naabritega arutad.

Kui palju pöörduvad lugejad lehe poole, et see asju lahendaks?

Palju. Ja tullakse täiesti müstiliste asjadega, näiteks, et naaber latus müüri teise maa peale. Hiljuti üks naispensionär tuli rääkima, et naabrile mõõdeti meeter tema maalt ja lubati teiselt poolt meeter tagasi anda. Asi läks kohtusse, naine kaotas ja kaebas meile. Meil ei jäänud muud üle kui öelda, et mida te tahate, et me teile teeks? Olete kohtus käinud, see on eraldi võim, mida me teha saame, miks peaksime oma lugejatele sellest kirjutama. Ta ütles, et seepärast, et siis saavad teised teada, et see inimene on pettur, paha ja et kui teie sellest juba kirjutate... See on selline suhtumine, et kui Lääne Elu midagi kirjutab, siis nii ka on. Et siis on tõde kuulutatud.

Kui kasutatavad on lugejate pakutud teemad?

Ma arvan, et igas lehes on keskmiselt üks lugu lugejalt tulnud teemal. Seal tulevad kõige elulisemad ja huvitavamad teemad, aga enamik on siiski teeaukudest, halbade naabritest ja halbade rikastest. Omamoodi fenomen on netikommentaarid, kust tuleb teemasid ja ära kirjutatud teema tausta, aga veelgi rohkem sellist õelat ja ennast tähtsustavat juttu stiilis "einoh, räägivad siin, küll, aga tegelikult, ma tean kindlalt, on see vandenõu.

Lugu sünnib 20%, võibolla isegi vähem, kui arvestada, et on paar inimest, kes tulevad kirjatükk näpus toimetusse iga jumala päev.

Kas on juhtumeid, et lehe tekitatud avalik arutelu on põhjustanud mingeid kohaliku omavalitsuse otsuseid või reaalselt muutust?

Tihti on mõjutanud. Mõjutab isegi otse KOV, oleme nii lähedal, isegi füüsiliselt, linnavalitsuse maja on otse meie maja kõrval ja kui seal midagi on ja tuleb valuline reaktsioon tuleb, siis on see vahetu. Aga kindlasti muudab nende tegevust. Oh jumal küll, me oleme igast linnapäid maha võtnud ja vallavanemaid viimase viie-kuue aasta jooksul. Aga siin on kahtepidi ära kasutamist ka. See talv Vormsi vallavolikogu esimees astus tagasi. Seal oli mingi juriidiline maajama, kus oli teisejärgulistel põhjustel keeldutud maa tagastamistest. Me uurisime ja selgus, et mitmetel juhtudel pandi aferistide patta neid, kes seda ei olnud. Kirjutasime sellest ja seepeale ütles vallavaolikogu esimees, kes enne oli vallavanemaga ühes pundis, et need on asjad, mida ma ei teadnud ja ma astun nüüd tagasi.

Mida arvad sellest, et luua lehe juurde grupp, kes pakuks teemasid ja hindaks, kuidas teemadest kirjutada?

Tegelikult see oleks hea mõte. Ega meil ei lenda sellist kõrget poliitikat, ütleme riigikogu tasand meid ei huvita, kuna asi on nii kaugel ja levib nii väikses maanurgas ja see ei suuda niikuinii läbi suruda oma otsuseid, mis on eluliselt huvitavad Läänemaale.

Huvitavad lähemad, inimlikumad ja kohalikumad teemad. Nagunii me korjame neid inimeste käest. Aga üksikud kohtumised, mis meil on olnud, alati on neist nii palju teemasid ja inspiratsiooni saanud. Me oleme mõned korrad kutsunud inimesi, ükskord näiteks pensionile jäänud haridusosakonna endine juht. Muidu ikka räägid, kui linna peal näed, aga kutsusime spetsiaalselt toimetusse, et mis ta LE-st arvab ja mida me kirjutada võiksime. Siis tal kuna tegeleb päevast päeva teiste asjadega, oli tõesti mitmed suvalised ja eluterved teemad, mille peale igapäev ei tule. Ikka on ju piiratud inimressurss ja.

Te olete ühekaupa teinud neid kohtumisi?

Ühekaupa jah. Aga jah, kui sa seda küsid, siis ma täiesti tunnistan, et see oleks tõesti vajalik. A la maalesõidud, lähed mingile rahvakoosolekule ja võibolla teed selle osana. Või suhtled üle maakonna valitud inimestega. Et midagi sellist või?

Jah, on tehtud ühekaupa, aga ka gruppidega eri ühiskonna gruppidest, et selgitada, mida kogukond mingist teemast arvab.

Et siis nagu mitteametlik nõukogu või?

See on tegelikult lehe tugevuses küsimus. Siin tekivad need käärid, et meil selle inimkvaliteediga on ju nii nagu ta on. Kõik vähegi sotsiaalsed inimesed on ikka mingi partei nimekirjas kandideerinud või kohalikku volikokku, olgu ta õpetaja või arst. Ja on ka linna siseselt mingi klanni liikmed. Ja nad ühtlasi on ka kõik allikad,

sest võibolla äriseltskonnas on, aga muidu kui teed kasvõi kaberingi või käid tsikliga sõprdega sõitmas, siis oled juba see mees, kellega sellest asjast tuleb rääkida. Selles mõttes võiks sealt hakata tulema survet, sest nad on ise ka allikad.

Aga teistpidi, kui võtta need, kellega muidu ei suhtle, võtad telefoniraamatust, et aa, olete medõde, teid meil vaja ongi. Siis võib tekkida see hirm ja see on jällegi lehe tugevuse küsimus, et sa selekteeriks nad välja. Igal juhul ei tohi lasta neil endale pähe istuda. Sest siis võib hakata see, et ei, ma ei taha, et leht sellest kirjutab ja see on jama või mõttetü. Sest ega nad ei tea, mida nad tahavad. Aga teemasid saaks kindlasti, selles mõttes oleks huvitav. Aga tehniliselt oleks natuke tüütu korraldada.

Millist lehte auditoorium tahab?

Tavaliselt tahetakse, et oleks lugeda. Tudnub, et tahetakse kollaseid lugusid. Aga samas mehed ütlevad, et leht on nii kerglaseks muutunud, nagu õhtulehte loe. Aga me niikuinii mängime mõlema poole peal, kanname nii seda "samm lugejast ees" rolli kui ka kollast rolli. Aga eks meil on ka auditooriumiga jama, sest tajume lugejat eelkõige haapsallasena, keda me rohkem näeme.

Kuidas Eestis on, kas valimisvõitluse teemad määravad erakonnad või suudab leht või rahvas oma teemasid sisse suruda?

Haapsalus või maakonna tasandil on see kindlalt rahva rida. See võib olla erakonna poolt väljast otsitud, aga need on siis edasiarendused. Ega Res Publica ei saanud lennata Haapsalus peale loosungiga "Vali kord." Või kui nad seda ütlesid, siis rääkisid sellest, mis jamasid Sukles on teinud mudaravilaga, kantides endale pool turismindust linnas. Vali kord tähendab siis seda, et meie seda ei tee. Mängitakse ikka kohalikel teemadel.

Kõik need lehedeбатid on ju ka olnud nendel teemadel, mis on rahvale põletav. Eelmine kord mäletan, üks põhiteema oli linnasaun, üleelmiste valimiste ajal. Kõik ragistasid ja saun tuli ka, see oli kõigil sees. Aga ega see ei käi selle pinnal, partei ei saa ju öelda, et luba neile sauna, partei saab vaid peegeldada seda, mida rahvas tahab. Pigem on ta populistlik, et kõik tahavad aa, kas teete selle tänava korda või teete sauna. Siis mängivad sellele, et kumb pakub mingeid lahendusi. Vähemalt valimiseelse võitluse tasandil on see teema küll lahus sellest, mis riigi tasandil toimub.

Mida arvavad sellest, kas ajakirjandus peaks pigem otsima positiivseid ühisjooni ja loo pehmemaid nurki või peletab ta negatiivsusega?

Peletab küll ja see on meil probleem. Näiteks on mingid teemad, oli koolilapse enesetapp. Me hoidsime end tagasi, et enesetapp, ehk ei peaks kirjutama. Aga siis hakkasid tekkima resonants linna sees. Hakkasid tulema igasuguseid jaburad jutud, mis heitsid varju direktorile, õpetajatele, õpilastele, millestki sotti ei saanud. Ja siis direktor kutsus ise meid lõpuks, et ehk räägiks sellest natuke. Siis rääkisime direktori, õpetaja, kooli psühholoogiga ja hiljem otsa ka ema ja tuttavatega. Selle käigus lükati mitu kinnistunud müüti ümber. Kusjuures me kirjutasime loost ka juhtkirja, et see ei olnud esimene segadus koolis, vaid ka olid mingid poisid, kes olid narkootikumide ostanud ja pool miljonit ühe vanema raha laiaks löönud. Ja järjest juhtus seal koolis selliseid jamasid ja see näitas meie arust, et kool ei ole kontrolli all-. Samas oli teada, et direktor oli kärkiv, kuid sai ülemustga läbi. Ja meie ütlesime, et direktor võiks tagasi astuda. Ja sealt hakkas pihta, kes mida

luges. Hakkas just see tulema, et järgmine hommik koolis suur koosolek, et vaadake, mis leht tegi, süüdistab selles mind ja tahab lahti lasta. Kusjuures me ei süüdistanud teda selles, jälgisime seda väga hoolikalt. Tekitati vihagrupp meie vastu, linnapea tormas meie toimetusse ja ütles, et kui ma kooli lähedale satun, mis on mu tee tööle, siis ta ei vastuta mu füüsilise tervise eest. Ja helistas ligi 40 õpetajat ja oli 200 netikommentaari, mis on maakonnalehe jaoks tohutu hulk. Nii et tekitas tohutu vastukaja ja kokkuvõttes negatiivse.

Inimene kannab ju lehele üle. Kui midagi negatiivsed kirjutad, siis ta ei mõtle ju, et mis leht siia puutub, see, mis juhtus, on halb. Aga ta mõtleb kohe, et näe, leht kirjutab ja leht on seega osapool kohe. Ja korduvalt on selliseid asju, kus leiad, et peaks mingeid asju kirjutama, et see on õiglane ja aus, mõtled missioonile ja eetikakoodeksile, aga pärast avastad, et su 5000 lehe tellijast 3500 on su peale tulivihased ja ütlevad, et ei telli lehte enam. See on probleem.

Ja mis lahendus on? Sa ei saa ju lehte teha ainult lugejale, see poleks aus, eriti, kui see on ainus väljaanne turul. Ikka pead sammu ees olema ja isegi kui see ei meeldi lugejale, pead ikka leidma talle midagi pakkuda, mida ta ei oska aimata.

Kuidas mõjutaks lehte allikatena ekspertide asemel tavainimeste kasutamine? Kas see annaks midagi?

Annaks midagi, kõvasti. Meie väikses kohas annab see ühiskonnaga seotuse tunde, et sa ei ole kusagil kõrgel ja kaugel. Ja ega neid eksperte pole ka maal nii palju. Tahad rääkida passidest, on üks mees, keskkonnast, siis teine ja kolmas mees ja punkt. Et kui sellest teemast on lugu, siis see inimene on seal sees. Tegelikult meil on väga tugev olnud tänavaküsitlus. Kui see suures lehes kaob ära, siis kui leht on 8 külge ja sellest pool on olulisel teemal lugejaküsitlus, siis see on oluline maht. See toob inimesi lehele lähemale. Näiteks on meil ka spordikülg, kus on neljandate ja viiendate klasside rahvastepalli meistrivõistluste tulemused on meil alati nimeliselt võitjad sees. Imepisikeses fondis, aga inimene vaatab, et näe, minu laps on sees, vägev leht, tahan seda numbrit. Kui ma ise väike olin, siis ise ka oli põhi asi vaadata, et nimi oli sees. Ja siis lilleseade võistlus ja muud isetegevused, need seovad. Et sa oled nende leht.

Kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks eelkõige peegeldama toimuvat?

Muidugi klassikaliselt oleks õige öelda, et ei ole õige ja hea. Aga reaalselt ... ma arvan, et võib küll ja isegi peaks. Seal, kus on nii vähe ja väiksemas lehes ja väiksemas kohas oleks rumal, ei saa ennast elust välja lülitada niivõrd, et ei tekiks oma seisukohti.

Võib tekkida probleeme, aga siin aitab toimeetus, mis ei ole monoliitne. Kui on mingi ajakirjanik arvab midagi, siis teised teadvustavad seda, lasevad arvamusküljel arvata. Aga kui tekiks oht, et lugudes ollakse sellest mõjutatud ja võetakse kellegi vastu seisukohti, siis sellist asja läbi ei lasta. Ei ole nii, et vaieldavas situatsioonis ajakirjanik kaldub oma maitse või võitluste järgi. Need asjad välistatakse ära teiste ajakirjanike poolt.

Loomulikult teadvustad, et kui tekib mingi vaidlus, siis esindad lugejate, Lääne maakonna huve. Kui näiteks on vaidlus, et raha contra rahvas, näiteks mingi firma tahab teha konditehast, mis õudselt haiseb, siis loomulikult võtad seisukoha, et oled vastu ja selles pole midagi imelikku, sest esindad oma lugejat, läänlasi või

suurt osa neist. Sest võidaks vaid mõned töösturid ja kui uue töökoha palk on väiksem, siis toob jama. Peame ikka arvestma inimestega, mitte firmadega ja seda me teeme, selles mõttes oleme alati erapoolikud.

Selle mulje pealt, mis oa-st on jäänud, siis kas need on mõttekad ideed?

Ma arvan küll, aga arvan, et see on ameeriklase jaoks mõttekam. Meie leht on juba paratamatult seal lähemal, oleme niigi juba suhteliselt palju osalusleht.

Aga kas need ideed on ka Eesti lehtedes rakendatavad?

See on lihtsalt see küsimus, et ei tohi lõpuni järele anda, et rahva soov sulle seaduseks saaks. Laias laastus ta on, aga üksikjuhtudel pead alati läbi kaaluma. Mida rahvas tahab, kas ta üldse teab, mida tahab, pead kvalitatiivselt asjale lähenema.

Meil nagu müümise probleemi ei ole, meil on ligi 4800 tellijat ja võid esiküljele panna kas kõige vähem pilkupüüdva või tõsise loo. Sest lugeja loeb üldiselt läbi ikka kõik asjad kuni viimse nupuni.

URMAS LAURI, Hiiu Leht peatoimetaja

Olen Tartu ülikooli ajakirjandustudeng Sigrīd Laev ja teen küsitlust oma bakalaureusetöö raames. Töö teemaks on osalusajakirjandus, 1990ndatel USAs esile kerkinud ning nüüd ka Euroopasse levinud ajakirjandusvool, mis tahab kaasata lugejaskonda meedia tegevusse, selle kaudu aktiveerida ühiskonda ning lõpuks tagada aktiivne kodanikuühiskond.

Näiteks tahab osalusajakirjandus teha lehe juurde grupid, et näha ja arvestada lugejate arvamust, vältida sündmuse- ja isikutekesksust ning kirjutada pigem teema- või probleemikeskselt. Osalusajakirjandus püüab pakkuda ühiskonna probleemidele lahendusi ning nede loomises aktiivselt osaleda.

Eesmärk on ühelt poolt teada saada Teie hinnangut mõnele osalusajakirjanduse põhimõttele ning teisalt küsida Teilt, kas need praktikad oleksid ka Eestis, Teie lehes otstarbekad ja kasutatavad. Palun Teil järgmistele küsimustele vabas vormis vastata.

Kuidas mõjub lehele lugejate tagasiside ning kui palju on lehel seda vaja?

Lehele on lugejate tagasiside väga oluline, parimaks võimaluseks tagasiside saamiseks on pragu ilmselt veebikommentaariid, mida lisatakse ajalehe online-lugudele. Hiiu Lehel oma internetikülge pole ning seega on tagasiside kesisem. Ega maapiirkondade elanikud pole eriti agarad pliiatsit või telefonitoru haarama, et oma arvamust ilmunud artikli kohta avaldama. Tagasiside võiks igal juhul suurem olla.

Kas viimaste aastatega on toimunud ka mingeid muutusi lugejate vastukajas – on nad ise aktiivsemad, kirjutavad rohkem või vähem?

Kirju saadetakse vähem, enamik vastukajasid saabub praegusel ajal meilitsi, helistamiste osakaal on enam-vähem sama, umbes 5-10 korda kuus. Lisaks muidugi iga ajakirjaniku nn isiklikust võrgust tulev tagasiside.

Kui palju pöörduvad lugejad lehe poole, et see asju lahendaks?

Üpris palju, täpset registrit ei pea, kuid selliseid helistamisi ja kirju, kus palutakse toimetusel abi mõne probleemi lahendamisel, on palju. Igal toimetajal on oma nn võrgustik, usaldusnimeste ring, seega pöörduakse sageli just otse ajakirjaniku poole, mitte väljaande poole. Tihtilugu laheneb hättajäanu probleem selliselt, et ajakirjanik kirjutab sel teemal probleemartikli, mõnikord reageerivad ametnikud sellele ning probleem (mitte seega üksikisiku vaid laiemalt) laheneb. Täheldada on sedagi, et lehe poole pöörduakse eri omavalitsustest erinevalt, st on omavalitsusi, kus vallaelanik ei looda mitte niivõrd vallajuhtide kui just ajakirjanduse abile.

Mida toimetus vastukajaga teeb – kui paljudest neist sünnib lugu või palju neid arvestatakse? On see lehe tegemise mõttes hea materjal või pigem ballast?

Üldiselt oleme võtnud sihiks, et lugejate pöördumiste korral tuleb asja lahendada mitte niivõrd iga üksiku inimese seisukohalt lähtudes – kui on probleem, siis puudutab see laiemat inimrühma ning sellega tuleb ajakirjanikul ka tegelda (näiteks laevameeste pensionikindlustus, arstiabi vms). Ballastiks selliseid lugusid küll pidada ei saa, pigem on need human interest-lood, seega saab neist teha ka hea ajakirjandusliku loo, mida loetakse hoolega ning millele tuleb ka palju vastukajaid.

Millisena näeb lugejaskond lehte, kas ühiskonna tegurina, kes muutusi toob?

Ei usu, et lehte nähakse tegurina, kes muutusi toob. Pigem nähakse lehes toetajat ja nõuandjat, samuti abilist, kelle kaudu mõnd teemat või probleemi laiemale inimrühmale teatavaks teha saaks.

Kui edukas on maakonnaleht reaalsete muutuste toojana ühiskonnas, näiteks kohaliku omavalitsuse otsuste mõjutamises? Kas on juhtumeid, et lehe tekitatud avalik arutelu on põhjustanud mingeid kohaliku omavalitsuse otsuseid või reaalselt muutust?

Arutelusid on olnud palju ja eri teemadel. Ühtki konkreetset näidet, kus ajaleht võiks endale vastu rinda lüüa ja hüüda, et meie tegime!, küll ei julgeks tuua. Samas on teemasid, mida justnimelt ajakirjanduse survele on omavalitsustest arutatud ja mille kohta on otsuseid (alati küll mitte selliseid, mida oodati) on tehtud. Näiteks alkoholimüügi piirangud, valdade ühinemine jms. Konkreetsemaid tegusid on tulnud siiki riigiametnike poolt. Nii näiteks on ajalehe survele, st pärast mõne vahejuhtumi kajastamist toimunud ka kaadrimuudatusi (näiteks päästeteenistuse juhtide hulgas, nimelt selgus, et nende hulgas oli tööajal purjutajaid).

Mida arvate ideest luua lehe juurde tavalugejatest grupp, kes pakuks teemasid ja hindaks, kuidas nendest kirjutada?

Selline grupp on olemas, mitteformaalne loomulikult. Sellesse rühma kuuluvaks võib arvata umbes kümnekond lehelugejat ja kaasautorit. On kirjasaatjate ja arvamusalaldajate rühm, kes pidevalt toimetusega suhtlevad ning kelle mõtete ja ettepanekutega sageli ka arvestame. On selge, et nii väikeses maakonnas kui seda on Hiiumaa, on iga kirjasaatja teatud rühma esindaja, seega kajastab just nende vaateid.

Kuivõrd on lugejaskond võimeline lehele teemasid andma ja nende vajalikkust hindama? Mis suunas võiks suurema lugejate kaasamine lehte muuta?

Lugejaskond annabki küllalt suure hulga teemadest, millest igas lehes kirjutame. Mõne teema vajalikkus (kuigi see võib esmapilgul toimetuse töötajale tunduda mittevajalik) tulebki esile justnimelt selle esitaja isiku (ning tema kaudu ka temaga seotud huvirühma – olgu selleks pensionärid, õpilased, lasterikka pere ema vms – huvi esile. Üldjuhul oleme nende arvamusega alati arvestanud. Saar on väike ning inimestevahelised seosed on ju teada.

Kas peate otstarbekaks lugudes ekspertide asemel allikatena rohkem tavainimeste kasutamist?

Ei pea, sest lehes on ju kahesuguseid lugusid. Ühed on uudised ja artiklid, mis on üles ehitatud nn klassikalise ajakirjanduse mudelist lähtudes. Näiteks päevapoliitilised teemad – parvlaevaihendus, lennuõnnetuse kohtuprotsess, maavanema tegemised, valla eelarve, olukord ujulas vms. Seal kasutatakse allikatena eksperte, samas ei puudu ka nn tavakodaniku arvamused. Teistlaadsed on aga nn kirjasaatjate lood, seal ei järgita nii peenelt Pulleritsu kooli, st lugu ei pea olema üles ehitatud ajakirjandusreeglite järgi. Ja nendes lugudes on ju allikatena valdavalt nn tavakodanikud.

Kas lugejaskond püüab väljendada, millist lehte ta tahab? Milliseid nõudmisi lugejaskond lehele esitab või on pigem passiivne?

Oleme seda mõned aastad tagasi uurinud. Küsitlus näitas, et leht peaks olema poole odavam, poole paksem, ilmuma kolm korda (praegu kaks) nädalas ning olema värviline. Mingeid järeldusi oleme saanud teha ka Emori meediakaardist lähtudes (sealt saime teada, kes on meie lugeja jms) Lugeja huvidega püüame arvestada, sellest lähtuvalt on lehes näiteks ristsõnad, malesimultaan jms. Muudatuste vajalikkusest antakse mõnikord innukalt märku. Kahtlesid raadiokava avaldamise vajalikkuses. Paaril korral pole see reklaamiuutuse tõttu lehte mahtunud ja kohe on paarkümmend helistajat, kes nõuavad saatekava jätkamist. Aga lehelugejate soovide arvestamine on praegu küll rohkem tunnetuslik.

Milliseid probleeme võib lugejaskonna suurem kaasamine lehele tuua?

Probleeme tekib alati. Maakonnalehtedes, kus kirjasaatjaile on avatud vaid arvamuskülg või kirjade rubriik, pole ka kaasautorite probleemi, sest keegi ei eeldagi, et tema lugu lehte pääseks. Meil on kaasautoreid varmselt kasutatud, probleeme tekib ka meil, sest kõik, mis saadetakse lehte ei passi, samuti on olnud arupärimisi, miks pole mõne teema käsitlemisel avaldatud kirja saatnu artiklit vaid sellest lähtuvalt on ajakirjanik hoopis loo kirjutanud, kaasanud sinna ka vastaspoole arvamuse jms. Üldiselt ei usu, et toimetuse ei suudaks lugejaskonna suurema kaasamise korral oma liini hoida ning olla kirjasaatjatega normaalsetes suhetes.

Kas ajakirjandus peaks pigem otsima teemade käsitlemisel positiivseid ühisjooni, loo pehmemaid nurki ja vältima konfliktsust või sobivad lugejatele negatiivne, konfliktile üles ehitatud lood?

Müüvad loomulikult negatiivsed lood. Kui ajaleht pole oma edu mitte müügi peale vaid stabiilsusele üles ehitatud, siis peaks teemasid pigem positiivselt käsitlema. Hiiumaa on väike ning siinse lehe tegemine erineb suuresti juba vaid kolm korda suurema Läänemaa lehe tegemisest. Anonüümsus on seal suurem ning seega pole lehetegijail vajadust alati kaaluda, kas kõike fakte avaldada või mitte. Hiimaal on tavaks, et igas külas klatitakse oma vastuolud ise, valla konfliktide väljaviimine on ennekuulmatu. Seega on tegemist suuresti isereguleeruva kogukonnaga. Kui

kellegi sulitembust kirjutades võib ju ühe lehenumbri läbimüüki suurendada, siis võib see hiljem valusalt kätte maksta. Hiidlastele meeldivad positiivsed lood, sellest lähtuvalt on Hiiu Leht kogu aeg ka tegutsenud. Ja edukas olnud.

Kuidas Eestis on, kas valimisvõitluse teemad määravad erakonnad või suudab leht või rahvas oma teemasid sisse suruda?

Loomulikult üritavad erakonnad omalt poolt määrata, mis teemal rääkida. Selleks on neil ka võimalus, sest sõltumata kampaaniast on Hiiu Leht erakondadele alati võrdse ning tasuta lehepinna määranud. Loomulikult ostetakse pinda juurde ning seetõttu on varakamatel seltskondadel rohkem võimalust oma propagandaks. Kõikidel valimistel uurib toimetuse, mida konkreetselt just lehelugejat huvitab ning toimetuse artiklites, intervjuudes, debattides oleme lähtunud eelkõige lugeja huvidest. Seega – toimetuse ja rahvas suudab oma teemasid sisse suruda, poliitikuile see loomulikult ei meeldi.

Kas ajakirjanik võiks olla eelkõige kodanik, võidelda mingi asja eest või peaks peegeldama toimuvat?

Eelkõige peaks ta olema ajakirjanik. Hiiu Lehes ei peeta heaks kombeks, et ajakirjanik oleks mõnel valitaval kohal (volikogu, mingi ühendus), sest see pärsiks tema professionaalset võimekust ja usaldatavust. Eelkõige kodanikuna esinevad lehes just kirjasatjad. Lugeja saab seega selge signaali, et ajakirjanik peegeldab toimunut, kirjasatja aga väljendab mingi seltskonna huve ja arvamust.

Selle mulje pealt, mis oa-st on jäänud, siis kas need on mõttekad ideed? Nt lugejate rolli suurendaminelehes nii teemade allikatena, teemakesksus sündmuse- ja isikukesksuse asemel, püüd positiivse, ühisjooni leidva nurga alt kirjutada.

On loomulikult ja neid oleme edukalt ka kasutanud. Loomulikult on oa suhtes ettevaatlikumad suuremate maakondade lehed, eriti kontserni kuuluvad väljaanded, meile on see olnud kogu tegutsemisaja heaks võimaluseks lehte teha.

Asi selles, et nagu olen nendega rääkides aru saanud, peab toimetuse kogu lehe materjali ise kirjutama, kaastöid kasutatakse minimaalselt. Ühesõnaga selline poliitika, et ajakirjanik peab täiega oma palga välja teenima, honoreerimiseks raha pole, seega ei tule ka nägemusi väljaspoolt ajakirjanike ringi.

Teiseks põhjuseks on maakonna suurus, ei kujuta ette, et 50 000 elanikuga maakonnas suudaks toimetuse osalust adekvaatselt jälgida ning suunata, seega on võimalus, et igasugused intrigandid ja pseudoavaadete esindajad pääsevad esiplaanile, see aga mõjutab lehe edukust, lugeja on ju tark ning loobub jamast.

Kas need ideed on ka Teie lehes rakendatavad ja üldse otstarbekad?

On ja on ka rakendatud, et need on otstarbekad, seda näitab seegi, et Hiiu Leht on tegutsenud seitsmest aastast neli suurima ajalehena Hiiumaal.